

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ»

«Αποτίμηση των επιπτώσεων στον κλάδο της
φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα μετά την υγειονομική κρίση
του COVID-19»

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Ανθούλα Παπατόλια

ΑΜ:Μ011620033

Επιβλέπων Καθηγητής: Μιχαήλ Ζουμπουλάκης

Ακαδημαϊκό Έτος: 2021-2022

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση και την επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας μου. Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την ηθική και έμπρακτη στήριξη που μου παρείχε αδιάλειπτα καθ' όλο το διάστημα που απαιτήθηκε, χωρίς την οποία η ολοκλήρωση της εργασίας μου δεν θα ήταν εφικτή.

Επίσης ευχαριστώ ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Ζουμπουλάκη ο οποίος με βοήθησε με πολλή υπομονή και με καθοδήγησε απολύτως αποτελεσματικά σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Περιεχόμενα Διαγραμμάτων.....	4
Περιεχόμενα Πινάκων	5
Περίληψη	6
Εισαγωγή	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»	9
1.1. Η υγειονομική κρίση του SARS-COV-2 στην Ελλάδα.....	10
1.2. Μακροοικονομικές Εξελίξεις και Προοπτικές στην Ελλάδα	11
1.3. Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)	15
1.4. Εξέλιξη Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών.....	16
1.5. Εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας από την πλευρά της ζήτησης	20
1.6. Εξελίξεις από την πλευρά της προσφοράς.....	22
1.7. Οι προβλέψεις για την ελληνική οικονομία.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: «ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»	27
2.1. Η αγορά φαρμάκου σε διεθνές επίπεδο	27
2.2. Η αγορά φαρμάκου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	30
2.3. Ο φαρμακευτικός κλάδος στην Ελλάδα	35
2.3.1. Παραγωγή φαρμάκου στην Ελλάδα	36
2.3.2. Αλυσίδα φαρμάκου στην Ελλάδα- Η πλευρά της προσφοράς	39
2.3.3. Έρευνα και Ανάπτυξη φαρμάκων στην Ελλάδα (R&D)	40
2.3.4. Χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας στην Ελλάδα.....	41
2.3.5. Η φαρμακευτική δαπάνη – Η πλευρά της ζήτησης	46
2.3.6. Η συμμετοχή των ασθενών	49
2.4. Περισσότερο χρησιμοποιούμενες φαρμακευτικές ουσίες κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας στην Ελλάδα.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: «ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ»	54
3.1. Γενικά στοιχεία για την ελληνική εξαγωγική δραστηριότητα στην μετα covid περίοδο.....	54
3.2. Πωλήσεις φαρμάκων	60
3.3. Εξωτερικό εμπόριο	67
3.4. Σημαντικότερες ελληνικές φαρμακοβιομηχανίες και εξαγόμενα προϊόντα	72
3.5. Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	80

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

1. Πορεία εμβολιαστικού Προγράμματος στην Ελλάδα.....	10
2. ΑΕΠ και συνιστώσες.....	15
3. Βασικά μεγέθη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ	18
4. Εξαγωγές αγαθών (2015-2021).....	19
5. Ιδιωτική κατανάλωση και εμπιστοσύνη των καταναλωτών.....	21
6. Βιομηχανική Παραγωγή (2014-2021).....	23
7. Παραγωγή φαρμάκου (σε εκατ.€).....	36
8. Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής Φαρμάκου.....	37
9. Αριθμός Απασχολούμενων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην παραγωγή φαρμάκου(%).....	38
10. Αριθμός μελετών ανά στάδιο και έτος.....	41
11. Συνολική και Δημόσια χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας.....	41
12. Συνολική Χρηματοδότηση για δαπάνες Υγείας στην Ελλάδα και στην ΕΕ23 (% ΑΕΠ).....	42
13. Δημόσια Χρηματοδότηση για δαπάνες Υγείας στην Ελλάδα και στην ΕΕ23 (% ΑΕΠ).....	43
14. Συνολική κατά κεφαλήν δαπάνη υγείας Ελλάδα-ΕΕ23.....	44
15. Κατανομή Δαπανών Υγείας(%) για τα νοικοκυριά στην Ελλάδα.....	45
16. Συνολική δαπάνη για φαρμακευτικά-υγειονομικά αναλώσιμα.....	46
17. : Συνολική δημόσια και ιδιωτική εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη...	48
18. Συνολική Ιδιωτική Φαρμακευτική δαπάνη για το 2020.....	50
19. Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας και της ΕΕ, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, 2020.....	55
20. Αξία εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών της Ελλάδας και ισοζύγιο αγαθών της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	56
21. Πωλήσεις φαρμάκων σε αξία € δις – Ελλάδα.....	60
22. Συνολικές πωλήσεις φαρμάκων σε αξία – Ελλάδα.....	61
23. Πωλήσεις φαρμάκων σε όγκο (εκατ. συσκευασίες).....	62

24. Ποσοστό διείσδυσης φαρμάκων με βάση το καθεστώς προστασίας EE18,2020 (σε όγκο).....	63
25. Τιμολόγηση φαρμάκων με βάση το καθεστώς προστασίας EE18.....	64
26. Ποσοστό γενοσήμων στην Ελλάδα σε αξία και όγκο (2012-2019).....	65
27. : Πωλήσεις ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ σε αξία (εκατ. €).....	66
28. Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου φαρμάκων (εκατ. €).....	68
29. Μερίδιο εξαγωγών-εισαγωγών φαρμάκου.....	69
30. Παράλληλες εξαγωγές φαρμάκων (σε αξία) 2008-2019.....	70
31. Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία.....	77
32. Αξία φαρμακευτικών προϊόντων που εξήχθησαν από την Ελλάδα το 2020, ανά είδος.....	79

Περιεχόμενα Πινάκων

1. Ζήτηση και ΑΕΠ.....	13
2. Μακροοικονομικές προβλέψεις για την Ελλάδα.....	24
3. Επιλεγμένα φάρμακα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της επιδημίας COVID-19 και σχετικές αλλαγές στην κατανάλωσή τους.....	52
4. Εξέλιξη των εξαγωγών της Ελλάδας στους 30 διψήφιους κλάδους της ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών τα έτη 2019 και 2020.....	57
5. Αξία εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας ανά γεωγραφική ζώνη τα έτη 2019 και 2020, και ετήσια ποσοστιαία μεταβολή το έτος 2020.....	59
6. Πωλήσεις προϊόντων αυτοθεραπείας.....	67
7. Εξαγωγές φαρμάκων ανά χώρα (2020).....	70
8. Εισαγωγές και Εξαγωγές φαρμάκων για το διάστημα Ιανουάριο-Ιούλιο 2021.....	71

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τις οικονομικές εξελίξεις στον κλάδο της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας μετά το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης του SARS-CoV-2 ή αλλιώς COVID-19. Σκοπός λοιπόν της διατριβής αποτελεί η παρουσίαση των οικονομικών στοιχείων που καταγράφηκαν επίσημα στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα, τόσο στο πλαίσιο των εισαγωγών όσο και των εξαγωγών φαρμάκων, καθώς και ο σχολιασμός των καταγεγραμμένων αυτών στοιχείων δεδομένου της πορείας της πανδημίας που επηρέασε την οικονομική δραστηριότητα σε διεθνές επίπεδο από το 2020 κι έπειτα.

Έτσι λοιπόν στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα κατά το έτος 2020. Αναλύονται εκτενώς η εξέλιξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και οι συνιστώσες που το διαμορφώνουν συνδυαστικά με το ελλειμματικό Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών. Αξίζει να αναφερθεί πως οι εξαγωγές υπήρξαν εκείνες που έδρασαν αντισταθμιστικά στην μείωση του ισοζυγίου Αγαθών. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την καταγραφή των μακροοικονομικών προβλέψεων για τη χώρα από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας εστιάζει στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας και στον τρόπο που αυτός επιδρά στην οικονομία εν μέσω της πανδημίας του COVID-19. Για το λόγο αυτό, παρουσιάζονται δεδομένα της αγοράς φαρμάκου σε διεθνές, ευρωπαϊκό και τελικά εγχώριο επίπεδο. Αναφέρονται τα αποτελέσματα ερευνών για τα περισσότερο χρησιμοποιούμενα φάρμακα στην Ελλάδα κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας του COVID-19.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο εξετάζεται λεπτομερώς η ελληνική εξαγωγική δραστηριότητα του φαρμακοβιομηχανικού κλάδου της Ελλάδας μετά την υγειονομική κρίση του COVID-19. Ακόμα, παρατίθεται και στοιχεία που αφορούν το Δείκτη Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία.

Εισαγωγή

Το ξέσπασμα της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) έχει αλλάξει τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα παγκοσμίως. Το πρώτο κρούσμα του Covid-19 αναφέρθηκε τον Δεκέμβριο του 2019 και έκτοτε ακολούθησε παγκόσμια έκτακτη ανάγκη για τη δημόσια υγεία (Hazakis, 2021). Παρά την πρόοδο στην επιστημονική έρευνα για τον Covid-19, πολλά χαρακτηριστικά του, συμπεριλαμβανομένης της μεταδοτικότητάς του, του χρόνου επώασης και του ποσοστού θνησιμότητας εξακολουθούν να υπόκεινται σε μεγάλα περιθώρια αβεβαιότητας. Η πανδημία είχε καταστροφικές επιπτώσεις στη συνολική (ιδιωτική και δημόσια) ζήτηση καθώς και στη συνολική προσφορά, περιορίζοντας την επιχειρηματική δραστηριότητα σε διεθνές επίπεδο.

Ο αντίκτυπος του COVID-19 στην Ελλάδα διαφέρει σε τέσσερις σημαντικές πτυχές από άλλες ανεπτυγμένες χώρες. Πρώτον, ο COVID-19 εμφανίζεται μετά από μια δεκαετία ισχυρής δημοσιονομικής λιτότητας οδηγώντας σε απώλεια 25 τοις εκατό της παραγωγής, επομένως η δομή της οικονομίας εξακολουθεί να είναι ευάλωτη. Δεύτερον, τα δημόσια αγαθά όπως η υγεία και η κοινωνική ασφάλιση υποχρηματοδοτούνται από το 2010. Τρίτον, είναι πρωτοφανής η συρρίκνωση των ορίων παγκόσμιας ζήτησης αλλά και η ταυτόχρονη ανάκαμψη των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Τέταρτον, το πρόβλημα βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους όχι μόνο παραμένει αλλά και επιδεινώνεται λόγω της αναγκαίας δημοσιονομικής επέκτασης για λόγους υγείας. Προφανώς, οι προγραμματισμένοι δημοσιονομικοί στόχοι είναι ασυμβίβαστοι με τις απαραίτητες προτεραιότητες ανάπτυξης και υγείας.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον λοιπόν, η ελληνική φαρμακοβιομηχανία έχει αναδειχθεί ως ένας από τους σημαντικότερους μοχλούς για τον ελληνικό μεταποιητικό τομέα. Η προστιθέμενη αξία του κλάδου στη συνολική οικονομία υποδεικνύεται μέσω της επίδρασής της στην παραγωγή, την απασχόληση, τις εξαγωγές, στην καινοτομία και την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα. Οι ελληνικές φαρμακευτικές εταιρείες έχουν ένα από τα υψηλότερα μερίδια επενδύσεων σε δραστηριότητες καινοτομίας και R&D στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας.

Με το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID-19, η ελληνική οικονομία, όπως και όλες οι υπόλοιπες οικονομίες του πλανήτη, κλονίστηκαν σε σημαντικό βαθμό λόγω του

περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας που επέφερε η πανδημία. Ωστόσο, η ελληνική φαρμακοβιομηχανία κατάφερε να ανταπεξέλθει επιτυχώς στις νέες, δυσμενείς συνθήκες που διαμόρφωσε η πανδημία του COVID-19 και μάλιστα κατόρθωσε να αυξήσει την εξαγωγική της δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, οι εισαγωγές και εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων ανήλθαν το 2020 σε €4,7 δισεκ., και €2,9 δισεκ. αντίστοιχα, παρουσιάζοντας εντυπωσιακή αύξηση συγκριτικά με το 2019. Οι εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων αντιστοιχούν στο 9,4% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών όλων των αγαθών για το έτος 2020, καθιστώντας τη φαρμακοβιομηχανία ως το δεύτερο ισχυρότερο κλάδο σε εξαγωγική δραστηριότητα, μετά τα πετρελαιοειδή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

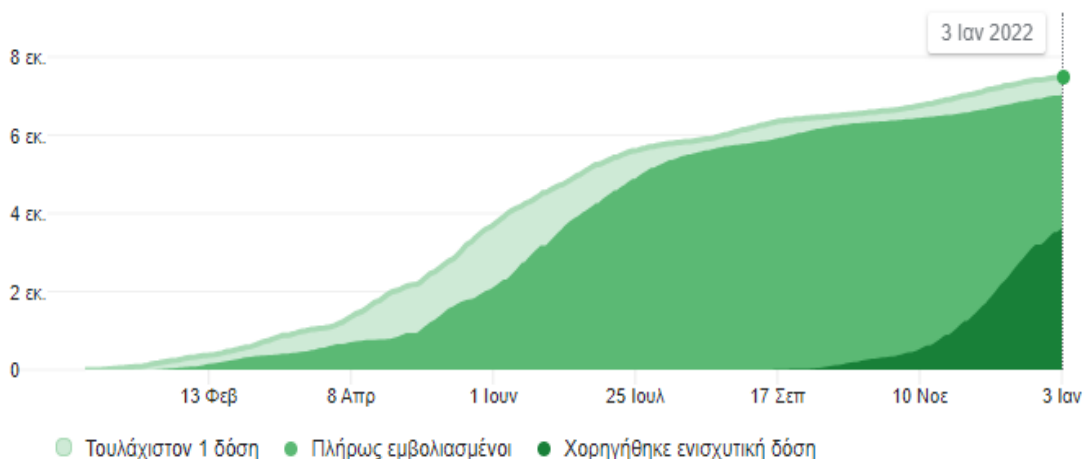
Η Ελλάδα, όπως και η παγκόσμια κοινότητα, βρέθηκαν αντιμέτωποι με μία πρωτόγνωρη απειλή το 2020, καθώς η έναρξη της πανδημίας του Covid-19 δημιούργησε σημαντικό υγειονομικό πρόβλημα, και παράλληλα οδήγησε σε οικονομική κρίση λόγω της παύσης ή της μειωμένης δραστηριότητας πολλών παραγωγικών κλάδων. Σε ότι αφορά την Ελλάδα, η υγειονομική κρίση του κορωνοϊού έχει προκαλέσει σημαντική υποχώρηση στην ελληνική οικονομία, με ύφεση -8,2%, το έτος 2020.

Για την αντιμετώπιση της πανδημίας του κορωνοϊού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, έχει κατευθύνει περισσότερα από €660 εκατ., στο πλαίσιο του προγράμματος «Ορίζων 2020», για την υποστήριξη της έρευνας και την ανάπτυξη εμβολίων κατά του κορωνοϊού. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν ληφθεί μέτρα τόσο σε υγειονομικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο για την αντιμετώπιση της πανδημίας, άλλα πιο βραχυπρόθεσμα και άλλα μακροπρόθεσμα. Στην κατηγορία των σχετικά βραχυπρόθεσμων μέτρων ανήκει το Ταμείο Ανάκαμψης (Next Generation European Union-NGEU), συνολικού ύψους 30,5 δις. ευρώ και το πρόγραμμα SURE (temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency), για την συγκράτηση της απασχόλησης στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στα μακροπρόθεσμα μέτρα εντάχθηκε ο μετασχηματισμός της νέας Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027 (νέο ΕΣΠΑ), για το οποίο ισχύουν οι στόχοι προ πανδημίας (IOBE, ΣΦΕΕ, 2020). Εκτός από τα διάφορα δημοσιονομικά εργαλεία που θα ενεργοποιηθούν, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) στηρίζει με μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας την οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.1. Η υγειονομική κρίση του SARS-COV-2 στην Ελλάδα

Η πανδημία που προήλθε από τον Covid-19 (η ασθένεια που προκαλείται από το Σοβαρό Οξύ Αναπνευστικό Σύνδρομο Coronavirus 2 (SARS-COV-2) επηρέασε σημαντικά όλες τις οικονομίες παγκοσμίως, προκάλεσε ασφυκτική πίεση στα συστήματα υγείας και επέφερε έναν σημαντικό αριθμό νοσούντων αλλά και θανόντων. Τη δεδομένη χρονική στιγμή, τα κρούσματα παγκοσμίως ανέρχονται σε 293 εκατομμύρια, ενώ ο αριθμός των θανόντων σε 5,45 εκατομμύρια. Η Ελλάδα καταγράφει πλέον 1,21 εκατομμύρια κρούσματα μέχρι και σήμερα (4/1/22), 112.904 κρούσματα ανά 1 εκατομμύριο άτομα ενώ ο συνολικός αριθμός των θανόντων από την έναρξη της πανδημίας είναι 20.790 άτομα. Ακόμα, στην παρούσα χρονική στιγμή έχει εμβολιαστεί πλήρως το 65,5% του πληθυσμού, ενώ στο 69,8% έχει ήδη χορηγηθεί η πρώτη δόση του εμβολίου.

Διάγραμμα 1: Πορεία εμβολιαστικού Προγράμματος στην Ελλάδα

Πηγή: Our World in Data

Η Ελλάδα στην αρχή της πανδημίας διέθετε λίγες Μονάδες Εντατικής Θεραπείας (Κλίνες ΜΕΘ) και συγκεκριμένα 5,3 ανά 100 χιλ. κατοίκους, γεγονός που την τοποθετούσε στις χαμηλότερες θέσεις κατάταξης μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών. Ωστόσο, μέχρι το τέλος του 2020 λειτουργούν συνολικά 6.064 κλίνες (ΜΕΘ, ΜΑΦ, ΜΕΛ, θάλαμοι αρνητικής πίεσης) για την θεραπεία ασθενών που νοσούν από τον

Covid-19. Επίσης, βρίσκονται σε λειτουργία και 1.203 κλίνες ΜΕΘ, εκ των οποίων οι ΜΕΘ-COVID είναι 624. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί πως μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών, η Ελλάδα διαθέτει την υψηλότερη πυκνότητα ιατρών (6,1 ανά 1.000 κατοίκους) και τη χαμηλότερη πυκνότητα νοσηλευτών (3,4 ανά 1.000 για το έτος 2018) (IOBE, 2020).

Σε οικονομικό επίπεδο, η πανδημία του Covid-19 προκάλεσε σημαντικές αλλαγές στην αναπτυξιακή τροχιά που είχε δημιουργηθεί από το 2017 στην ελληνική οικονομία, με ύφεση 8,2% με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Παρατηρείται έντονα η επίδραση της πτώσης των εξαγωγών αλλά και της ιδιωτικής κατανάλωσης. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ανάκαμψη του 2021 αναμένεται να αντισταθμίσει μερικώς τις απώλειες που δημιουργήθηκαν μέσα στο 2020, με κύρια πηγή τις εξαγωγές και το τουριστικό συνάλλαγμα, ενώ το 2022 το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν θα υπολείπεται ελαφρώς από τα επίπεδα του 2019.

1.2. Μακροοικονομικές Εξελίξεις και Προοπτικές στην Ελλάδα

Στη διάρκεια του 2020 και κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021 η οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας υποχώρησε σημαντικά, εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19. Οι απώλειες υπήρξαν ιδιαίτερα εκτεταμένες κυρίως στον τουρισμό και τις υπηρεσίες, ενώ σημαντική πτώση σημείωσε και η ιδιωτική κατανάλωση. Ωστόσο, από τους πρώτους μήνες του τρέχοντος έτους, ήδη καταγράφονται ισχυρές ενδείξεις βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης και των βασικών οικονομικών δεικτών, ιδιαίτερα στην εξαγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων, στη βιομηχανία και στις κατασκευές, σε συνάρτηση φυσικά με την επιτάχυνση του εμβολιαστικού προγράμματος. Ως συνέπεια, η υποχώρηση του ΑΕΠ το πρώτο τρίμηνο του 2021 υπήρξε λιγότερο έντονη από ό,τι αναμενόταν, ενώ παράλληλα, οι δημοσιονομικές και διαρθρωτικές παρεμβάσεις συνεχίζουν να στηρίζουν επιχειρήσεις και εργαζομένους, περιορίζοντας έως έναν βαθμό τις επιπτώσεις των μέτρων περιορισμού. Η επιδείνωση των βασικών μεγεθών της αγοράς εργασίας παραμένει ήπια, χάρη στα μέτρα για την προστασία της απασχόλησης και του εισοδήματος των εργαζομένων. Τους τέσσερις πρώτους μήνες του 2021, οι εξαγωγές αγαθών διατήρησαν την ανοδική τάση που

καταγράφηκε το προηγούμενο έτος, επιδεικνύοντας ανθεκτικότητα στη μείωση της εξωτερικής ζήτησης (Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική, 2020)

Η επαναφορά της οικονομίας στα επίπεδα του 2019 θα πραγματοποιηθεί με την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αναμένεται να προκύψουν μετά το τέλος της πανδημίας, κυρίως σε ότι αφορά τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων που επλήγησαν, τις θέσεις απασχόλησης που βρίσκονται σε κίνδυνο, καθώς και την αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων του Ευρωπαϊκού μέσου ανάκαμψης “Next Generation European Union” (NGEU). Προβλέπεται ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας μέσα στο τρέχον έτος και επιτάχυνσή της μέσα στο 2022. Στους παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν με θετικό πρόσημο την ανάκαμψη συγκαταλέγονται η επίτευξη του εθνικού προγράμματος εμβολιασμού, η ταχύτερη αύξηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών μετά την πανδημία και τέλος, η επιτάχυνση της απορρόφησης των πόρων του NGEU. Τυχόν επιδείνωση των εγχώριων και των διεθνών επιδημιολογικών συνθηκών σε συνδυασμό με βραδύτερη απορρόφηση των πόρων του NGEU ενδέχεται να επιβραδύνουν την πορεία της ανάκαμψης.

Το 2020 το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 8,2% σε σταθερές τιμές 2015, καθώς τόσο η εγχώρια όσο και η εξωτερική ζήτηση μειώθηκαν λόγω της πανδημίας και των μέτρων περιορισμού της (βλ. Πίνακας 1 και Διάγραμμα 2). Τα περιοριστικά μέτρα της κυβέρνησης για την αντιμετώπιση της πανδημίας έπληξαν κυρίως τον τομέα των υπηρεσιών, ιδιαίτερα των τουριστικών, αλλά και την κατανάλωση των νοικοκυριών. Τα πολλαπλά δημοσιονομικά μέτρα που ελήφθησαν, συνδυαστικά με τις δράσεις πολιτικής των ευρωπαϊκών θεσμών, οι οποίες περιλαμβάνουν δημοσιονομικές, νομισματικές και διαρθρωτικές παρεμβάσεις, περιόρισαν σε σημαντικό βαθμό τις συνέπειες και οδήγησαν στη σταδιακή προσαρμογή της οικονομίας στα νέα δεδομένα. Παράλληλα, το πρόγραμμα εμβολιασμού που έχει ξεκινήσει ήδη από το προηγούμενο έτος, συνέβαλε στη βελτίωση του οικονομικού κλίματος κατά το πρώτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους. Ως αποτέλεσμα, το εποχικά διορθωμένο ΑΕΠ μειώθηκε μόλις κατά 2,3% έναντι του ίδιου τριμήνου του προηγούμενου έτους, αλλά αυξήθηκε σημαντικά κατά 4,4% έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Η αύξηση των εξαγωγών αγαθών και της δημόσιας κατανάλωσης, συνδυαστικά με την άνοδο των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου, αντιστάθμισαν μέρος των απωλειών από τη συνεχιζόμενη πτώση των εξαγωγών υπηρεσιών και της κατανάλωσης των νοικοκυριών (Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική, 2020).

Πίνακας 1: Ζήτηση και ΑΕΠ (2014-2021)

(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ιδιωτική Κατανάλωση	0,3 (0,2)	-0,8 (-0,5)	-0,2 (-0,1)	2,1 (1,4)	2,0 (1,4)	1,6 (1,1)	-4,8 (-3,3)	-4,9 (-3,4)
Δημόσια Κατανάλωση	-0,5 (-0,1)	1,5 (0,3)	-0,2 (-0,0)	-0,2 (-0,0)	-4,1 (-0,8)	1,2 (0,2)	2,6 (0,5)	4,9 (0,9)
Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου Κεφαλαίου	-2,3 (-0,3)	-0,5 (-0,1)	0,1 (0,0)	11,3 (1,2)	-4,1 (-0,5)	-7,3 (-0,8)	0,8 (0,1)	8,6 (0,9)
Επενδύσεις σε κατοικίες	-52,8 (-1,2)	-26,1 (-0,3)	-11,4 (-0,1)	-6,9 (-0,0)	22,8 (0,1)	0,4 (-0,0)	14,7 (-0,1)	2,7 (-0,7)
Εγχώρια τελική ζήτηση	-0,2 (-0,2)	-0,3 (-0,3)	-0,2 (-0,2)	2,6 (2,6)	0,1 (0,1)	0,5 (0,5)	-2,8 (-2,8)	-1,6 (-1,6)
Αποθέματα και στατιστικές διαφορές (ως % ΑΕΠ)	2,9%	1,4%	2,1%	0,7%	1,7%	2,2%	2,9%	2,7%
Εγχώρια ζήτηση	0,4 (0,6)	0,4 (0,1)	0,1 (0,1)	1,3 (1,2)	1,2 (1,3)	1,1 (1,2)	-3,0 (-3,5)	0,7 (0,7)
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	7,5 (2,1)	5,1 (1,5)	0,2 (0,1)	8,1 (2,6)	8,8 (3,0)	4,4 (1,6)	-18,3 (-6,9)	-13,4 (-5,0)
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	6,8 (-2,0)	7,7 (-2,4)	2,1 (-0,7)	7,4 (-2,5)	7,9 (-2,9)	3,1 (-1,2)	-6,8 (2,7)	-5,0 (2,0)
Εξωτερική ζήτηση	... (0,2)	... (-0,8)	... (-0,6)	... (0,1)	... (0,2)	... (0,4)	... (-4,3)	... (-3,0)
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τιμές αγοράς	0,7	-0,7	-0,5	1,3	1,5	1,7	-7,8	-2,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Εντός παρενθέσεως, συμβολή σε ποσοστιαίες μονάδες.

Οι προσδοκίες των επιχειρήσεων σε όλους τους επαγγελματικούς κλάδους βελτιώθηκαν αισθητά τους πέντε πρώτους μήνες του 2021 και ο δείκτης εμπιστοσύνης των καταναλωτών ανέκτησε μέρος της απώλειας του 2020. Επίσης, ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών (PMI) σημείωσε σταθερή βελτίωση στο ίδιο διάστημα, παραμένοντας σταθερά πάνω από το 50. Στην ίδια κατεύθυνση, ο δείκτης όγκου της βιομηχανικής παραγωγής σημείωσε σημαντική αύξηση κατά 8,7% την περίοδο Ιανουαρίου-Απριλίου 2021.

Σε ότι αφορά την αγορά εργασίας, η αύξηση της απασχόλησης των τελευταίων ετών ανακόπηκε ενώ ταυτόχρονα παρατηρήθηκε, λόγω της πανδημίας, μείωση της απασχόλησης των ηλικιακά νεότερων με επακόλουθη αύξηση του αντίστοιχου ποσοστού ανεργίας και μείωση των ωρών εργασίας. Ωστόσο, τα μέτρα προστασίας της απασχόλησης και του εισοδήματος των εργαζομένων που ελήφθησαν, συνδυαστικά με τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της προηγούμενης δεκαετίας, περιόρισαν τις αρνητικές επιπτώσεις.

Ο γενικός πληθωρισμός συνέχισε να καταγράφει, όπως και κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους, αρνητικούς ετήσιους ρυθμούς τους πρώτους μήνες του 2021. Παρόλα αυτά, η οικονομική δραστηριότητα ανακάμπτει και καταγράφονται ισχυρές πληθωριστικές προσδοκίες σε εγχώριες και διεθνείς επιχειρηματικές έρευνες εξαιτίας διαταράξεων στις διεθνείς αλυσίδες αξίας. Ως αποτέλεσμα, εκτιμάται ότι εντός του δεύτερου εξαμήνου του 2021, θα καταγραφούν θετικοί ρυθμοί πληθωρισμού. Γενικά όμως ο πληθωρισμός για το σύνολο του 2021 θα παραμείνει σε αρνητικό έδαφος.

Το 2020, η εξέλιξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας εμφάνισε μικτή εικόνα. Σε όρους σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος επιδεινώθηκε, ενώ αντίθετα σε όρους σχετικών τιμών και διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας καταγράφηκε πρόοδος σε ορισμένους τομείς, κυρίως χάρη στη μείωση των φορολογικών και ασφαλιστικών βαρών των επιχειρήσεων, αλλά και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και τον ψηφιακό μετασχηματισμό του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα.

Σε όρους σχετικών τιμών και σχετικού κόστους εργασίας, η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος, όπως και των υπόλοιπων οικονομιών της ζώνης του ευρώ, επλήγει από τη μεγάλη ανατίμηση του ευρώ, η οποία σε σταθμισμένους όρους άγγιξε το 3,4% το 2020 (μέσα επίπεδα έτους). Η ανατίμηση του ευρώ, η οποία σημειώθηκε έναντι νομισμάτων προηγμένων και αναδυόμενων οικονομιών, σχετίζεται με την αύξηση της αβεβαιότητας σε παγκόσμιο επίπεδο μετά το ξέσπασμα της πανδημίας του Covid-19 και επηρέασε όλες τις οικονομίες της ζώνης του ευρώ, σε διαφορετικό όμως βαθμό. Το 2020 το ευρώ ανατιμήθηκε σημαντικά έναντι του δολαρίου ΗΠΑ, της στερλίνας, του δολαρίου Αυστραλίας και της κορώνας Νορβηγίας, ενώ υποχώρησε ελαφρώς έναντι του ελβετικού φράγκου, της σουηδικής και δανικής κορώνας και του γιεν Ιαπωνίας. Η

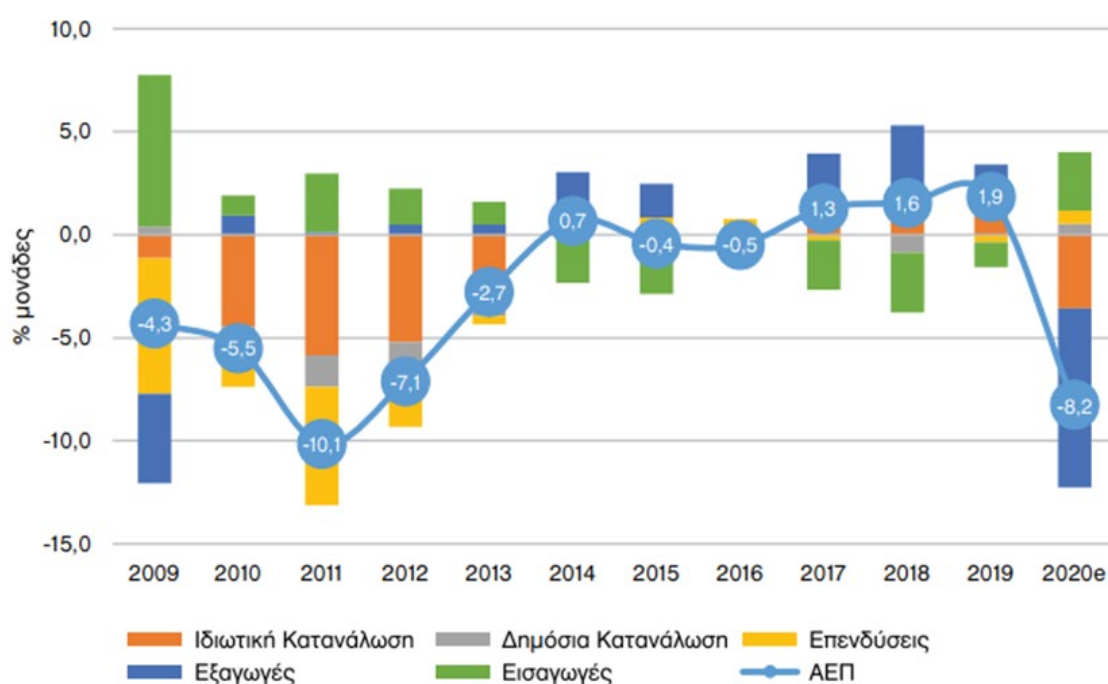
ανατίμηση του ευρώ έχει επηρεάσει αρνητικά τους εθνικούς εναρμονισμένους δείκτες ανταγωνιστικότητας.

1.3. Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)

Τον Σεπτέμβριο του 2020 η Τράπεζα της Ελλάδος αναθεώρησε το βασικό της σενάριο, προβλέποντας πτώση του πραγματικού ΑΕΠ κατά 7,5% το 2020, έναντι αρχικής πρόβλεψης για πτώση κατά 5,8% τον Ιούνιο του 2020. Το αποτέλεσμα αυτό εξήλθε λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που έχουν ανακοινωθεί από την ελληνική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της διασποράς του Covid-19.

Με βάση τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία, το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 13,8% στο δεύτερο τρίμηνο του έτους 2020 και -10,5% στο τρίτο τρίμηνο, ενώ σχετική αποκλιμάκωση καταγράφηκε στο τελευταίο τρίμηνο με ύφεση 7,9%. Η συρρίκνωση του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο στην Ελλάδα ήταν στα επίπεδα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ λόγω της εξάρτησης από τον τουρισμό, ο οποίος δέχθηκε ισχυρό πλήγμα από την πανδημία του Covid-19, η ελληνική οικονομία συρρικνώθηκε περισσότερο στο τρίτο τρίμηνο του έτους (-11,7%).

Διάγραμμα 2: ΑΕΠ και συνιστώσες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2021, επεξεργασία στοιχείων IOBE

Η Τράπεζα της Ελλάδος λοιπόν προβλέπει και εξετάζει τρία διαφορετικά σενάρια για την εξέλιξη του ΑΕΠ. Αρχικά, το βασικό σενάριο εκτιμά ότι η οικονομική δραστηριότητα θα υποχωρήσει σημαντικά το 2020, με το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ να διαμορφώνεται σε -10%. Το 2021 και 2022 αναμένεται ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας με ρυθμό 4,2% και 4,8% αντίστοιχα, καθώς εκτιμάται ότι τόσο η εγχώρια όσο και η εξωτερική ζήτηση θα ενισχυθούν σημαντικά. Στο ήπιο σενάριο, το οποίο υποθέτει ότι τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης και αναστολής της λειτουργίας πολλών κλάδων της οικονομικής δραστηριότητας θα αρθούν γρηγορότερα και η μετάβαση στην κανονικότητα θα είναι σχετικά σύντομη, το ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά 9% το 2020, ενώ θα σημειώσει άνοδο κατά 4,8% το 2021 και 5% το 2022. Τέλος, σύμφωνα με το δυσμενές σενάριο, το οποίο υποθέτει ότι οι συνέπειες της πανδημίας θα είναι πιο έντονες και η ανάκαμψη της οικονομίας θα καταστεί δυσκολότερη, το ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά 11% το 2020 και θα αυξηθεί κατά 3,2% και 4,5% το 2021 και το 2022 αντίστοιχα.

Για το 2021, υπό την προϋπόθεση του περιορισμού της πανδημίας και της γρήγορης ανάκαμψης της οικονομίας, ο Προϋπολογισμός 2021 πρόβλεψε υποχώρηση του πρωτογενούς ελλείμματος σε 3,88% του ΑΕΠ. Η πρόβλεψη αυτή περιλαμβάνει την υλοποίηση μιας επεκτατικής δημοσιονομικής δέσμης παρεμβάσεων ύψους 4,3% του ΑΕΠ και την αξιοποίηση σε παραγωγικές επενδύσεις ευρωπαϊκών κονδυλίων ύψους 3,9 δις ευρώ από το Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Το δημόσιο χρέος προβλέπεται να αυξηθεί σε 208,9% του ΑΕΠ το 2020 (από 180,5% του ΑΕΠ το 2019), ενώ το 2021 αναμένεται να αποκλιμακωθεί στο 199,6% του ΑΕΠ λόγω της εκτιμώμενης αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ κατά 5,6% (Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική, 2020).

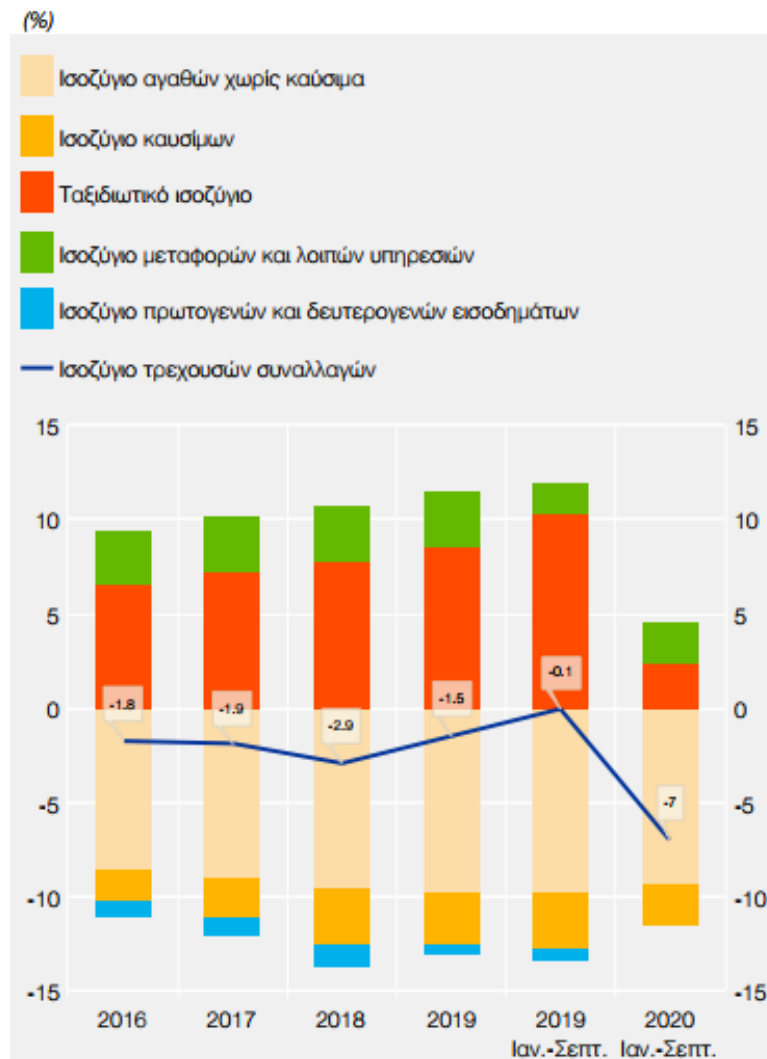
1.4. Εξέλιξη Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (ΙΤΣ) για το 2020, με βάση τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, διαμορφώθηκε σε 11,1 δις. ευρώ (6,7% του ΑΕΠ), αυξημένο κατά 8,4 δις ευρώ συγκριτικά με το 2019. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται κατά κύριο λόγο στη συρρίκνωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών, εξαιτίας της σημαντικής πτώσης των εισπράξεων από υπηρεσίες τουρισμού λόγω των

περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Αντισταθμιστικά επέδρασε η μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών, κυρίως λόγω των εξαγωγών, οι οποίες παρουσίασαν ανθεκτικότητα στη μείωση της εξωτερικής ζήτησης, καταγράφοντας άνοδο σε σταθερές τιμές. Το πρώτο τετράμηνο του 2021 το έλλειμμα του ΙΤΣ αυξήθηκε παρά τη συνεχιζόμενη ανοδική πορεία των εξαγωγών αγαθών, καθώς ανέκαμψαν οι αντίστοιχες εισαγωγές, ενώ και το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών ήταν μειωμένο σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2020.

Η στέρηση δημοσιονομική βάση που κατάφερε να δημιουργήσει η ελληνική οικονομία μέχρι το 2019 αντιστρέφεται λοιπόν το 2020, υπό την ανάγκη στήριξης της οικονομίας μέσα από την αύξηση των δημοσίων δαπανών και την μείωση των φόρων. Η ρήτρα γενικής διαφυγής (General Escape Clause) από τον δημοσιονομικό κανόνα του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, επέτρεψε την αύξηση των δημοσίων δαπανών και τη δημιουργία δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ενώ στο σκέλος του εξωτερικού τομέα αναμένεται επίσης επιδείνωση, με το έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών να εκτιμάται στο -6,7% του ΑΕΠ, έναντι ελλείμματος -1,5% το 2019 («Η Φαρμακευτική Αγορά στην Ελλάδα, ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 2020», έρευνα IOBE-ΣΦΕΕ). Για το 2021 και 2022 εκτιμάται ότι τα δημοσιονομικά μεγέθη θα βελτιωθούν, χωρίς ωστόσο να επιστρέφουν σε θετικό πρόσημο.

Διάγραμμα 3: Βασικά μεγέθη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ (2016-2020)

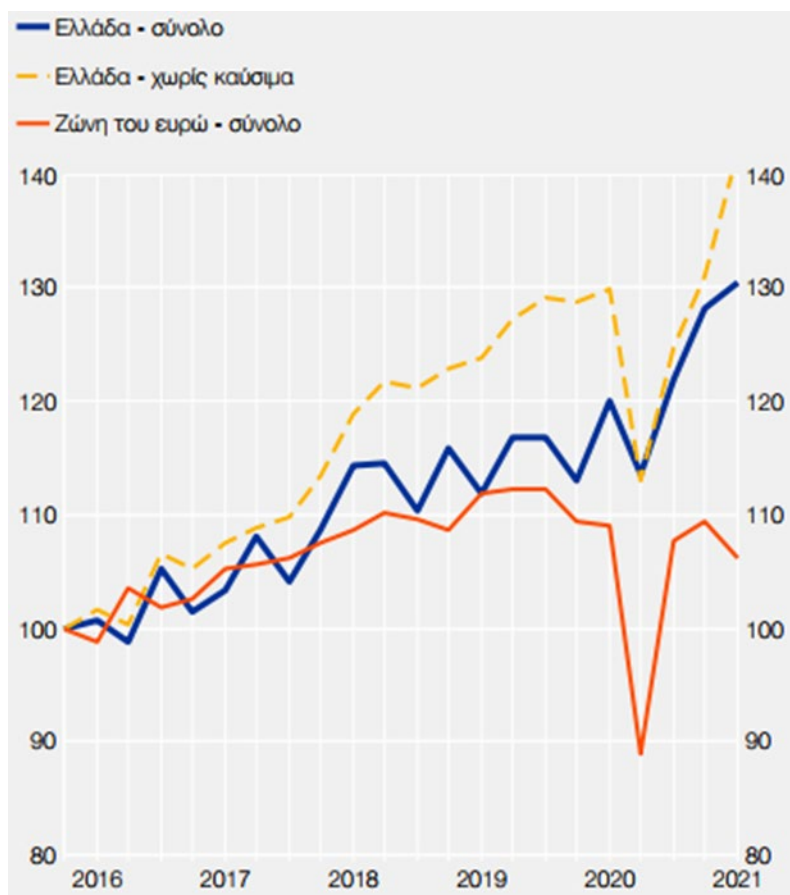

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Νομισματική Πολιτική 2020-2021

Το 2020 η βελτίωση του ισοζυγίου αγαθών κατά περίπου 20%, οφείλεται στο γεγονός ότι η αξία των εισαγωγών αγαθών μειώθηκε περισσότερο συγκριτικά με την αξία των αντίστοιχων εξαγωγών. Οι εξαγωγές αγαθών παρουσίασαν ανοχή στον περιορισμό της εξωτερικής ζήτησης και σημείωσαν άνοδο, σε σταθερές τιμές, κατά 5,5%, αυξάνοντας το μερίδιό τους στην εξωτερική αγορά. Από την άλλη, οι αντίστοιχες εισαγωγές αγαθών παρουσίασαν πτώση κατά 3,8%.

Διάγραμμα 4: Εξαγωγές αγαθών (2015-α τρίμηνο 2021)

(δείκτης: 2015=100 σε σταθερές τιμές, εποχικά διορθωμένα στοιχεία¹)

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat

1: Τα μεγέθη αποπληθωρίζονται με τον δείκτη τιμών παραγωγού για τις εξαγωγές (ΕΛΣΤΑΤ) για την Ελλάδα και τον έμμεσο αποπληθωριστή των εθνικών λογαριασμών (Eurostat) για τη ζώνη του ευρώ.

Την περίοδο Ιανουαρίου-Απριλίου 2021 το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών αυξήθηκε, κυρίως λόγω της επιδείνωσης του ισοζυγίου των αγαθών χωρίς καύσιμα, παρά το γεγονός ότι η αξία των εξαγωγών των λοιπών εκτός καυσίμων αγαθών σημείωσε άνοδο κατά 17,7%. Ωστόσο, η αξία των αντίστοιχων εισαγωγών αυξήθηκε περισσότερο σε απόλυτο μέγεθος με αποτέλεσμα την αύξηση του ελλείμματος των αγαθών χωρίς καύσιμα. Το ισοζύγιο καυσίμων παρουσίασε βελτίωση την ίδια περίοδο, αντανακλώντας την αύξηση του όγκου των εξαγωγών καυσίμων και τη μείωση του όγκου των εισαγωγών. Σε σταθερές τιμές, οι εξαγωγές χωρίς καύσιμα αυξήθηκαν κατά 15,6%. Στην εξέλιξη αυτή, τη μεγαλύτερη συμβολή είχαν οι κλάδοι των φαρμακευτικών και των τροφίμων και ποτών. Επίσης, οι ελληνικές εξαγωγές είχαν καλύτερη επίδοση στις αγορές των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.5. Εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας από την πλευρά της ζήτησης

Η ανθεκτικότητα των εξαγωγών αγαθών, η μείωση των εισαγωγών και η παράλληλη άνοδος της δημόσιας κατανάλωσης περιόρισαν σε σημαντικό βαθμό τις απώλειες, σε αντίθεση με την μείωση κατά 8,2 % του πραγματικού ΑΕΠ για το 2020. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2020, η υποχώρηση της οικονομικής δραστηριότητας υπήρξε λιγότερο έντονη του αναμενομένου, φανερόντας έτσι τη βαθμιαία προσαρμογή των καταναλωτών και των επιχειρήσεων στις έκτακτες συνθήκες της πανδημίας. Η προσαρμογή της οικονομικής δραστηριότητας γίνεται φανερή από την έντονη ανάπτυξη της βιομηχανίας, την ανάκαμψη της διεθνούς ζήτησης και την αξιοσημείωτη άνοδο του ηλεκτρονικού εμπορίου. Το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 2,3% το πρώτο τρίμηνο του 2021 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, αλλά αυξήθηκε κατά 4,4% συγκριτικά με του προηγούμενου τριμήνου. Η μείωση των εξαγωγών υπηρεσιών (-38,7%) και της ιδιωτικής κατανάλωσης (-4,9%) έχουν ως αποτέλεσμα την ετήσια πτώση του ΑΕΠ. Αντίθετα, η άνοδος της δημόσιας κατανάλωσης (+4,9%), του ακαθάριστου σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου (+8,6%) και των εξαγωγών αγαθών (+8,2%), καθώς και η μείωση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (-5,0%) υποστήριξαν την ανάπτυξη (Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική, 2020).

Η ιδιωτική κατανάλωση υποχώρησε το 2020 κατά 4,8% με βάση εποχικώς διορθωμένα στοιχεία, ως αποτέλεσμα του κλίματος αβεβαιότητας και της επιβολής μέτρων για την αντιμετώπιση της διασποράς του Covid-19. Η συνέχιση της υγειονομικής κρίσης στις αρχές του τρέχοντος έτους συνδυαστικά με την παράταση των περιοριστικών μέτρων για την αντιμετώπισή της έκαμψαν την καταναλωτική ζήτηση. Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά 4,9% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2020, γεγονός που συνάδει με τη μείωση του όγκου λιανικών πωλήσεων (-2,1%) και τη σημαντική υποχώρηση της κατανάλωσης υπηρεσιών, λόγω των μέτρων περιορισμού για την μετρίαση της διασποράς του ιού. Ωστόσο, καταγράφεται βελτίωση στην εξέλιξη της εγχώριας ζήτησης τους μήνες Μάρτιο έως και Μάιο 2021, με την καταναλωτική εμπιστοσύνη να αναθερμαίνεται, καθώς πλέον οι καταναλωτές προτίθενται ευκολότερα να πραγματοποιήσουν σημαντικές αγορές το διάστημα των επόμενων δώδεκα μηνών. Ταυτόχρονα, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2021, ο δείκτης όγκου λιανικών πωλήσεων -εκτός καυσίμων και λιπαντικών- κατέγραψε μικρή αύξηση 0,3%, αντανακλώντας την προσαρμογή των νοικοκυριών στις νέες συνθήκες

κατανάλωσης που δημιούργησε η πανδημία. Το ηλεκτρονικό εμπόριο, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου μέσω διαδικτύου, κατέγραψε άνοδο κατά 43,2% το πρώτο τρίμηνο του έτους σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2020.

Διάγραμμα 5: Ιδιωτική κατανάλωση και εμπιστοσύνη των καταναλωτών (α τρίμηνο 2014-α τρίμηνο 2021)

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

*Για την ιδιωτική κατανάλωση, ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές. Για την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, διαφορά σταθμισμένων ποσοστών θετικών και αρνητικών απαντήσεων.

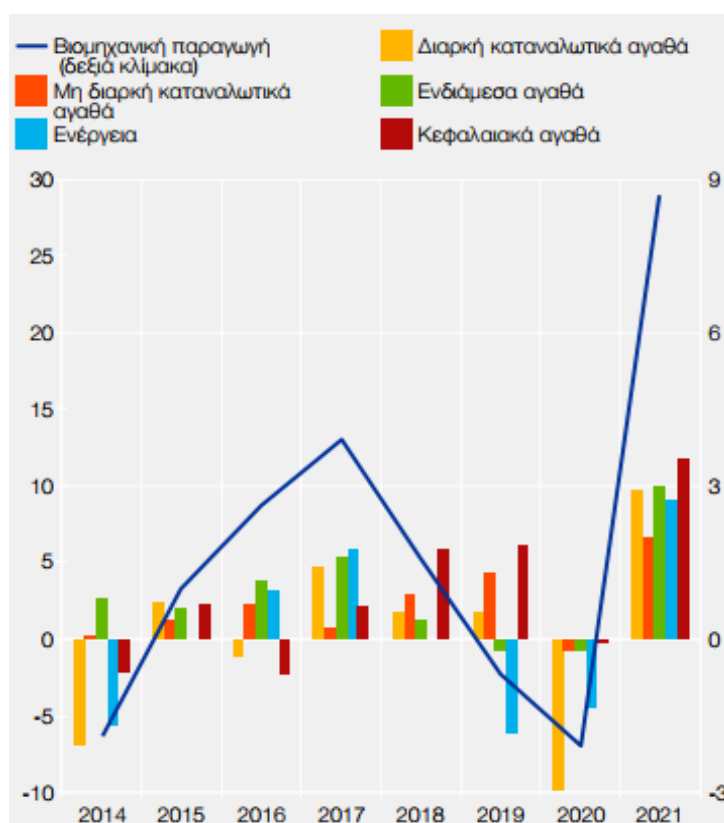
1.6. Εξελίξεις από την πλευρά της προσφοράς

Συνολικά, για το 2020 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της οικονομίας μειώθηκε κατά 7,8%, διότι η αναστολή της δραστηριότητας των επιχειρήσεων εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων για την αντιμετώπιση της διασποράς του Covid-19 είχε αρνητική επίδραση κυρίως στο προϊόν των υπηρεσιών. Το πρώτο τρίμηνο του 2021, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της οικονομίας μειώθηκε κατά 2,0% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, γεγονός που υποδηλώνει την σημαντική αποκλιμάκωση του αρνητικού ρυθμού της σε σχέση με τα προηγούμενα τρίμηνα της πανδημίας, αντανakλώντας τη σταδιακή προσαρμογή της οικονομίας στις νέα συνθήκες που διαμόρφωσε η πανδημία.

Το πρώτο τρίμηνο του 2021, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας, ανέκαμψε κατά 2,3% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο το 2020, έναντι μείωσης κατά 3,8% το 2020. Αυτή η εξέλιξη διαφαίνεται και από την πορεία του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής, ο οποίος, μετά την κάμψη που κατέγραψε για το 2020 (-2,1%) ως συνέπεια της υγειονομικής κρίσης, ξεκίνησε να ανακάμπτει από το Νοέμβριο του 2020 και αυξήθηκε κατά 8,7% το πρώτο τετράμηνο του 2021, κυρίως λόγω της αύξησης της μεταποιητικής παραγωγής και της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Στην ανάκαμψη του μεταποιητικού τομέα συνέβαλαν δυναμικοί μεταποιητικοί κλάδοι όπως η παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων (21,9%), η ποτοποιία (16,6%) και η παραγωγή φαρμακευτικών προϊόντων (10,4%). Ακόμα, σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις έρευνες του IOBE, ο βαθμός χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού στον κλάδο της βιομηχανίας αυξήθηκε κατά 3,5 μονάδες την περίοδο Ιανουαρίου-Μαΐου 2021 σε σχέση με το 2020.

Διάγραμμα 6: Βιομηχανική Παραγωγή (2014- α τρίμηνο 2021)

*μέσος ρυθμός μεταβολής σε ποσοστά

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σε ότι αφορά των τομέα των υπηρεσιών το 2020, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του τομέα μειώθηκε με ετήσιο ρυθμό 8,4% και συνέβαλε αρνητικά κατά 6,6 ποσοστιαίες μονάδες στη μεταβολή της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Αυτή η αρνητική εικόνα συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2021, με την προστιθέμενη αξία του τομέα των υπηρεσιών να σημειώνει μείωση κατά 4,7%. Η κάμψη που παρατηρείται στους κλάδους του τριτογενούς τομέα εξακολουθεί να οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αρνητική επίδοση των κλάδων του εμπορίου, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και των δραστηριοτήτων μεταφορών-αποθήκευσης (-12%) και τεχνών, διασκέδασης και ψυχαγωγίας (-34,9%). Από τα έως τώρα διαθέσιμα στοιχεία συνεπάγεται ότι ο κύκλος εργασιών στις υπηρεσίες σε τρέχουσες τιμές για το πρώτο τρίμηνο του 2021 είχε αρνητική πορεία. Παρόλα αυτά, η θετική πορεία δεικτών όπως οι τηλεπικοινωνίες, η εμπορία και επισκευή αυτοκινήτων καθώς και το χονδρικό εμπόριο ενδέχεται να αποτυπώνουν τη σταδιακή επαναφορά της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας σε ρυθμούς κανονικότητας (Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική, 2020).

1.7. Οι προβλέψεις για την ελληνική οικονομία

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Τράπεζας της Ελλάδος, το 2021 η οικονομική δραστηριότητα αναμένεται να ανακάμψει και να παρουσιάσει αύξηση με ρυθμό 4,2%. Το δεύτερο εξάμηνο του 2021, η οικονομική δραστηριότητα θα υποστηριχθεί από την έναρξη της υλοποίησης των έργων του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας καθώς και από την μερική επάνοδο (κατά περίπου 40%) των τουριστικών εισπράξεων. Σύμφωνα με την ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ (04/06/2021), η εκτίμηση των προσωρινών στοιχείων για το ΑΕΠ του πρώτου τριμήνου του 2021, εποχικά διορθωμένο και σε σταθερές τιμές, παρουσιάζει μείωση κατά 2,3% έναντι του ίδιου τριμήνου του προηγούμενου έτους, αλλά αύξηση κατά 4,4% έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Το 2022, ο ρυθμός μεταβολής της οικονομικής δραστηριότητας προβλέπεται ότι θα επιταχυνθεί σε 5,3%, ενώ το 2023 θα διαμορφωθεί σε 3,9%.

Πίνακας 2: Μακροοικονομικές προβλέψεις για την Ελλάδα

(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2020	2021	2022	2023
ΑΕΠ (σταθερές τιμές)	-8,2	4,2	5,3	3,9
Ιδιωτική Κατανάλωση	-5,2	2,2	3,7	3,2
Δημόσια Κατανάλωση	2,7	3,0	1,2	0,8
Επενδύσεις Πάγιου Κεφαλαίου	-0,7	15,5	18,5	11,2
Εξαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	-21,7	9,6	8,2	6,2
Εισαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών	-6,8	7,3	6,4	5,1
ΕνΔΤΚ	-1,3	-0,7	0,4	0,4
ΕνΔΚΤ χωρίς την ενέργεια	-0,5	-1,2	0,4	0,4
Απασχόληση	-0,9	0,1	2,1	2,7
Ανεργία (% εργατικού δυναμικού)	16,3	16,7	15,7	14,0
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-6,7	-4,3	-1,3	-0,7

Πηγές: Για το 2020 ΕΛΣΤΑΤ και για τις προβλέψεις 2021-2023 Τράπεζα της Ελλάδος.

Η εγχώρια ζήτηση προβλέπεται να έχει τη σημαντικότερη συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια όλης της περιόδου πρόβλεψης, με βασικές συνιστώσες την ιδιωτική κατανάλωση και τις επενδύσεις. Ακόμα, αναμένεται πως ο εξωτερικός τομέας θα συμβάλει θετικά, αλλά σε μικρότερο ποσοστό.

Η ιδιωτική κατανάλωση προβλέπεται να αυξηθεί με ήπιο ρυθμό κατά το τρέχον έτος. Στην αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης θα συνεισφέρουν η αύξηση της αποταμίευσης που πραγματοποιήθηκε από τους καταναλωτές όλο το προηγούμενο διάστημα τόσο για λόγους πρόνοιας όσο και εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων, καθώς και η πραγματοποίηση αγορών που είχαν αναβληθεί. Τα επόμενα δύο έτη, εφόσον βελτιώνονται οι συνθήκες στην αγορά εργασίας και ενισχύεται το διαθέσιμο εισόδημα, η ιδιωτική κατανάλωση προβλέπεται να σημειώσει ταχύτερους ρυθμούς.

Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της οικονομικής κατάστασης της χώρας μας, πρόκειται να διαδραματίσουν και οι πόροι του ευρωπαϊκού μέσου ανάκαμψης NGEU, οι οποίοι θα χρηματοδοτήσουν ευρείας έκτασης αναπτυξιακές δράσεις. Στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, οι προγραμματισμένες επενδύσεις και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στους τομείς της πράσινης οικονομίας, του ψηφιακού μετασχηματισμού, του φιλικού προς την ανάπτυξη επιχειρηματικού περιβάλλοντος, της εξαγωγικής ικανότητας, αναμένεται να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τον οικονομικό και θεσμικό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και ως αποτέλεσμα να συμβάλουν σημαντικά στην ενίσχυση της ανάπτυξης τα επόμενα χρόνια.

Σε ότι αφορά τις εξαγωγές, προβλέπεται ότι θα αυξηθούν με υψηλούς ρυθμούς την περίοδο 2021-2023. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές αγαθών αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να αυξάνονται, κυρίως λόγω της ενίσχυσης της εξωτερικής ζήτησης. Οι εξαγωγές υπηρεσιών εκτιμάται ότι θα κινηθούν ανοδικά το τρέχον έτος, μετά την σημαντική πτώση που κατέγραψαν ως αποτέλεσμα των περιοριστικών μέτρων που είχαν ληφθεί παγκοσμίως για τον περιορισμό της διασποράς της πανδημίας, καθώς οι τουριστικές εισπράξεις θα ανακάμψουν μερικώς, ενώ και η ζήτηση ναυτιλιακών υπηρεσιών θα σημειώσει αύξηση, συμβαδίζοντας με την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας. Ακόμα, ανοδική πορεία θα εμφανίσουν και οι εισαγωγές, ακολουθώντας την πορεία της εγχώριας ζήτησης, και κατά κύριο λόγο αυτή των επενδύσεων.

Όσον αφορά τις αβεβαιότητες που συνοδεύουν τις προβλέψεις της Τράπεζας της Ελλάδος, απορρέουν ακόμα κίνδυνοι από την πανδημία Covid-19, και συγκεκριμένα

από μια αργή επιστροφή στην κανονικότητα. αποτελούν επιπρόσθετους κινδύνους για την οικονομία και την αγορά εργασίας. Στους επιπρόσθετους κινδύνους συγκαταλέγονται και η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων μετά τη λήξη των μέτρων αναστολής πληρωμής των δόσεων τους, καθώς και μια απότομη και πρόωρη απόσυρση των μέτρων στήριξης. Ένας επιπλέον κίνδυνος πηγάζει από τη μη αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων του NGEU. Ωστόσο, εκτιμάται ότι μια ταχύτερη υλοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων θα συνεισφέρει στην ταχύτερη απορρόφηση των πόρων του NGEU και πιθανόν να οδηγήσει σε μια θετικότερη της αναμενόμενης έκβαση της οικονομικής ανάκαμψης. Επιπρόσθετα, η σταδιακή αποκατάσταση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης αναμένεται να οδηγήσει σε μια υψηλότερη του αναμενόμενου αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία θα στηριχθεί και στην αποταμίευση που συσσωρεύθηκε κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, συμβάλλοντας έτσι περαιτέρω στην τόνωση της εγχώριας ζήτησης. Στο εξωτερικό περιβάλλον, τυχόν γεωπολιτικές εντάσεις στην ευρύτερη περιοχή ενδέχεται να επηρεάσουν το οικονομικό κλίμα και τις επενδύσεις.

Όπως λοιπόν έχει προαναφερθεί, η υγειονομική κρίση του COVID-19 προκάλεσε σημαντική ύφεση κατά -8,2% στην οικονομία της Ελλάδας. Κατά το 2020, παρουσιάστηκε συρρίκνωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών, εξαιτίας της μειωμένης τουριστικής δραστηριότητας, με ταυτόχρονη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών λόγω των εξαγωγών, οι οποίες κατέγραψαν ανθεκτικότητα στην μείωση της εξωτερικής ζήτησης και άνοδο σε σταθερές τιμές. Έτσι, στην ανάκαμψη του μεταποιητικού τομέα συνέβαλαν σημαντικά η φαρμακοβιομηχανία σε ποσοστό 10,4%, η οποία αναδείχθηκε ως ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγικός κλάδος της Ελλάδας για το 2020. Για το λόγο αυτό, η ανάπτυξη της ελληνικής φαρμακευτικής βιομηχανίας καθίσταται αναγκαία για την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί δίνονται οικονομικά στοιχεία του φαρμακευτικού κλάδου στην Ελλάδα ώστε να γίνει κατανοητή η σπουδαιότητα του κλάδου στη διαμόρφωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: «ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

Η αγορά των φαρμακευτικών προϊόντων ως υποσύστημα της αγοράς υγειονομικών υπηρεσιών διακρίνεται από πληθώρα ιδιαιτεροτήτων και ατελειών που σχετίζονται κατά κύριο λόγο τόσο με την θεώρηση της υγείας και του φαρμάκου ως δημόσιο και κοινωνικό αγαθό, όσο και με την επίδραση της υγειονομικής ασφάλισης και της κρατικής παρέμβασης στην πρόσβαση σε αυτά. Η έλλειψη ευαισθησίας του καταναλωτή στις τιμές λόγω της επίδρασης της ασφάλισης, η τριχοτόμηση της ζήτησης (ο γιατρός συνταγογραφεί, ο ασθενής καταναλώνει και ο ασφαλιστικός φορέας αποζημιώνει), η αέναη ανάγκη για έρευνα και ανάπτυξη νέων φαρμακευτικών προϊόντων, οι ιδιαίτερα σύνθετες και ακριβείς διαδικασίες τυποποίησης των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς και η επίδραση της τεχνολογίας της υγείας υπογραμμίζουν την ετερογενή φυσιογνωμία του φαρμάκου στον σύγχρονο ανεπτυγμένο κόσμο.

Το ξέσπασμα του COVID-19, της ασθένειας δηλαδή που προκαλείται από το Σοβαρό Οξύ Αναπνευστικό Σύνδρομο Coronavirus 2 (SARS-COV-2), έχει χαρακτηριστεί ως συμβάν του μαύρου κύκνου και παρομοιάζεται με την οικονομική σκηνή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, μια επιζήμια επίδραση στα παγκόσμια συστήματα υγειονομικής περίθαλψης με μια ταραχώδη και μη αναμενόμενη επίδραση σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας όπως τη γνωρίζουμε.

2.1. Η αγορά φαρμάκου σε διεθνές επίπεδο

Η εμφάνιση του COVID-19 στις αρχές του 2020 επέφερε πρωτοφανή γεγονότα και άλλαξε σημαντικά την καθημερινότητά μας, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι αρμόδιοι φορείς που εμπλέκονται στο οικοσύστημα υγείας ασκούν τις δραστηριότητές τους. Η φαρμακοβιομηχανία ανταποκρίθηκε ταχύτατα στις εξελίξεις, προετοιμάζοντας την ανάπτυξη εμβολίων και σταδιακά φαρμάκων για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Οι δύο πιο σημαντικοί υγειονομικοί φορείς παγκοσμίως, δηλαδή ο Οργανισμός Τροφίμων και Φαρμάκων (FDA) και ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων (EMA),

ενέκριναν τα πρώτα εμβόλια κατά του COVID-19 και, προς το τέλος του έτους, εμβολιάστηκαν τα πρώτα άτομα.

Επιπρόσθετα, το Κέντρο Αξιολόγησης και Έρευνας Φαρμάκων (CDER) του FDA ενέκρινε 53 νέα φάρμακα την προηγούμενη χρονιά, καθιστώντας το 2020 ως έτος της δεύτερης καλύτερης απόδοσης —μαζί με το 1996— και είναι πολύ κοντά στο ρεκόρ των 59 εγκρίσεων το 2018 και ελαφρώς ανώτερη από τις 48 εγκρίσεις το 2019. Αυτά τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι η FDA έχει εγκρίνει 160 φάρμακα τα τελευταία τρία χρόνια (2018–2020). Είναι σκόπιμο να τονιστεί ότι το 2020 αποτέλεσε μια δύσκολη χρονιά, διότι επιβεβαίωσε τη δύναμη και τη σταθερότητα τόσο της φαρμακευτικής βιομηχανίας όσο και των ρυθμιστικών φορέων. Τα 53 νέα φάρμακα αυτού του έτους περιλαμβάνουν 40 Νέες Χημικές Οντότητες (NCEs) (38, 42 και 34 το 2019, 2018 και 2017, αντίστοιχα) και 13 βιολογικά (10, 17 και 12 το 2019, 2018, και 2018, αντίστοιχα). Φέτος, τα βιολογικά συνεχίζουν να αντιπροσωπεύουν περίπου το 25% όλων των φαρμάκων που γίνονται δεκτά από τον FDA.

Παράλληλα με τα βιολογικά φάρμακα που εγκρίθηκαν από το CDER το 2020, το Κέντρο Αξιολόγησης και Έρευνας Βιολογικών Προϊόντων (CBER) πρόσθεσε νέες εγκρίσεις φαρμάκων. Ανάμεσα σε αυτές, τα δύο εμβόλια κατά του COVID-19 έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και δημοσιότητα. Έτσι, με διαφορά μίας εβδομάδας (11 και 18 Δεκεμβρίου 2020), η FDA εξέδωσε άδεια χρήσης έκτακτης ανάγκης (EUA) στο εμβόλιο Pfizer-BioNTech COVID-19 και το εμβόλιο Moderna COVID-19 για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας πανδημίας (de La Torre et al., 2020). Ακολούθησε ύστερα η άδεια για το εμβόλιο της Astra Zenecca με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο και της Johnson & Johnson, με έδρα της ΗΠΑ, ενώ και η Vir Biotechnology, η Novavax και η NanoViricides έχουν ανακοινώσει σχέδια συνεργασίας για την ανάπτυξη ενός εμβολίου κατά του συγκεκριμένου ιού.

Οι σημαντικότερες προκλήσεις της φαρμακευτικής βιομηχανίας εντοπίστηκαν στη διαχείριση της πανδημίας, συμπεριλαμβανομένου του προβλήματος κάλυψης της ζήτησης για προστατευτικό εξοπλισμό. Οι φαρμακευτικές εταιρείες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις παραγόμενες ενώσεις στην Κίνα, καθώς εκείνη μονοπωλεί στην παγκόσμια παραγωγή ενεργών συστατικών (πάνω στο 60% της παραγωγής της Κίνας) (Ozili et al, 2021). Στις ΗΠΑ, τα ενεργά φαρμακευτικά συστατικά εισάγονται σε μεγάλο βαθμό από την Ινδία (18%) και την ΕΕ (26%), ενώ η Κίνα αντιπροσωπεύει το

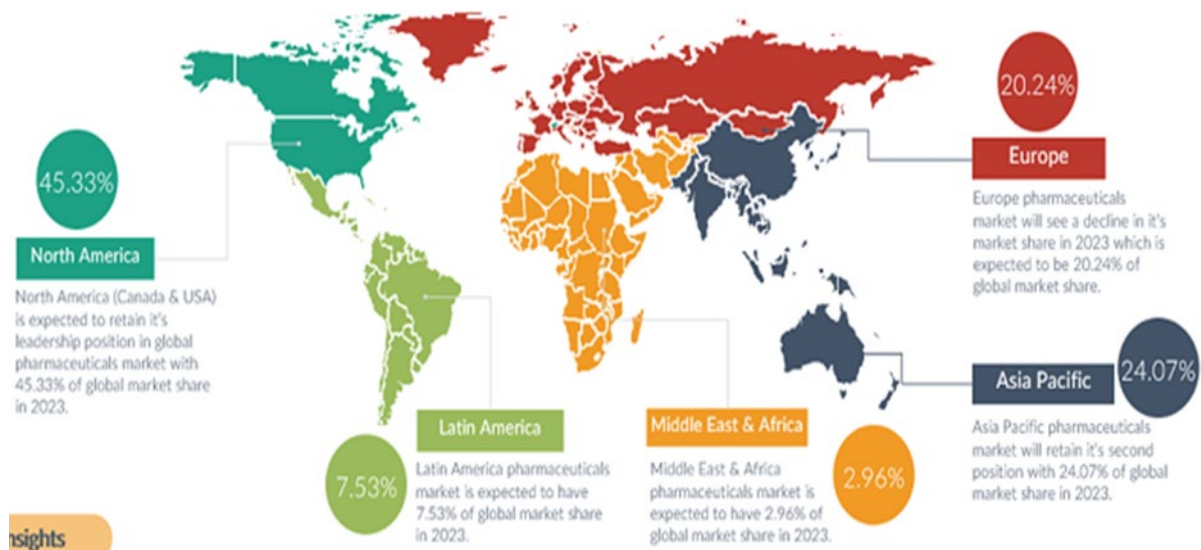
13%. Ακόμα, η Κίνα αποτελεί τον μεγαλύτερο εξαγωγέα ιατροτεχνολογικών προϊόντων στις ΗΠΑ, με ποσοστό 39,3%. Επομένως, η επιβράδυνση της παραγωγής και οι περιορισμοί στην προσφορά θα οδηγούσαν ακούσια σε απώλεια εσόδων. Η κρίση που προήλθε από την πανδημία του COVID-19 είχε άμεσο αντίκτυπο στην έλλειψη ιατρικών προμηθειών, αβεβαιότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας, logistics και μεταφοράς, λόγω της διακοπής λειτουργίας των εργοστασίων, ιδίως στην Κίνα.

Ένας σημαντικός αριθμός φαρμακευτικών εταιρειών βρέθηκαν αντιμέτωπες με ανεπάρκεια στις προμήθειες τους σε ενεργά φαρμακευτικά συστατικά πριν από το ξέσπασμα του Covid-19, γεγονός που οδήγησε σε ανεπάρκεια ορισμένων βασικών φαρμάκων, ενώ άλλες εταιρίες είχαν απόθεμα δραστικών φαρμακευτικών ουσιών. Οι εταιρίες αυτές είτε πούλησαν τις προμήθειές τους σε υπερβολικές τιμές είτε αρνήθηκαν να τις πουλήσουν εξαιτίας ανεπαρκούς αποθέματος. Οι ινδικές φαρμακευτικές εταιρείες είναι οι μεγαλύτεροι αγοραστές ενεργών φαρμακευτικών συστατικών που κατασκευάζονται στην Κίνα για χρήση στην παρασκευή φαρμάκων λόγω του μονοπωλίου της Κίνας στην κατασκευή και εξαγωγή τους (Chaterjee, 2020).

Οι επιπτώσεις του COVID-19 στην αγορά υγείας είναι τόσο βραχυπρόθεσμες όσο και μακροπρόθεσμες. Στις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 συγκαταλέγονται η αλλαγή ζήτησης, οι ελλείψεις προσφοράς, οι αγορές πανικού και η αποθήκευση αποθεμάτων, οι αλλαγές στους κανονισμούς και η μετατόπιση της επικοινωνίας και των προωθήσεων σε απομακρυσμένες αλληλεπιδράσεις μέσω της τεχνολογίας και των αλλαγών στη διαδικασία έρευνας και ανάπτυξης (R&D). Οι καθυστερήσεις έγκρισης, η μετάβαση προς την αυτάρκεια στην αλυσίδα εφοδιασμού της φαρμακευτικής παραγωγής, η επιβράδυνση της ανάπτυξης της βιομηχανίας και οι πιθανές αλλαγές τάσης στην κατανάλωση θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στην αγορά υγείας και φαρμακευτικής αγωγής (Ayati et al., 2020).

Στο επόμενο σχήμα απεικονίζεται η κατανομή της παγκόσμιας αγοράς φαρμάκου για το 2023, η οποία δημιουργήθηκε με βάση τα τελευταία δεδομένα και τις νέες συνθήκες που επέφερε η πανδημία του κορωνοϊού.

Εικόνα 1: Πρόβλεψη για την κατανομή της παγκόσμιας αγοράς φαρμάκου το 2023

Πηγή: www.navadhi.com

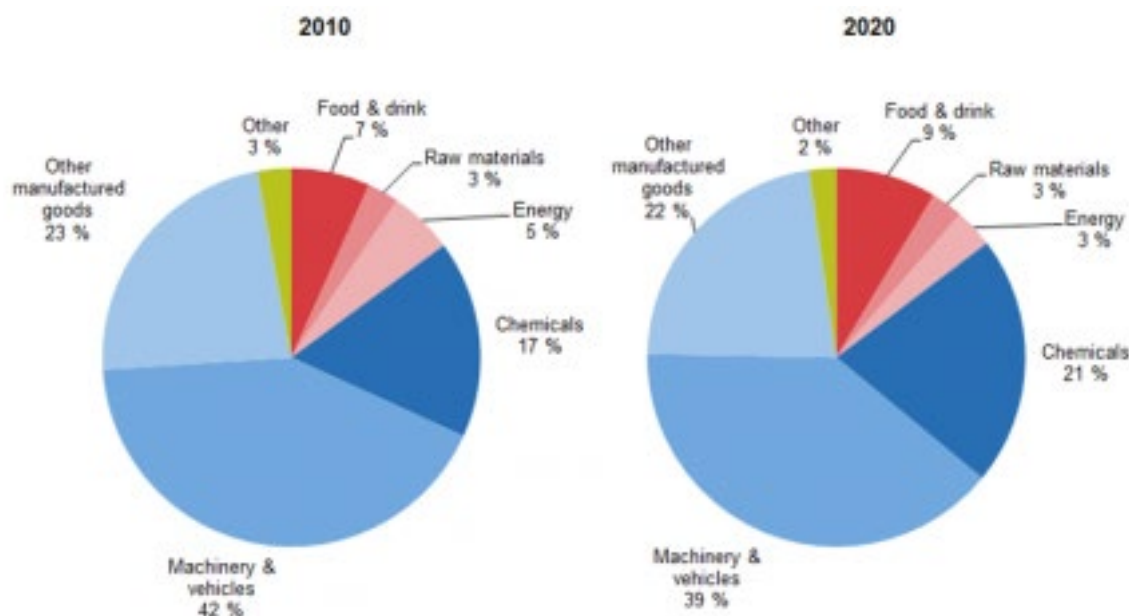
2.2. Η αγορά φαρμάκου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η φαρμακευτική βιομηχανία θεωρείται ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους παγκοσμίως. Πρόσφατα στοιχεία για την ευρωπαϊκή φαρμακοβιομηχανία αποδεικνύουν την σημασία του κλάδου για τη συνολική οικονομία. Συμβάλλει στην κοινωνική ευημερία βελτιώνοντας τη δημόσια υγεία και την ποιότητα ζωής. Πρόκειται για έναν τομέα που βασίζεται στην έρευνα και επενδύει σε έρευνες που σχετίζονται αποκλειστικά με την υγεία, οδηγώντας σε θετικά οικονομικά αποτελέσματα και μειώνοντας ένα σημαντικό ποσό του κόστους υγειονομικής περίθαλψης. Αποτελεί βασικό πλεονέκτημα για την ευρωπαϊκή οικονομία και έναν από τους τομείς υψηλής τεχνολογίας με κορυφαίες επιδόσεις στην Ευρώπη (EFPIA,2018).

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός πως ο φαρμακευτικός κλάδος της Ευρώπης συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Φαρμακευτικών Βιομηχανιών και Ενώσεων (EFPIA), συνεισφέρει περισσότερα από € 110 δις (18,8 % της συνολικής εμπορικής δραστηριότητας της ΕΕ) στο εμπορικό ισοζύγιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και απασχολεί περίπου 800.000 άτομα σε όλα τα κράτη-μέλη (Garattini, 2021). Το 2019, επενδύθηκαν περίπου € 37.500 εκατ.

σε Έρευνα και Ανάπτυξη στην Ευρώπη (European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations, 2020). Στην επόμενη εικόνα, παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των εξαγωγών αγαθών της Ευρώπης για τα έτη 2010 και 2020. Παρατηρείται αύξηση των χημικών – φαρμακευτικών προϊόντων από 17% το 2010, σε 21% το 2020.

Εικόνα 2: Ποσοστιαία κατανομή των εξαγωγών αγαθών της Ευρώπης ,2010 και 2020

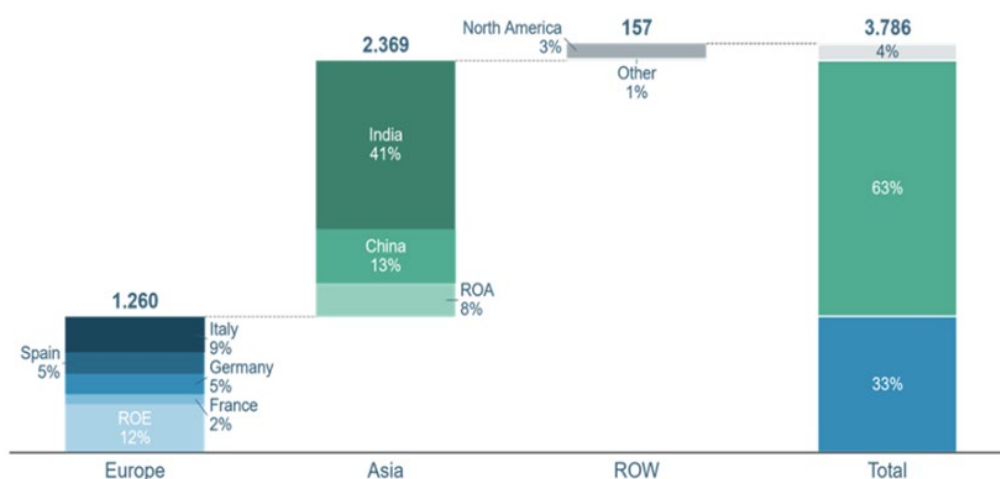

Πηγή: Eurostat,2021

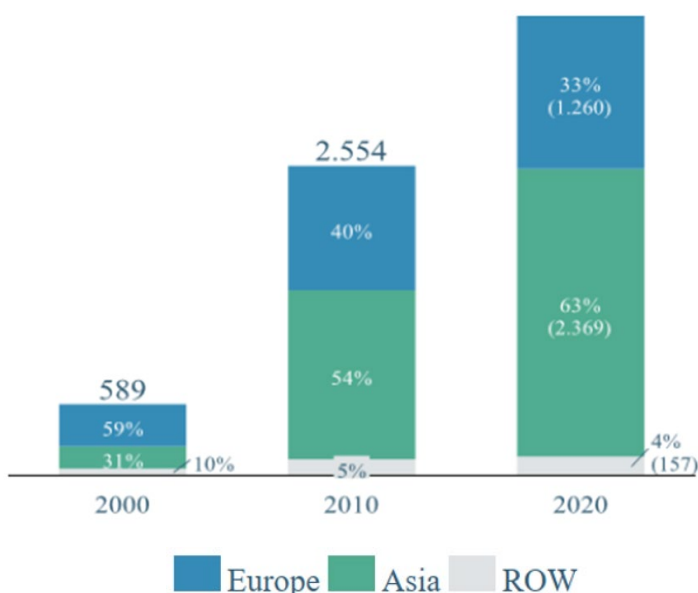
Η φαρμακευτική βιομηχανία της Ευρώπης χαρακτηρίζεται από ισχυρή εξαγωγική δραστηριότητα και για ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες αποτελεί τον πρώτο εξαγωγικό κλάδο της οικονομίας τους. Η Ευρωπαϊκή φαρμακευτική αγορά ωστόσο, παρουσιάζει βραδύτερο ρυθμό ανάπτυξης συγκριτικά με τους ανταγωνιστές της στις ΗΠΑ και την Ασία. Ενώ ο **αριθμός των πιστοποιημένων φαρμάκων (CEP)** παρουσίασε εκθετική αύξηση κατά την πρώτη δεκαετία της χιλιετίας (αύξηση 334%), η πλειοψηφία τους παράγεται και διανέμεται από ασιατικούς κατασκευαστές. Με βάση την έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων για το 2000, το 59% των 589 CEP που χρησιμοποιήθηκαν στην Ευρώπη ήταν ευρωπαϊκής προέλευσης, ενώ το υπόλοιπο 31% προερχόταν από την Ασία. Η συγκεκριμένη αναλογία έχει αντιστραφεί τα τελευταία 20 χρόνια με το 63% των 3.786 CEP να προέρχονται από την Ασία, και μόνο το 33% από την Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, το ποσό των

CEP μόνο στην Ασία αυξήθηκε κατά 1.200%, ενώ στην Ευρώπη, η συνολική ανάπτυξη ανήλθε σε 260%. Η μικρή αυτή ανάπτυξη της ευρωπαϊκής φαρμακοβιομηχανίας οφείλεται κατά κύριο λόγο στον πόλεμο των τιμών, στους εξαιρετικά αυστηρούς κανόνες ασφαλείας στην Ευρώπη για την παραγωγή φαρμάκων και στην ισχυρή πίεση στις τιμές των αγορών γενοσήμων, λόγω των συμβάσεων έκπτωσης που υπογράφονται από τα επιμέρους κράτη.

Εικόνα 3 : Συνολικός αριθμός CEP ανά τον κόσμο

Εικόνα 4: Ανάπτυξη του αριθμού των ενεργών CEPS (2000-2020):

Όπου ROW: Υπόλοιπος Κόσμος (rest of the world)

Πηγή: European Certificate Database, European Directorate for the Quality of Medicine & Healthcare, Date: 30.04.2020

Οι επιμέρους ρυθμιστικές παρεμβάσεις του κάθε κράτους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν της επιτρέπουν να λειτουργήσει σαν μια ενιαία οντότητα στον κλάδο της φαρμακοβιομηχανίας. Οι πολιτικές της για τα φαρμακευτικά προϊόντα εστιάζουν στην εξασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου δημόσιας υγείας και καινοτομίας και ταυτόχρονα, στην υποστήριξη για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής βιομηχανίας που διασφαλίζει ότι η Ευρώπη εξακολουθεί να επωφελείται από νέα φάρμακα. Η ευρωπαϊκή φαρμακευτική αγορά χαρακτηρίζεται από τρεις τύπους ανταγωνισμού: τον θεραπευτικό ανταγωνισμό, τον ανταγωνισμό των γενοσήμων και τον ενδοεταιρικό ανταγωνισμό (Hanchler, 2010).

Ο θεραπευτικός ανταγωνισμός διεξάγεται σε ένα ήπιο περιβάλλον με την ευρωπαϊκή νομοθεσία περί ανταγωνισμού να ενθαρρύνει την κοινή έρευνα και ανάπτυξη, την αδειοδότηση και το co-marketing, αναγνωρίζοντας τα πλεονεκτήματα που επιφέρει η συνεργασία μεταξύ φαρμακευτικών εταιριών.

Εκτός όμως από την ενθάρρυνση της έρευνας και ανάπτυξης, η Ευρώπη ενθαρρύνει και τον ανταγωνισμό των γενοσήμων. Ο EGA (European Generics Medecins Association) αναφέρει ότι τις δυο τελευταίες δεκαετίες η διείσδυση των γενοσήμων στην Ευρώπη των 27 παρουσίασε αύξηση κατά 50%.

Τέλος, ο ενδοεταιρικός ανταγωνισμός, ο οποίος είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών τιμών του ίδιου σκευάσματος ανάμεσα στα κράτη-μέλη, στοχεύει στη διευκόλυνση του παράλληλου εμπορίου από τις χώρες με χαμηλότερες τιμές προς τις χώρες με υψηλότερες τιμές. Η Ευρωπαϊκή επιτροπή έχει διατηρήσει μια θετική στάση απέναντι στην μορφή αυτή του ανταγωνισμού καθώς θεωρεί ότι συμπεριλαμβάνεται στην έννοια της ελεύθερης διακίνησης προϊόντων μεταξύ των εταίρων, αφήνοντας τις κατά τόπους αρμόδιες αρχές να ρυθμίσουν τους όρους με τους οποίους θα γίνεται αυτού του τύπου η ενδοκοινοτική συναλλαγή (Hanchler, 2010) .

Κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας του COVID-19, ενώ ο όγκος λιανικού εμπορίου φαρμακευτικών προϊόντων αυξήθηκε μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαρτίου, τα περιοριστικά μέτρα και το lockdown οδήγησαν σε πτώση του λιανικού εμπορίου φαρμακευτικών προϊόντων κατά περίπου 12% τον Απρίλιο. Σε αυτό το αποτέλεσμα συνετέλεσαν και οι προκλήσεις της εφοδιαστικής αλυσίδας λόγω των κλειστών εργοστασίων παγκοσμίως, καθώς και των κλειστών συνόρων εντός της ΕΕ. Οι ελλείψεις που προέκυψαν σε φαρμακευτικά προϊόντα και εξοπλισμό υγειονομικής

περίθαλψης σε ορισμένες χώρες αντιμετωπίστηκε από την ύπαρξη αποθέματος φαρμακευτικών προϊόντων και υγειονομικού εξοπλισμού σε όλο τον κόσμο καθώς και στην ΕΕ. Επομένως, δεδομένου ότι λειτουργούσαν κατά το δυνατό οι αλυσίδες εφοδιασμού, το βασικό πρόβλημα υπήρξε αυτό της διανομής εξαιτίας του κλεισίματος των συνόρων, του περιορισμού των εργαζομένων καθώς και του περιορισμένου αποθέματος (π.χ. η αποθήκευση ιατρικών μασκών σε ορισμένα κράτη μέλη οδήγησε σε ταυτόχρονες ελλείψεις σε άλλα κράτη-μέλη). Ωστόσο, το λιανικό εμπόριο ενισχύθηκε εκ νέου και αυξήθηκε αργά αλλά σταθερά.

Κατά το δεύτερο κύμα της πανδημίας, τα κανάλια διανομής αποκαταστάθηκαν και οι ελλείψεις επί το πλείστον αποτράπηκαν. Η παραγωγή στον φαρμακευτικό τομέα έχει αυξηθεί σημαντικά, όπως και η ζήτηση, λόγω της ανάπτυξης εμβολίων για την αντιμετώπιση του ιού. Ομοίως, τον Σεπτέμβριο του 2020, το λιανικό εμπόριο φαρμακευτικών προϊόντων αυξήθηκε κατά 12% σε σύγκριση με τον Απρίλιο. Αυτό σημαίνει ότι μέχρι τον Σεπτέμβριο ο κλάδος κατάφερε να ανακάμψει κατά 98% στα προ κρίσης επίπεδα (Jan Maarten De Vet et al., 2021)

Συμπερασματικά, ο τομέας της υγειονομικής περίθαλψης θα επηρεαστεί μακροπρόθεσμα, καθώς οι τάσεις της τηλεϊατρικής και της τεχνητής νοημοσύνης, που ήδη άρχισαν να εμφανίζονται πριν από την πανδημία, επιταχύνθηκαν σημαντικά εν μέσω αυτής για την αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων. Για τον φαρμακευτικό τομέα της Ευρώπης, τον οποίο η πανδημία έπληξε ελάχιστα και μόνο κατά τα πρώτα στάδιά της, είναι δεδομένη μια σχετικά γρήγορη ανάκαμψη. Η ζήτηση για γενόσημα φάρμακα είναι σχετικά σταθερή και επεκτάθηκε η παραγωγή φαρμάκων λόγω δοκιμών και ανάπτυξης νέων εμβολίων καθώς και έρευνας για θεραπείες για τον COVID-19.

Στην πορεία του τρέχοντος κεφαλαίου, θα παρουσιαστεί η αγορά φαρμάκου της Ελλάδας. Σε σημεία θα διενεργείται σύγκριση μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΕ27.

2.3. Ο φαρμακευτικός κλάδος στην Ελλάδα

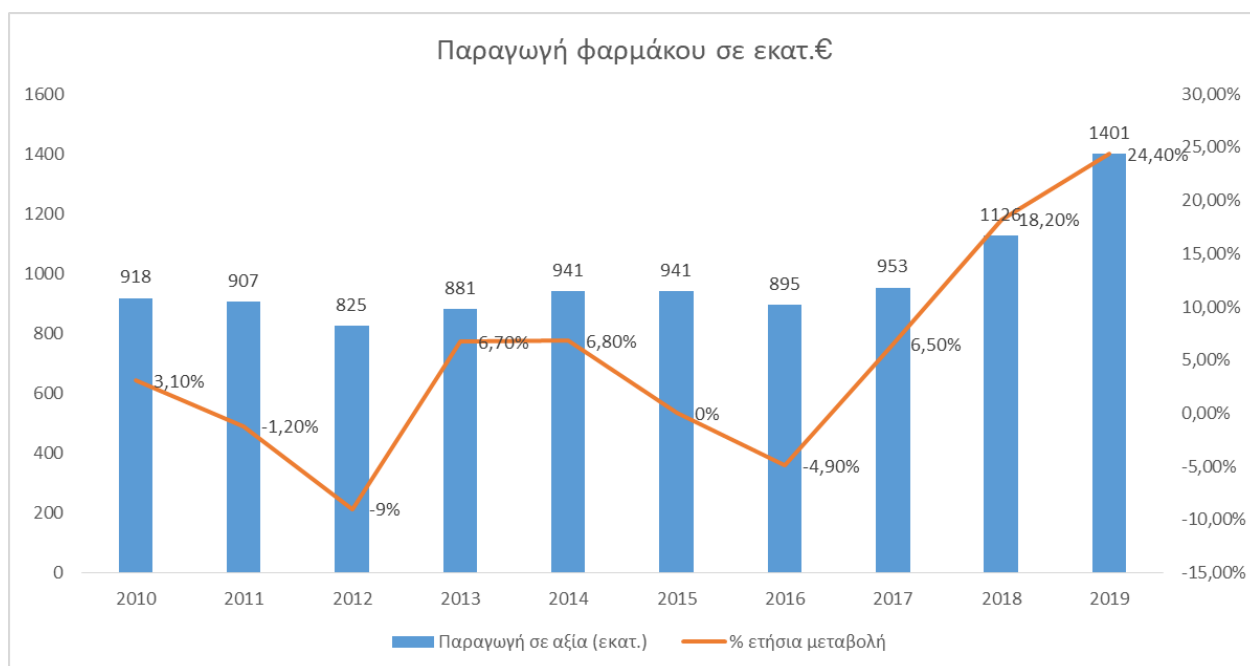
Η ελληνική φαρμακοβιομηχανία έχει αναδειχθεί ως ένας από τους σημαντικότερους μοχλούς για τον ελληνικό μεταποιητικό τομέα. Η προστιθέμενη αξία του κλάδου στη συνολική οικονομία υποδεικνύεται μέσω της επίδρασής της στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, στην παραγωγή, στην απασχόληση, στις εξαγωγές, στην καινοτομία και στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα. Οι ελληνικές φαρμακευτικές εταιρείες έχουν ένα από τα υψηλότερα μερίδια επενδύσεων σε δραστηριότητες καινοτομίας και R&D στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας (Κούννου, Κιρκίλης, 2020).

Πιο συγκεκριμένα, ο ελληνικός φαρμακευτικός κλάδος θεωρείται βασικό κεφάλαιο για την ελληνική οικονομία. Όπως αναφέρεται σε έρευνα του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι φαρμακευτικές δαπάνες αυξήθηκαν ταχύτερα από το ΑΕΠ και έτσι η εγχώρια παραγωγή αυξήθηκε συνεχώς σε συνδυασμό με τις επενδύσεις στον κλάδο. Η ανάπτυξη της ελληνικής εγχώριας φαρμακοβιομηχανίας υπήρξε αξιοσημείωτη έως το 2007, όπου η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρέασε την ελληνική οικονομία και υιοθετήθηκαν μέτρα λιτότητας και περικοπές στις δαπάνες για την υγεία από την ελληνική κυβέρνηση. Ο εγχώριος φαρμακευτικός κλάδος έχει χάσει σημαντικό μέρος της παραγωγής του ως προς την αξία. Έκτοτε υπήρξε αξιοσημείωτη αύξηση μέχρι το 2016.

2.3.1. Παραγωγή φαρμάκου στην Ελλάδα

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat, η παραγωγή φαρμάκου στην Ελλάδα σε αξία (ex-factory) άγγιξε το €1,4 δις το 2019, παρουσιάζοντας αύξηση 24,4% συγκριτικά με το 2018.

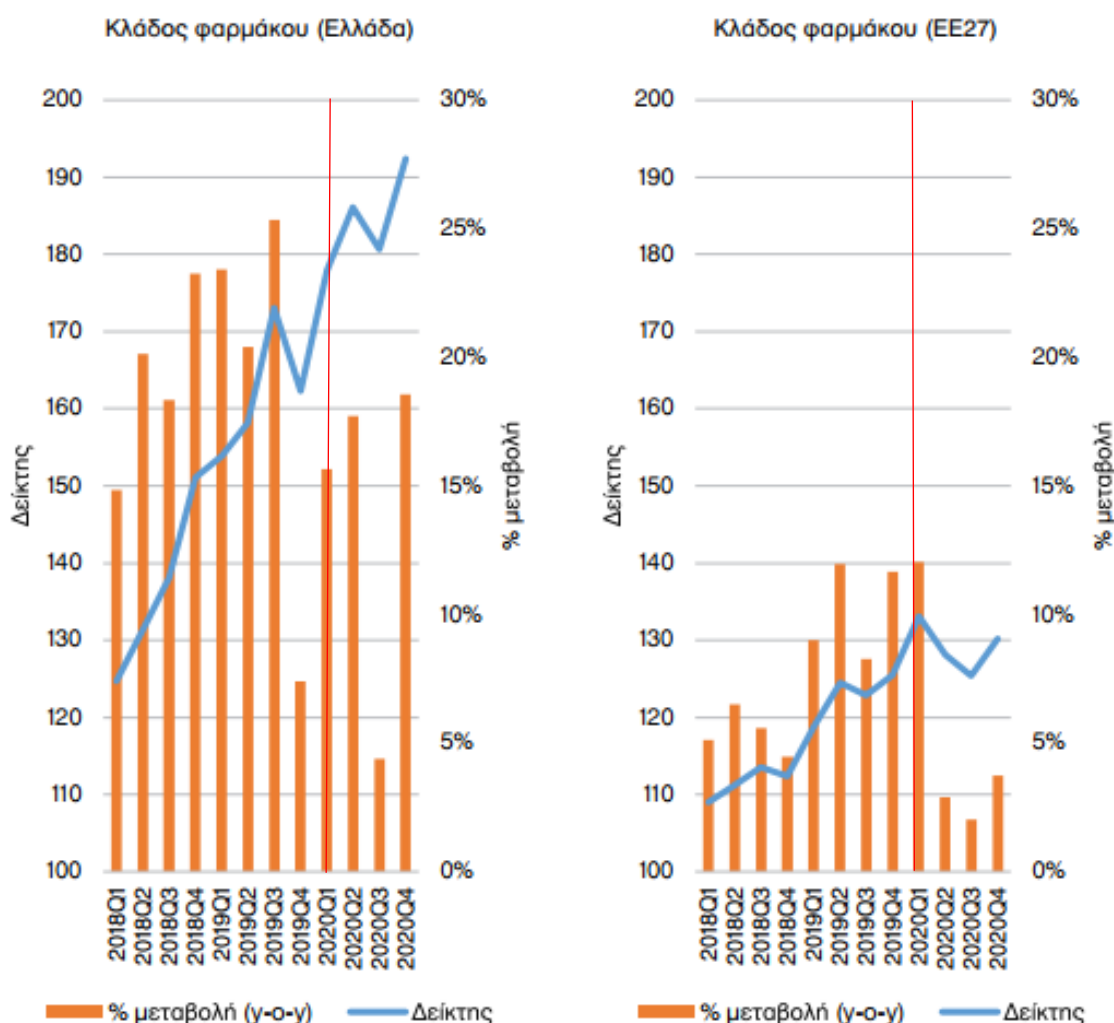
Διάγραμμα 7: Παραγωγή φαρμάκου (σε εκατ. €)

Πηγή: Eurostat 2020, Βάση Δεδομένων PRODCOM, επεξεργασία στοιχείων IOBE

Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων κατέγραψε σημαντική άνοδο το 2018 και το 2019, αλλά και στα δύο πρώτα τρίμηνα του 2020 με επέκταση κατά 16% και 18% αντίστοιχα, ενώ στο τελευταίο τρίμηνο του 2020 σημείωσε αύξηση κατά 19% με αποτέλεσμα ο δείκτης να διαμορφωθεί στις 192,4 μονάδες, δηλαδή 92,4% υψηλότερα από το 2015 που αποτελεί έτος βάσης (IOBE, ΣΦΕΕ, 2020). Στους πρώτους εννέα μήνες του 2020, ο δείκτης παραγωγής είναι υψηλότερος κατά 13,9% συγκριτικά με το 2019. Στην ΕΕ27, ο τομέας της παραγωγής φαρμάκων παρουσιάζει μικρότερη αύξηση από το 2015, λόγω της υψηλότερης αφετηρίας, ενώ το 2020 είναι κατά 5,1% υψηλότερος από το 2019.

Διάγραμμα 8: Δείκτης βιομηχανικής παραγωγής φαρμάκου (2015=100)

Πηγή: Eurostat, 2020, επεξεργασία στοιχείων IOBE

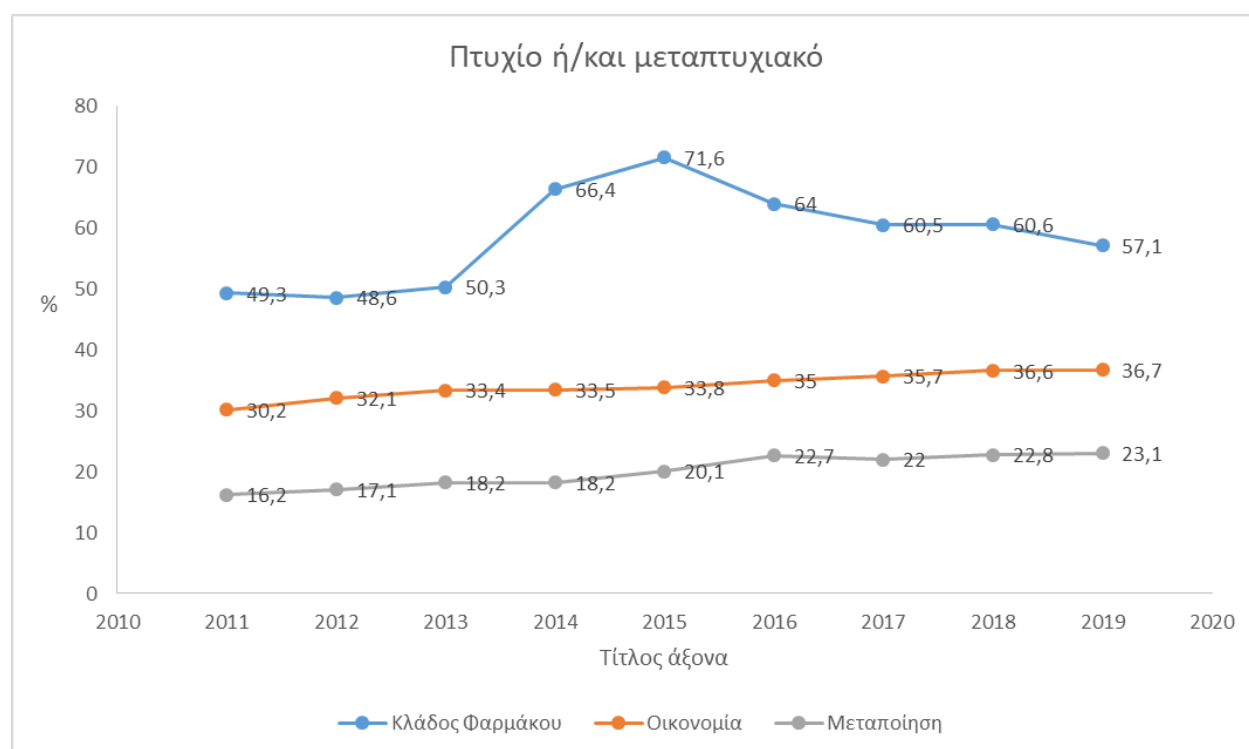
*Η κόκκινη γραμμή στα δύο διαγράμματα εκφράζει το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID-19.

Ακόμα, ο κύκλος εργασιών της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων το 2020 παρουσίασε άνοδο περίπου 15,8% συγκριτικά με το 2019. Την ίδια στιγμή, η αύξηση που σημείωσε η ΕΕ27 είναι 0,6%. Συνδυαστικά με τη χαμηλότερη αύξηση που σημείωσε ο δείκτης παραγωγής, εκτιμάται πως οι τιμές γενικά αυξήθηκαν. Απαραίτητη προϋπόθεση ωστόσο για την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου της φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα αποτελεί η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ διεθνών και εγχώριων εργοστασίων. Ειδικότερα, το 28% των φαρμάκων παρασκευάζεται σε εργοστάσια της χώρας σε πιστοποιημένες εγκαταστάσεις

παραγωγής με καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό και με τα κατάλληλα κίνητρα, η εγχώρια παραγωγή διεθνών φαρμάκων είναι εφικτό να αυξηθεί.

Στην Ελλάδα, η απασχόληση στον τομέα της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σκευασμάτων, διαμορφώθηκε στα 23,3 χιλ άτομα για το 2020, αυξημένη κατά 9,8% σε σχέση με το 2019 (Έρευνα IOBE-ΣΦΕΕ, 2020). Το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εργαζομένων του συγκεκριμένου κλάδου παραμένει αρκετά υψηλό, με το 57,1% του συνόλου να είναι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, ενώ στη μεταποίηση το ποσοστό είναι 36,7% και στο σύνολο της οικονομίας 23,1%.

Διάγραμμα 9: Αριθμός απασχολούμενων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην παραγωγή φαρμάκου (%)

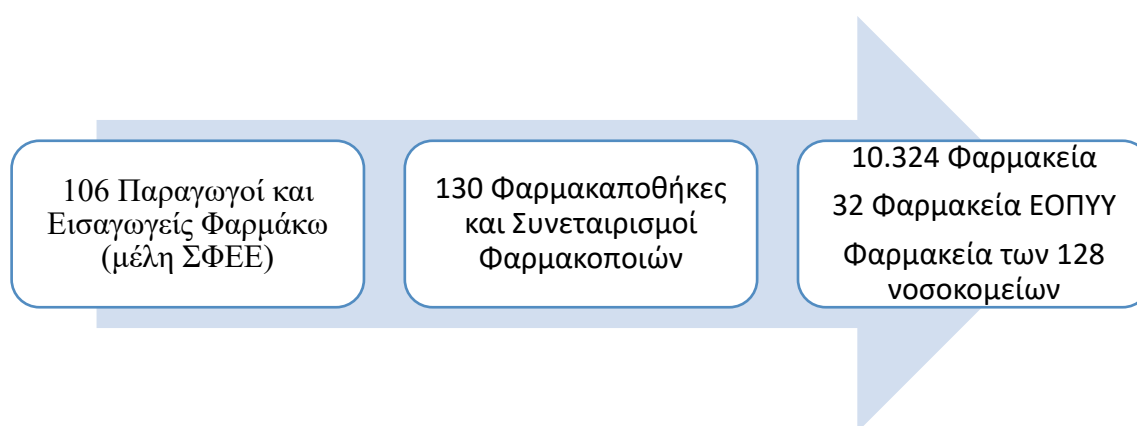
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Το 2019, οι απασχολούμενοι στον κλάδο παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων αντιστοιχούν στο 0,4% της συνολικής απασχόλησης στην ελληνική οικονομία και ακόμα αποτελούν το 4,6% της συνολικής απασχόλησης στον κλάδο της μεταποίησης, ποσοστό υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ27 (2,2%).

2.3.2. Αλυσίδα φαρμάκου στην Ελλάδα- Η πλευρά της προσφοράς

Η ελληνική φαρμακοβιομηχανία, η οποία περιλαμβάνει την παραγωγή και διάθεση των φαρμακευτικών προϊόντων, αποτελεί αδιαμφισβήτητα έναν από τους πιο δυναμικούς κλάδους της ελληνικής βιομηχανίας. Η προσφορά φαρμακευτικών προϊόντων και άλλων υγειονομικών αναλώσιμων στην Ελλάδα, προσδιορίζεται από τις παραγωγικές αλλά και τις εμπορικές φαρμακευτικές επιχειρήσεις του κλάδου καθώς και από την αλυσίδα αποθήκευσης, διακίνησης και διάθεσης του φαρμάκου στο καταναλωτικό κοινό. Συγκεκριμένα, τα φάρμακα παράγονται στην εκάστοτε φαρμακευτική επιχείρηση, αποθηκεύονται στις φαρμακαποθήκες και τελικά διατίθενται στα φαρμακεία. Εξάιρεση αποτελούν τα φάρμακα που διατίθενται μέσω νοσοκομείων και για τη διακίνησή τους δεν απαιτούνται οι χονδρέμποροι.

Εικόνα 5: Η αλυσίδα φαρμάκου στην Ελλάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΕΟΠΥΥ, Πανελλήνιος Σύνδεσμος Φαρμακαποθηκαρίων

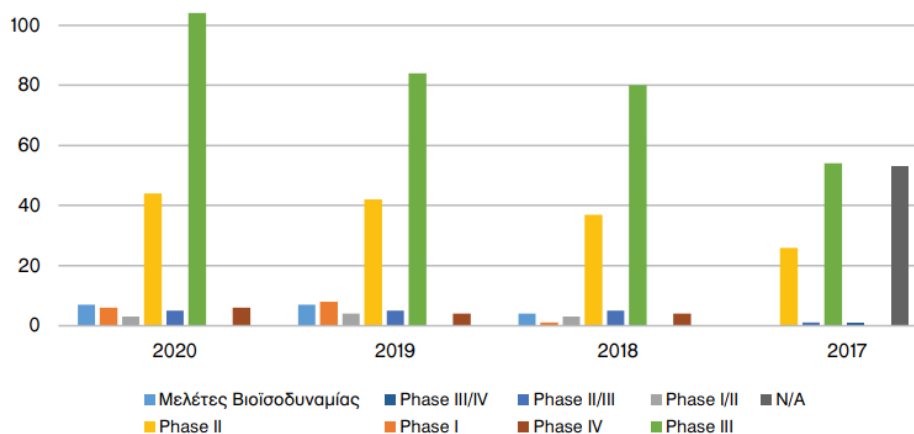
Αξίζει να αναφερθεί πως η πυκνότητα των φαρμακείων στην Ελλάδα είναι η υψηλότερη μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς αντιστοιχούν 96 φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους για το 2019, όταν ο αντίστοιχος μέσος όρος στην ΕΕ είναι 32 φαρμακεία ανά 100.000 κατοίκους.

2.3.3. Έρευνα και Ανάπτυξη φαρμάκων στην Ελλάδα (R&D)

Η καινοτόμος δραστηριότητα και η Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) θεωρούνται κρίσιμοι παράγοντες για την ανάπτυξη και την ευημερία των επιχειρήσεων. Επηρεάζουν τόσο άμεσα όσο και έμμεσα την οικονομική διαδικασία αυξάνοντας την κερδοφορία, τον κύκλο εργασιών και την απασχόληση (ΟΟΣΑ, 2013). Επιπρόσθετα, οι διαδικασίες R&D ποικίλλουν τόσο μεταξύ βιομηχανιών όσο και χωρών. Όσον αφορά την εμπειρική έρευνα, οι επενδύσεις στην καινοτομία έχουν ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της παραγωγικότητας (Hashi, Stojcic, 2010). Οι επενδύσεις σε R&D διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για την απόκτηση πλεονεκτήματος έναντι των σημερινών και μελλοντικών ανταγωνιστών της επιχείρησης. Οι δαπάνες που περιλαμβάνει και η καινοτομία που προσφέρει επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να αποτρέψουν τη μίμηση από τους ανταγωνιστές και την απόκτηση κερδών άνω του μέσου όρου (Erickson, Jacobson, 1992). Σύμφωνα με τους Hayes και Abernathy (1980), οι εταιρείες, για να πετύχουν, θα πρέπει να ανταγωνίζονται σε τεχνολογικό έδαφος, ώστε να πρέπει να προσφέρουν καινοτόμα και ανώτερα προϊόντα για τα μακροπρόθεσμα κέρδη τους.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαοχτώ ετών, δηλαδή από το 2002 μέχρι και το 2020, διενεργήθηκαν στην Ελλάδα 3.114 κλινικές μελέτες, εκ των οποίων οι 1.800 υπήρξαν ολοκληρωμένες. Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, η δαπάνη για Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) στον κλάδο της φαρμακευτικής βιομηχανίας ανέρχεται στα €51 εκατομμύρια και αντιστοιχεί στο 5% της συνολικής δαπάνης για R&D στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 10: Αριθμός μελετών ανά στάδιο και έτος

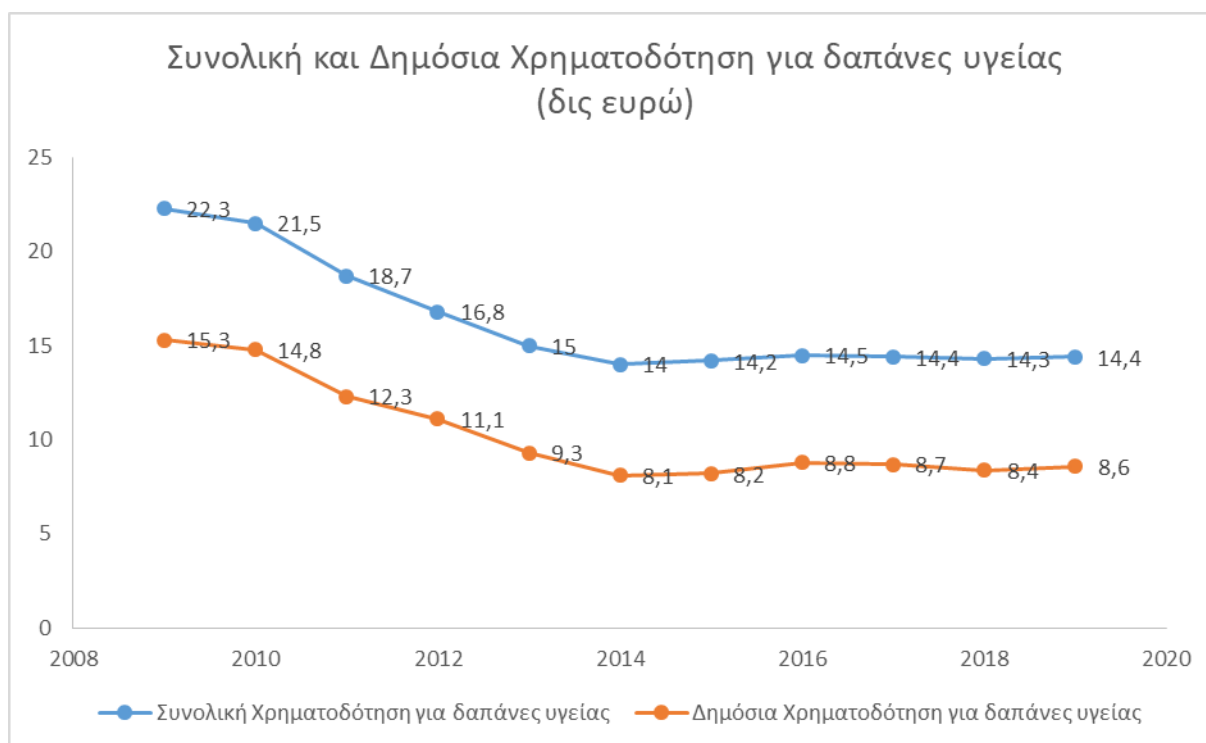

Πηγή: ΣΦΕΕ, ΙΟΒΕ 2020

2.3.4. Χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας στην Ελλάδα

Η συνολική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας στην Ελλάδα για το έτος 2019 διαμορφώθηκε στα €14,4 δις, εκ των οποίων τα €8,6 δις αποτελούσαν τη δημόσια χρηματοδότηση, ενώ τα υπόλοιπα €5,8 δις την ιδιωτική.

Διάγραμμα 11: Συνολική και δημόσια χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας (€ δις.)

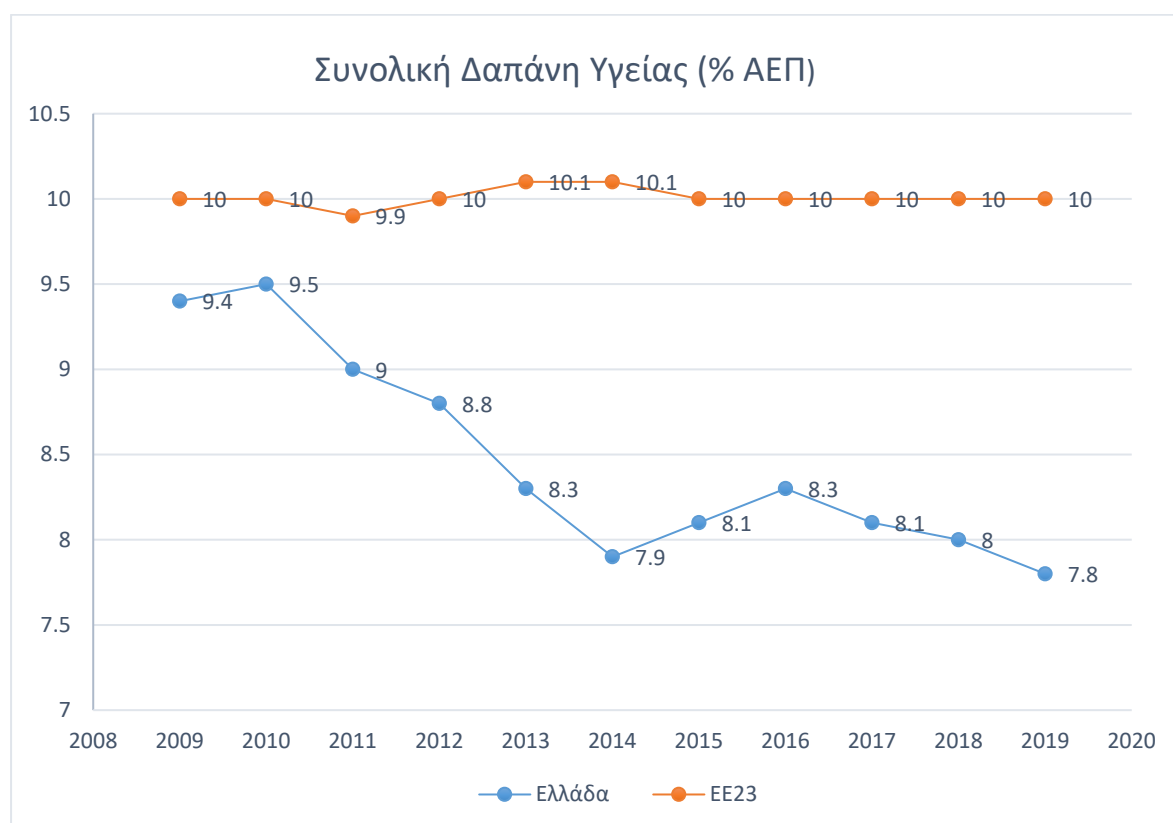

Πηγή: Σύστημα Λογαριασμών Υγείας 2019, ΕΛΣΤΑΤ 2021

*Αναθεωρημένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές. Για τα έτη 2015 και 2016, η αναθεώρηση οφείλεται αποκλειστικά στην αναθεώρηση στοιχείων του ΑΕΠ.

Το έτος 2009, η συνολική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας, που περιλαμβάνει τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική χρηματοδότηση, καθώς και τη φαρμακευτική δαπάνη και τα λειτουργικά των νοσοκομείων αποτέλεσε το 9,4% του ΑΕΠ. Αντίθετα, για το 2019 η συνολική χρηματοδότηση μειώθηκε στο 7,8%. Στο διάγραμμα που ακολουθεί, φαίνεται καθαρά η διακύμανση της συνολικής χρηματοδότησης για τη δεκαετία 2009-2019 για την Ελλάδα αλλά και για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στην οποία η συνολική χρηματοδότηση δαπανών υγείας παραμένει σταθερά στο 10% του ΑΕΠ από το 2015.

Διάγραμμα 12: Συνολική Χρηματοδότηση για δαπάνες Υγείας στην Ελλάδα και στην ΕΕ23 (% ΑΕΠ)

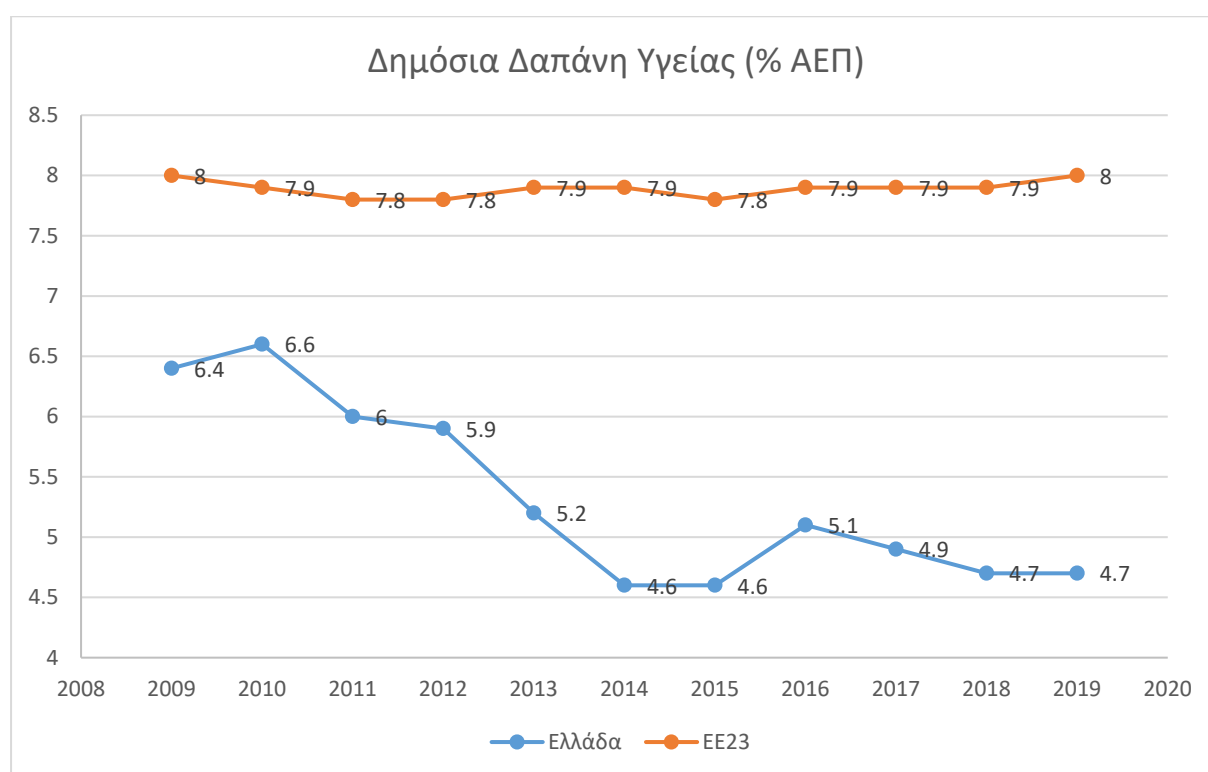

Πηγή: Σύστημα Λογαριασμών Υγείας 2019, ΕΛΣΤΑΤ 2021, Eurostat, OECD Health Statistics 2020.

Σε ότι αφορά τη δημόσια χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας στην Ελλάδα, αυτή άγγιξε το 4,7% του ΑΕΠ το 2019, ενώ το 2009 είχε καταγραφεί στο 6,4%. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ και το ΣΛΥ, η φαρμακευτική δαπάνη εμπίπτει σε μια ευρύτερη κατηγορία (HC 5.1), στην οποία περιλαμβάνονται τα συνταγογραφούμενα φάρμακα (HC 5.1.1), τα μη

συνταγογραφούμενα φάρμακα (HC 5.1.2) και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα (HC 5.1.3) Επομένως, η συνολική δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα περιλαμβάνει εκτός από τη δαπάνη για συνταγογραφούμενα φάρμακα, και ένα σύνολο υποκατηγοριών, που δεν έχουν αποτιμηθεί ώστε να γνωρίζουμε μόνο τη δαπάνη για συνταγογραφούμενα φάρμακα. Το γεγονός αυτό έχει διαμορφώσει το ποσοστό της Ελλάδας σε εμφανώς χαμηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με αυτό της ΕΕ23, το οποίο για το 2019 καταγράφηκε στο 8,0 % του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 13: Δημόσια Χρηματοδότηση για δαπάνες Υγείας στην Ελλάδα και στην ΕΕ23 (% ΑΕΠ)

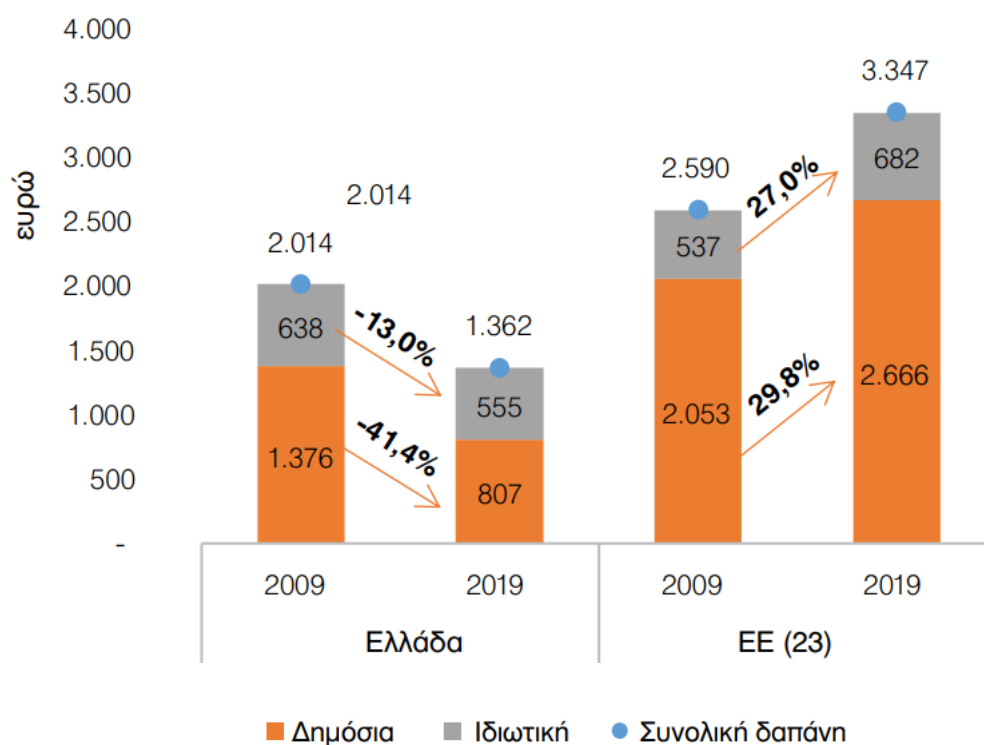
Πηγή: Σύστημα Λογαριασμών Υγείας 2019, ΕΛΣΤΑΤ 2021, Eurostat, OECD Health Statistics 2020.

Όπως παρατηρείται και από το διάγραμμα, η δημόσια χρηματοδότηση αντιστοιχεί στο 59,2% της συνολικής χρηματοδότησης για το 2019, ενώ το 2009 αντιστοιχούσε στο 68,3%.

Στην συνέχεια, παρουσιάζεται η συνολική κατά κεφαλήν δαπάνη υγείας. Στην Ελλάδα λοιπόν, αυτή διαμορφώθηκε στα 1.362 € το έτος 2019, ενώ το 2009 ανέρχονταν στα

2.014 €. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2009-2019, η δημόσια κατά κεφαλήν δαπάνη υγείας στην Ελλάδα υποχώρησε κατά -41,4% και διαμορφώθηκε στα 807 €, ενώ στην ΕΕ23 παρουσιάστηκε άνοδος κατά 29,8%.

Διάγραμμα 14: Συνολική κατά κεφαλήν δαπάνη υγείας Ελλάδα-ΕΕ23

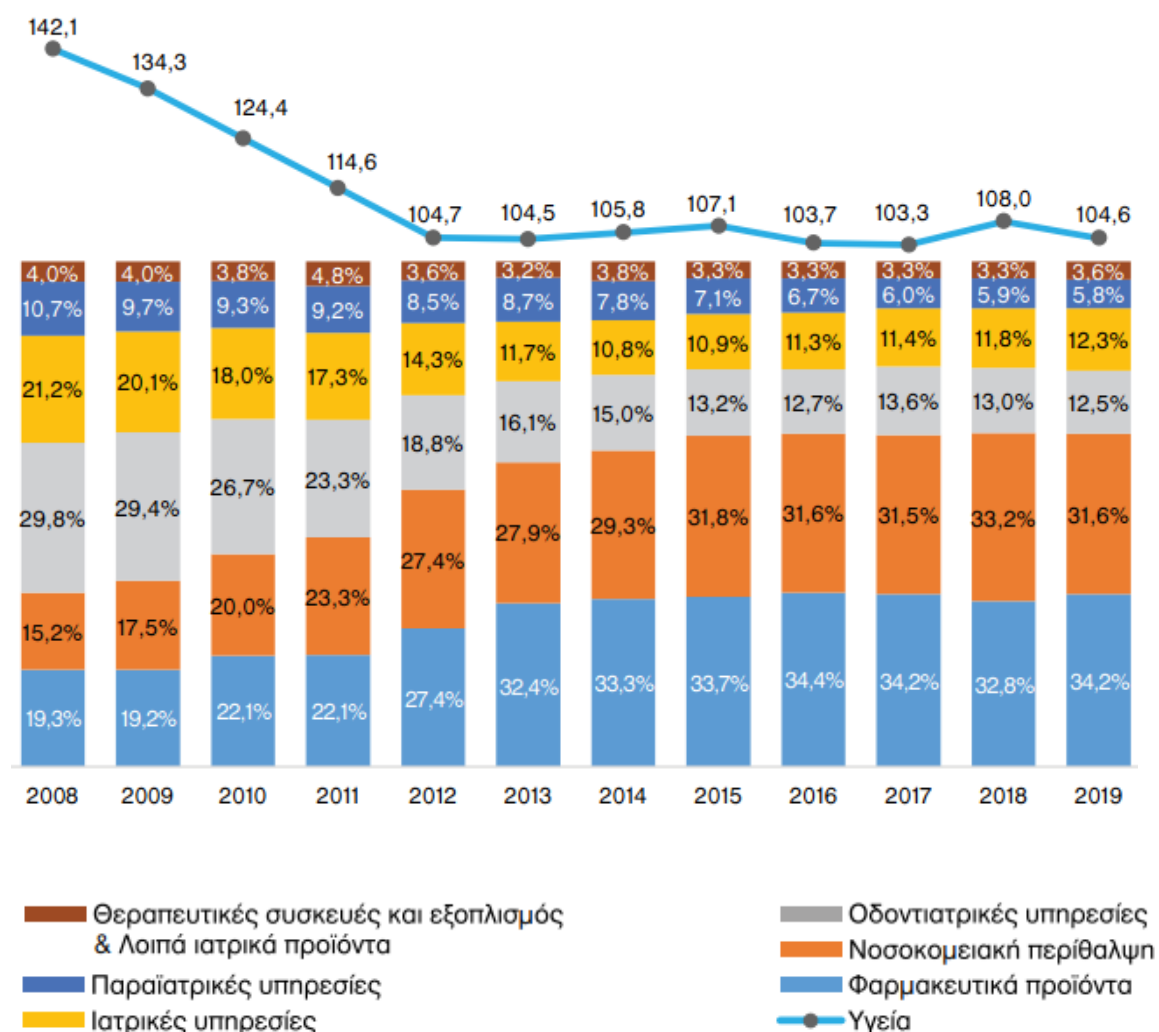
Πηγή: OECD Health Statistics 2020, επεξεργασία στοιχείων IOBE

Για το 2019, οι δαπάνες υγείας αποτέλεσαν το 7,1% των συνολικών δαπανών των νοικοκυριών, έναντι 6,5% το 2009. Μέσα σε αυτή τη δεκαετία, ο μέσος όρος μηνιαίας δαπάνης ανά ελληνικό νοικοκυριό για την υγεία μειώθηκε κατά 22,1% σε απόλυτες τιμές, ενώ το ποσοστό των δαπανών αυτών είναι πιο υψηλό συγκριτικά με το 2009. Η εξέλιξη αυτή φανερώνει την αυξημένη συμμετοχή των ασθενών για δαπάνες υγείας καθώς και την ανελαστικότητα της δαπάνης για τις ιατρικές, παραϊατρικές και συναφείς υπηρεσίες.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι δαπάνες υγείας των νοικοκυριών στην Ελλάδα αφορούσαν κατά κύριο λόγο την κάλυψη της φαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης. Ειδικότερα, η μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών για την υγεία το 2019

ανήλθε στα 104,6 €. Από αυτά, το 34,2 % σχετίζεται με τη φαρμακευτική περίθαλψη και το 31,6% αφορά στην κάλυψη των τυχόν νοσοκομειακών αναγκών. Στο επόμενο διάγραμμα, φαίνεται η κατανομή των δαπανών υγείας των νοικοκυριών στην Ελλάδα από το 2008 μέχρι και το 2019.

Διάγραμμα 15: Κατανομή Δαπανών Υγείας(%) για τα νοικοκυριά στην Ελλάδα

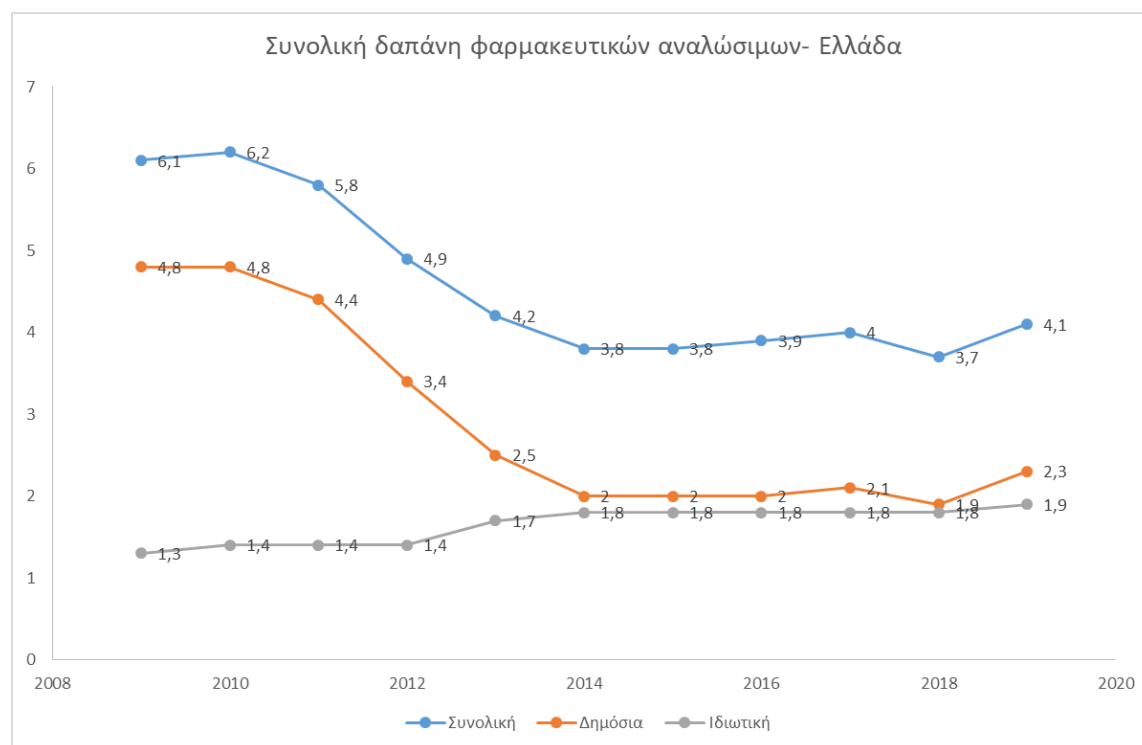

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2020, επεξεργασία στοιχείων ΙΟΒΕ

2.3.5. Η φαρμακευτική δαπάνη – Η πλευρά της ζήτησης

Η συνολική δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα, διαμορφώθηκε στα €4,1 δις. το 2019 παρουσιάζοντας πτώση κατά -32,1% ,συγκριτικά με το 2009. Αντίστοιχα, η δημόσια δαπάνη για φαρμακευτικά και υγειονομικά αναλώσιμα από €4,8 δις. το 2009 διαμορφώθηκε στα €2,3 δις. το 2019 σημειώνοντας ακόμα μεγαλύτερη μείωση 52,8%, ενώ η ιδιωτική δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα αυξήθηκε από €1,3 δις. το 2009 στα €1,9 δις το 2019.

Διάγραμμα 16: Συνολική δαπάνη για φαρμακευτικά-υγειονομικά αναλώσιμα (€ δις.)- Ελλάδα

Πηγή: Σύστημα Λογαριασμών Υγείας (ΣΛΥ) 2019, ΕΛΣΤΑΤ 2020, επεξεργασία στοιχείων ΙΟΒΕ

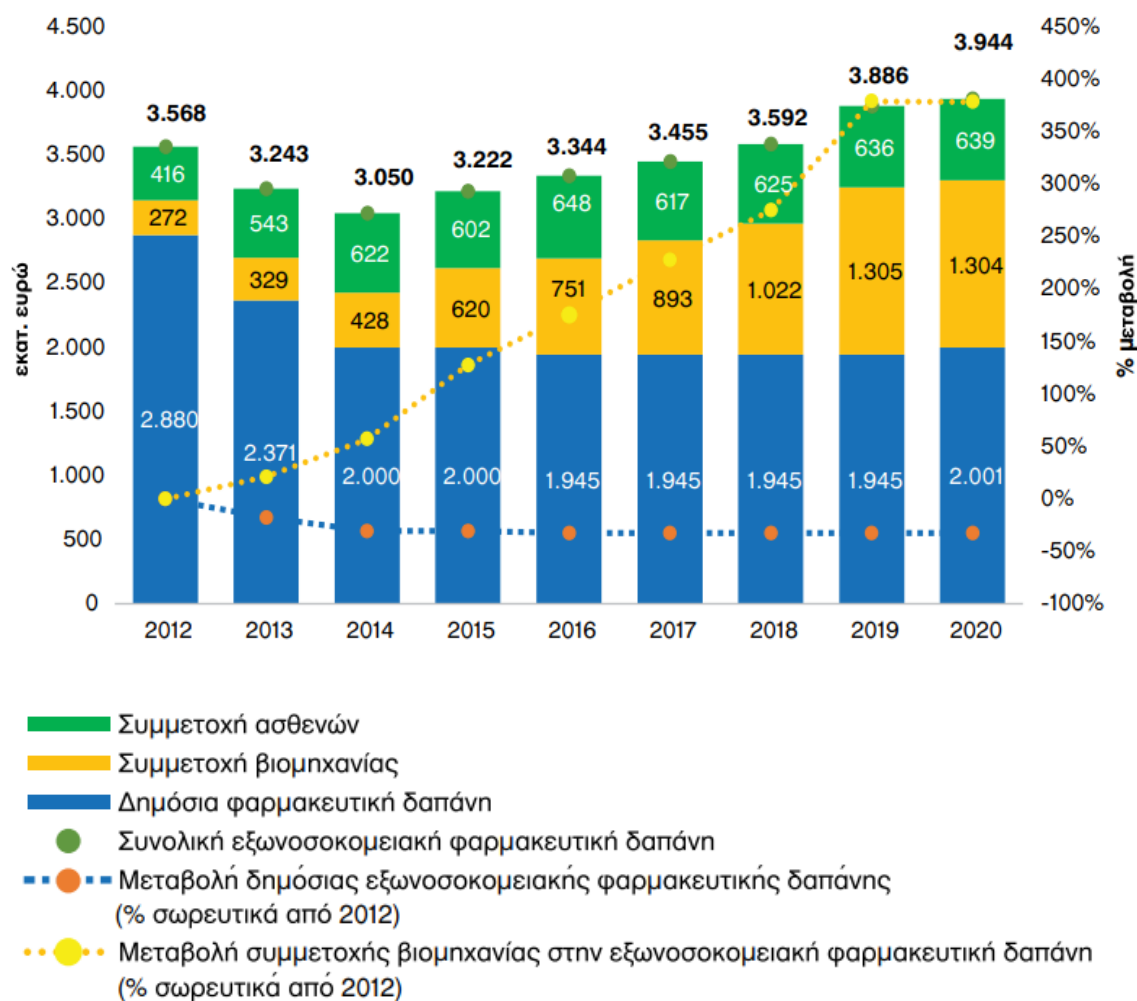
*Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ και το ΣΛΥ, η φαρμακευτική δαπάνη εμπίπτει σε μια ευρύτερη κατηγορία (HC.5.1), στην οποία περιλαμβάνονται τα συνταγογραφούμενα φάρμακα (HC.5.1.1), τα μη συνταγογραφούμενα φάρμακα (HC.5.1.2) και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα (HC.5.1.3)

Σε ότι αφορά τη δημόσια κατά κεφαλήν δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα στην Ελλάδα σημειώνεται πτώση και συγκεκριμένα από €430 ανά κάτοικο το 2009 μειώνεται στα €181 το 2018. Από την άλλη, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η δημόσια κατά κεφαλήν δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα

υγειονομικά αναλώσιμα από €289 το 2009 αυξήθηκε στα €318 το 2018, δηλαδή €137 υψηλότερα έναντι της Ελλάδας. Αντίθετα, η ιδιωτική κατά κεφαλήν δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα στην Ελλάδα ανέρχεται στα €167 και βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από το μέσο όρο της ΕΕ22, που είναι τα €129. Αξίζει να αναφερθεί επίσης ότι η δημόσια δαπάνη για φαρμακευτικά και άλλα υγειονομικά αναλώσιμα ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στην Ελλάδα στο 1,1% του ΑΕΠ το 2018 έναντι 2,0% το 2009.

Ακόμα, η δημόσια εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη καταγράφηκε στα €2,0 δις το 2020 έναντι €5,1 δις το 2009, παρουσιάζοντας συνολική μείωση κατά -60,8%. Παράλληλα, αυξήθηκε σημαντικά η συμμετοχή της βιομηχανίας με τους μηχανισμούς υποχρεωτικών επιστροφών (clawback, rebate), όπου για το 2020 αγγίζει τα €1,304 δις. Για το 2020, η συνολική εξωνοσοκομειακή δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, συμπεριλαμβανομένης και της εκτιμώμενης συμμετοχής των ασθενών και της φαρμακοβιομηχανίας, ξεπερνάει τα €3,9 δις. Η ελάττωση της δημόσιας εξωνοσοκομειακής χρηματοδότησης κατά 31% την χρονική περίοδο 2012-2020 επέφερε σημαντική αύξηση στη συμμετοχή της βιομηχανίας την ίδια περίοδο κατά 379% και των ασθενών κατά 54%.

Διάγραμμα 17: Συνολική δημόσια και ιδιωτική εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη

Πηγή: ΕΟΠΥΥ 2012-2020 Εκθέσεις Προϋπολογισμών 2014-2020, επεξεργασία στοιχείων ΙΟΒΕ-ΣΦΕΕ

*Συμμετοχή ασθενών: μόνο ό,τι πληρώνει ο ασθενής στην αποζημιούμενη αγορά (δηλ. η θεσμοθετημένη 0%, 10%, 25%) και η επιβάρυνση που προκύπτει από τη διαφορά Λιανικής Τιμής (ΛΤ) - Τιμής Αποζημίωσης (ΤΑ).

Για το 2020, η δημόσια νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη για τα νοσοκομεία του ΕΣΥ καθορίστηκε στα €605 εκατ., καταγράφοντας μείωση κατά -20,8% συγκριτικά με το 2015, όπου ανέρχονταν στα €764 εκατ. Η κατ' εξακολούθηση μείωση της δημόσιας νοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης επέφερε την αυξημένη επιβάρυνση της φαρμακοβιομηχανίας μέσα από μηχανισμούς αυτόματης επιστροφής και εκπτώσεων τόσο υποχρεωτικών όσο και εθελοντικών, η οποία για το 2020 καταγράφηκε στα €569 εκατ.

2.3.6. Η συμμετοχή των ασθενών

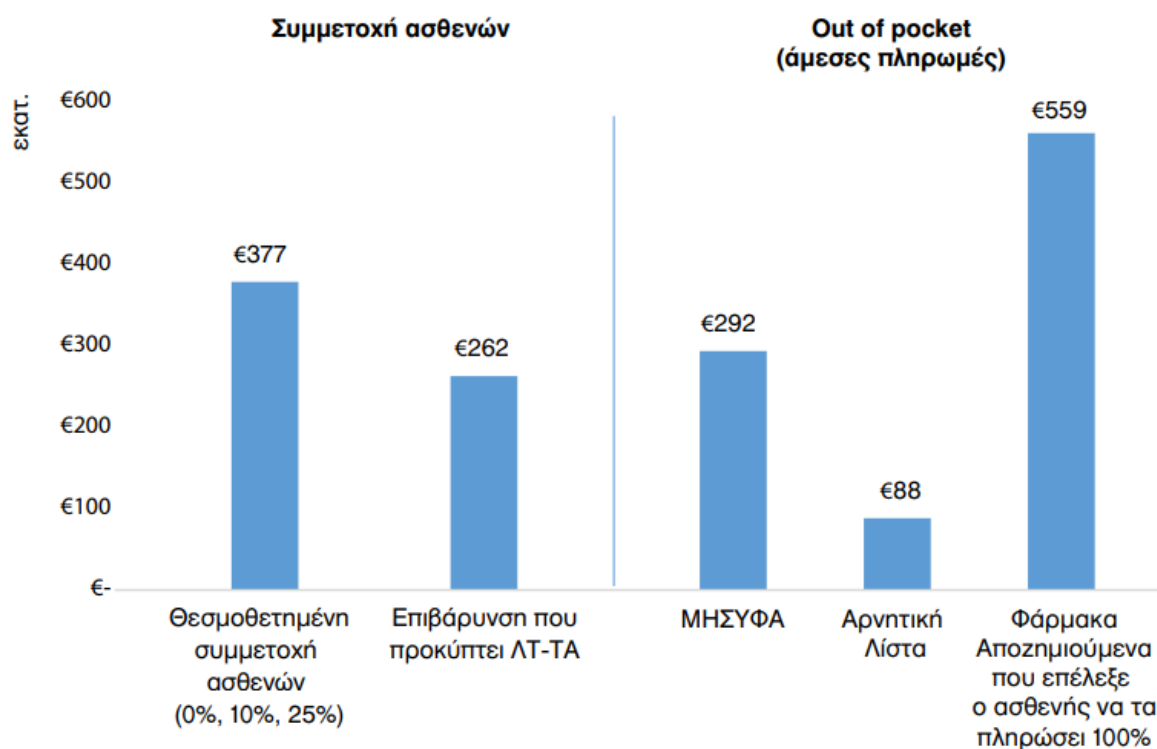
Στη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη συγκαταλέγονται οι δαπάνες για φάρμακα όλων των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης για τα συνταγογραφούμενα φάρμακα, δηλαδή για τα φάρμακα που αποζημιώνονται από τους συγκεκριμένους φορείς. Το τελικό ποσό που αποζημιώνουν οι ΦΚΑ μετά την αφαίρεση των υποχρεωτικών επιστροφών των φαρμακευτικών εταιρειών (rebates και clawback) αποτελεί την καθαρή δημόσια φαρμακευτική δαπάνη. Το rebate και το clawback είναι δύο έννοιες που υιοθετήθηκαν από το υπουργείο Υγείας, με κύριο σκοπό τον περιορισμό των κρατικών δαπανών υγείας. Το rebate λοιπόν, ως έννοια, μπορεί να ταυτιστεί με την έκπτωση επί του τζίρου που κάνουν οι εμπορικές εταιρείες στους προμηθευτές τους. Στην ουσία, ο ΕΟΠΥΥ επιβάλλει να του γίνουν εκπτώσεις επί του ποσού που τιμολογούν οι πάροχοι υγείας (π.χ. κλινικές, διαγνωστικά κέντρα, μονάδες αιμοκάθαρσης κ.λπ.) βάσει ενός κλιμακούμενου ποσοστού. Από την άλλη, το clawback ή αλλιώς επανάκτηση αναφέρεται στην επιστροφή του ποσού εκείνου που υπερβαίνει, μηνιαίως, τις προϋπολογισμένες δαπάνες υγείας. Πρόκειται για μία ειδική συμβατική ρήτρα που συνήθως περιλαμβάνεται στις συμβάσεις απασχόλησης των χρηματοπιστωτικών εταιρειών. Ο σκοπός της ρήτρας είναι να εξασφαλίσει μια επιλογή για έναν εργοδότη να περιορίσει τα μόνους σε περίπτωση καταστροφικής αλλαγής σε μια εταιρεία, όπως σε αυτήν της οικονομικής κρίσης του 2007-2010.

Από την άλλη πλευρά, η ιδιωτική φαρμακευτική δαπάνη περιλαμβάνει τα ποσοστά συμμετοχής των ασφαλισμένων για τα αποζημιούμενα φάρμακα ,δηλαδή τη θεσμοθετημένη συμμετοχή και την επιπρόσθετη επιβάρυνση που προκύπτει όταν ο ασθενής επιλέγει φάρμακο με υψηλότερη Λιανική Τιμή σε σχέση με τη Τιμή Αποζημίωσης, τις ιδιωτικές δαπάνες των ασθενών για τα μη καλυπτόμενα από τα ασφαλιστικά ταμεία φαρμακευτικά σκευάσματα και συναφή είδη αλλά και για όσα φάρμακα πληρώνουν ή επιλέγουν να πληρώσουν εξ' ολοκλήρου, καθώς και την αποζημίωση μέρους της δαπάνης από τις ιδιωτικές ασφαλιστικές επιχειρήσεις.

Η συμμετοχή των ασθενών στα αποζημιούμενα φάρμακα διακρίνεται στη θεσμοθετημένη συμμετοχή (0% , 10% ή 25% επί της τιμής αποζημίωσης) καθώς και στην επιβάρυνση που προκύπτει από τη διαφορά Λιανικής Τιμής (ΛΤ) και Τιμής Αποζημίωσης (ΤΑ) όταν ο ασθενής επιλέγει φάρμακο με Λιανική Τιμή Υψηλότερη της Τιμής Αποζημίωσης. Ωστόσο, υπάρχουν κι άλλες ιδιωτικές πληρωμές για φάρμακα,

οι οποίες αφορούν σε μη συνταγογραφούμενα φάρμακα (ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ.), σε συνταγογραφούμενα που δεν αποζημιώνονται (Αρνητική Λίστα) και τέλος σε συνταγογραφούμενα φάρμακα που όμως ο ασθενής επέλεξε να μην κάνει χρήση του ασφαλιστικού του δικαιώματος και να τα πληρώσει ολοκληρωτικά ο ίδιος.

Διάγραμμα 18: Συνολική Ιδιωτική Φαρμακευτική δαπάνη για το 2020

Πηγή: Στοιχεία ΗΔΙΚΑ, ΜΗΣΥΦΑ και Αρνητική Λίστα, υπολογισμοί ΣΦΕΕ βάσει στοιχείων ΕΟΠΥΥ και ΙQVIA

2.4. Περισσότερο χρησιμοποιούμενες φαρμακευτικές ουσίες κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας στην Ελλάδα

Από το Δεκέμβριο του 2019, το Σοβαρό Οξύ Αναπνευστικό Σύνδρομο Coronavirus 2 (SARS-CoV-2), βλάπτει τη δημόσια υγεία με πρωτοφανή νοσηρότητα και θνησιμότητα. Η σοβαρή νόσος έβλαψε κυρίως ενήλικες με προδιαθεσικές ιατρικές συννοσηρότητες (όπως καρδιοπάθειες, υπέρταση, χρόνια πνευμονοπάθεια), ενώ εμφανίζεται και σε υγιή άτομα που μπορεί να είναι ασυμπτωματικοί φορείς του ιού.

Τον Μάρτιο του 2020, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) κήρυξε παγκόσμια πανδημία για τον COVID-19. Στην Ελλάδα, τα περιοριστικά μέτρα ξεκίνησαν στις 27 Φεβρουαρίου 2020 και έως τις 23 Μαρτίου 2020 εφαρμόστηκε γενικό αυστηρό lockdown, που επηρεάζει κάθε πτυχή της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε νοσοκομεία, εγκαταστάσεις πρωτοβάθμιας περίθαλψης και φαρμακεία και ενδεχομένως την παροχή θεραπειών σε μη-Ασθενείς με COVID-19 (Οικονόμου, 2020). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εκφράστηκε ακόμα ανησυχία σε ό,τι αφορά την τήρηση της θεραπείας και την πρόσβαση σε ειδική φροντίδα, ειδικά για άτομα με χρόνιες παθήσεις όπως καρδιαγγειακά, μεταβολικά, ρευματικά ή κακοήθη νοσήματα.

Κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας στην Ελλάδα, διενεργήθηκε χημική έρευνα σε δείγματα που συλλέγονταν στις Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων (ΕΕΛ) της Αθήνας. Η μελέτη αυτή αποσκοπούσε στην παρακολούθηση και στην εκτίμηση των αλλαγών στην κατανάλωση φαρμακευτικών ουσιών υπό κανονικές συνθήκες (2019) και υπό συνθήκες πανδημίας COVID-19 (2020). Μη στεροειδή αντιφλεγμονώδη φάρμακα, αντιυπερτασικά, διουρητικά, αντιεπιληπτικά, αντιβιοτικά, αναλγητικά, αντιαρτηρικά, αντικαρκινικά, ιωδιούχα σκιαγραφικά, αντιδιαβητικά, αντιαλλεργικά και άλλα φαρμακευτικά προϊόντα μελετήθηκαν στα λύματα και αποκάλυψαν την εφαρμογή διαφόρων θεραπειών κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας στην Αθήνα. Τα δεδομένα συσχετίστηκαν με θεραπευτικά σχέδια λοίμωξης COVID-19. Το αποτέλεσμα της ανάλυσης αποκάλυψε μια αξιοσημείωτη αύξηση για τα αντιαρτηρικά φάρμακα (170%), την υδροξυχλωροκίνη (387%) και τα αντιβιοτικά (57%), που ήταν οι πιο εφαρμοσμένες θεραπείες κατά του COVID-19 κατά το πρώτο κύμα στην Ελλάδα. Σε συμφωνία με την προτροπή των σχετικών αρχών, τα μη στεροειδή αντιφλεγμονώδη φάρμακα παρουσίασαν μείωση (27%) κατά το πρώτο lockdown, ενώ η παρακεταμόλη έδειξε αξιοσημείωτη αύξηση (198%). Φαρμακευτικές ουσίες όπως η βαλσαρτάνη και τα συγχορηγούμενα διουρητικά, όπως η υδροχλωροθειαζίδη, μειώθηκαν κατά το 2020, κατά 32% και 26% αντίστοιχα (Γαλάνη, Αλυγιζάκης, κ.ά, 2021). Σε ανάλογη λοιπόν αύξηση κυμάνθηκαν και οι πωλήσεις των αντίστοιχων φαρμακευτικών σκευασμάτων.

Πίνακας 3: Επιλεγμένα φάρμακα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της επιδημίας COVID-19 και σχετικές αλλαγές στην κατανάλωσή τους.

(Μάρτιος / Απρίλιος 2019–2020)

Φαρμακευτική Ουσία	Κατανάλωση (g/ημέρα) 2019	Τυπική Απόκλιση 2019	Κατανάλωση (g/ημέρα) 2020	Τυπική Απόκλιση 2020	Αλλαγή (%) 2019-2020
Υδροξυχλωροκίνη	12	1	57	4	+387%
Αντικά (πλην υδροξυχλωροκίνης)	5576	453	15.010	786	+170%
Αζιθρομυκίνη	2222	168	3.028	322	+36,3%
Αντιβιοτικά (πλην αζιθρομυκίνης)	11.987	416	19.325	641	+61%
Παρακεταμόλη	76.044	4.796	226.449	21.859	+198%
Μη Στεροειδή Αντιφλεγμονώδη Φάρμακα	99.250	4.811	72.524	3.770	-26,9%
Αντιυπερτασικά	106.706	2.872	75.374	3.510	-29,4%
Αντιαρρυθμικά	217	22	156	12	-28,1%

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης χημικής έρευνας στα λύματα της Αθήνας κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας αποκαλύπτουν μία αξιοσημείωτη αύξηση στη χρήση των αντιϊκών φαρμάκων κατά 170% και την παρακεταμόλη κατά 198%. Η παρακεταμόλη αποτελεί φάρμακο με αναλγητική και αντιυπερτική δράση, το οποίο χρησιμοποιείται εκτενώς και χωρίς συνταγή γιατρού. Στην Ελλάδα, είναι διαθέσιμη με τα εμπορικά ονόματα Panadol, Depon, Apotel, Dolal και Algocit. Ακόμα, η κατανάλωση υδροξυχλωροκίνης έδειξε αύξηση 387% κατά τη διάρκεια του lockdown και αυτό επειδή τα φαρμακευτικά σκευάσματα που περιέχουν τη συγκεκριμένη φαρμακευτική ουσία αποτέλεσαν μία πειραματική θεραπεία κατά του COVID-19 κατά τους πρώτους μήνες του 2020. Ένα ακόμη σημαντικό αποτέλεσμα που έδειξε η μελέτη είναι πως τα επίπεδα κατανάλωσης για υπερτασικούς παράγοντες μειώθηκαν το 2020 σε αντίθεση με τα αντιβιοτικά που παρουσίασαν σημαντική αύξηση

της τάξης του 57%, καθώς χορηγούνται στους σοβαρά αρρώστους με COVID-19 που βρίσκονται στην εντατική. Τέλος, η κατανάλωση των Μη Στεροειδών Αντιφλεγμονωδών Φαρμάκων παρουσίασε μείωση 27% κατά τη διάρκεια του lockdown καθώς υπήρχε η λανθασμένη πεποίθηση ότι επιδεινώνουν την υγεία ενός ανθρώπου που νοσεί με κορωνοϊό.

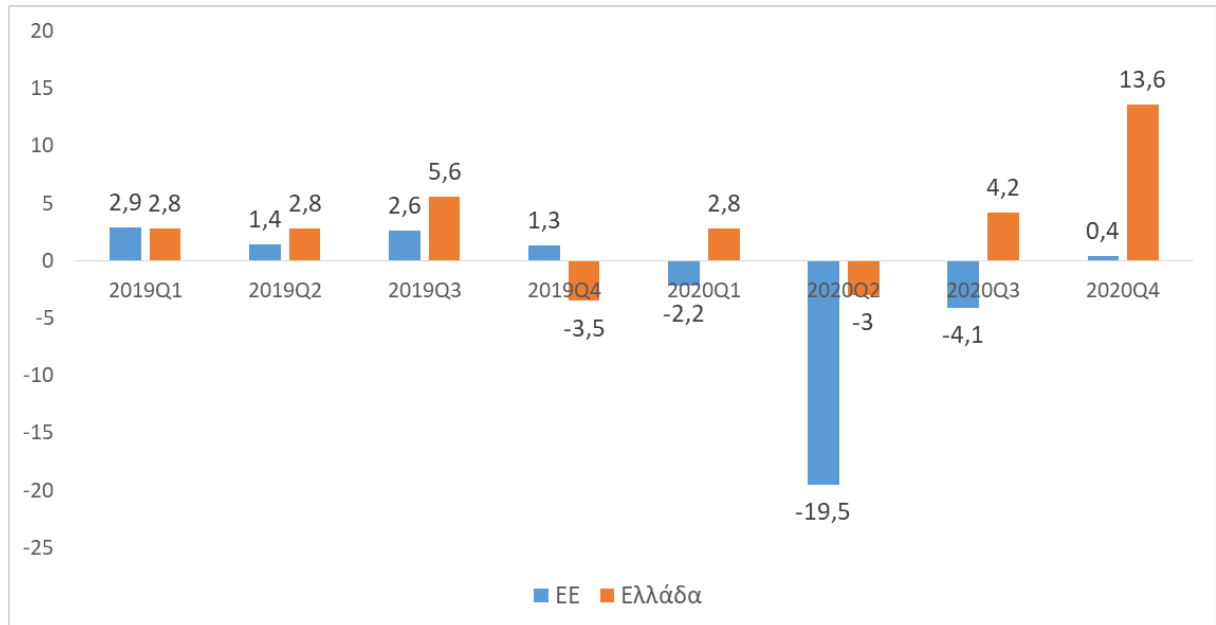
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: «ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ»

3.1. Γενικά στοιχεία για την ελληνική εξαγωγική δραστηριότητα στην μετα covid περιοδο

Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, οι εξαγωγές αγαθών έχουν αναδειχθεί, εδώ και μία δεκαετία, ως η συνιστώσα της ζήτησης που εμφανίζει τις ισχυρότερες αντοχές και την ευνοϊκότερη εξέλιξη σε περιόδους που κυριαρχούνται από αντίξοες συνθήκες. Στην πιο πρόσφατη συγκυρία, όπου η παγκόσμια οικονομία και το διεθνές εμπόριο κλονίστηκαν από την πανδημία του COVID-19, η Ελλάδα έχει επιτύχει να ενισχύσει την εξαγωγική της δραστηριότητα σε αρκετά από τα βασικά εξαγωγίμα προϊόντα της, αντισταθμίζοντας με τον τρόπο αυτό σε μεγάλο βαθμό τις απώλειες σημαντικών εξαγωγικών της κλάδων, όπως τα πετρελαιοειδή. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) για το έτος 2020, το πλήγμα που επέφερε η πανδημία στις διεθνείς εμπορικές ροές κορυφώθηκε στο δεύτερο τρίμηνο του έτους, ενώ συνολικά για το έτος η υποχώρηση του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών ανήλθε στο επίπεδο του 5,3% (ΚΕΠΕ,2021).

Η παγκόσμια ύφεση και η στάση αναμονής που κράτησαν προληπτικά οι καταναλωτές και οι επενδυτές επέφεραν ως αποτέλεσμα την σημαντική υποχώρηση της διεθνούς ζήτησης για αγαθά, με εξαίρεση ορισμένους κλάδους που επωφελήθηκαν από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες, μεταξύ των οποίων και ο κλάδος των φαρμακευτικών προϊόντων και των ιατρικών αναλώσιμων. Στις περισσότερες χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πανδημία οδήγησε σε υποχώρηση των συνολικών εξαγωγών, με τις μεγάλες ευρωπαϊκές οικονομίες, και ειδικότερα τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και την Ισπανία, να εμφανίζουν έντονη πτώση της τάξεως του -14,9%, -8,3%, -9,8% και -8,9%, αντίστοιχα. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις λίγες οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εμφάνισαν αύξηση των εξαγωγών αγαθών σε πραγματικούς όρους το έτος 2020. Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία των Εθνικών Λογαριασμών, η αύξηση αυτή ανήλθε στο 4,3%, τοποθετώντας τη χώρα στην τρίτη καλύτερη θέση στην ΕΕ από πλευράς της συγκεκριμένης επίδοσης.

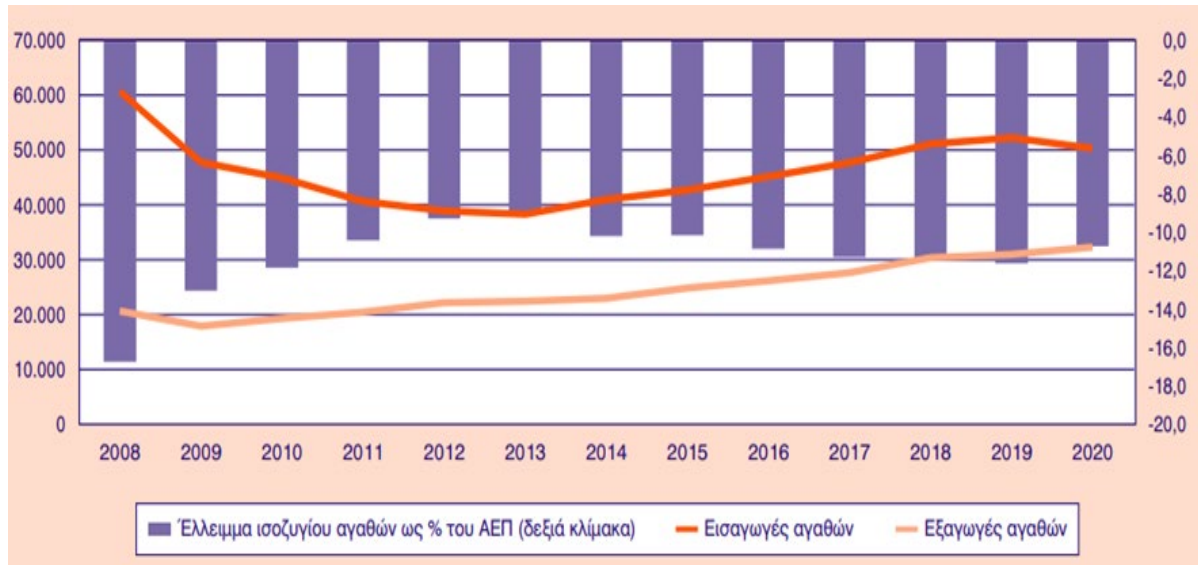
Διάγραμμα 19: Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας και της ΕΕ, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, 2020 (σταθερές τιμές, %)

Πηγή: Eurostat

Η εξέλιξη των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας το έτος 2020 συναρτάται με την επιτυχή αντιμετώπιση του πρώτου επιδημιολογικού κύματος της πανδημίας στη χώρα, αλλά σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό και με την κλαδική διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση ορισμένων ευκαιριών από τις εξαγωγικές επιχειρήσεις. Η Ελλάδα επωφελήθηκε από τη σημαντική εξαγωγική της δραστηριότητα, τόσο στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, τα οποία εμφανίζουν σχετικά ανελαστική ζήτηση, όσο και στην κατηγορία των φαρμακευτικών προϊόντων, για τα οποία αυξήθηκαν οι ανάγκες λόγω της πανδημίας (ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, 2021).

Διάγραμμα 20: Αξία εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών της Ελλάδας (σε εκατ. ευρώ, σταθερές τιμές 2015) και ισοζύγιο αγαθών της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από ΚΕΠΕ, 2021

Οι κλάδοι του πίνακα που ακολουθεί μπορεί να θεωρηθεί ότι συνθέτουν τον κορμό των εξαγόμενων προϊόντων της Ελλάδας, καθώς κατά τα έτη 2019 και 2020 συνεισέφεραν αθροιστικά το 89,9% και 88,3% των συνολικών εξαγωγών αγαθών της χώρας, αντίστοιχα. Η μεγάλη πλειονότητα των κλάδων του πίνακα είχε εμφανίσει σημαντική εξαγωγική δυναμική κατά την προηγούμενη δεκαετία, γεγονός που αδιαμφισβήτητα συνέβαλε στην ανθεκτικότητα που επέδειξαν οι εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας στην περίοδο της πανδημίας. Επισημαίνεται ότι τα στοιχεία του πίνακα 3.1.1., τα οποία προέρχονται από τη βάση δεδομένων των Ηνωμένων Εθνών UN Comtrade, εκφράζονται σε τρέχουσες τιμές και επομένως αντανακλούν τις εξελίξεις τόσο στον όγκο όσο και στις τιμές μονάδας των εξαγόμενων προϊόντων. Στον πίνακα λοιπόν αναγράφονται αναλυτικά το μερίδιο στις εξαγωγές των δέκα σημαντικότερων ελληνικών εξαγωγικών κλάδων για τα έτη 2008, 2019 και 2020, το μερίδιο του εκάστοτε κλάδου στις εξαγωγές για κάθε χρονιά αντίστοιχα και τέλος, η ποσοστιαία μεταβολή μεταξύ 2019/08 και 2020/19.

Πίνακας 4: Εξέλιξη των εξαγωγών της Ελλάδας στους 30 διψήφιους κλάδους της ταξινόμησης HS με την υψηλότερη αξία εξαγωγών τα έτη 2019 και 2020 (τρέχουσες τιμές)

	Αξία εξαγωγών (εκατ.€)			Μερίδιο στις εξαγωγές (%)			Μεταβολή (%)	
	2008	2019	2020	2008	2019	2020	2019/08	2020/19
Σύνολο Εξαγωγών	21.156	33.842	30.747	100,0	100,0	100,0	60,0	-9,1
Ορυκτά καύσιμα, λάδια, προϊόντα διύλισης	4.577	10.677	6.730	21,6	31,6	21,9	133,3	-37,0
Φαρμακευτικά προϊόντα	875	1.933	2.884	4,1	5,7	9,4	120,8	49,2
Μηχανές, συσκευές	996	1.731	1.718	4,7	5,1	5,6	73,8	-0,7
Αλουμίνιο και προϊόντα	1.009	1.703	1.614	4,8	5,0	5,3	68,7	-5,2
Πλαστικές ύλες και προϊόντα	881	1.172	1.167	4,2	3,5	3,8	33,1	-0,4
Ηλεκτρικές μηχανές, συσκευές εγγραφής εικόνας και ήχου	964	1.131	1.227	4,6	3,3	4,0	17,4	8,5
Παρασκευάσματα διατροφής από φρούτα, λαχανικά	724	1.072	1.172	3,4	3,2	3,8	48,0	9,4
Προϊόντα π.δ.κ.α.	562	967	427	2,7	2,9	1,4	72,1	-55,8
Βιώσιμα φρούτα, καρποί	666	954	1.132	3,2	2,8	3,7	43,2	18,7
Γαλακτοκομικά προϊόντα, μέλι κ.ά.	278	693	808	1,3	2,0	2,6	149,2	16,7
Σύνολο 10	11.532	22.032	18.881	54,5	65,1	61,4	91,1	-14,3

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021

Από τη ανάλυση των στοιχείων αυτών προκύπτει το συμπέρασμα πως η κατηγορία με τη μεγαλύτερη αύξηση εξαγωγών σε απόλυτες τιμές (889 εκατ. ευρώ) είναι η φαρμακευτική βιομηχανία. Έτσι λοιπόν, σε ότι αφορά στις εισαγωγές και στις εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων, αυτές ανήλθαν το 2020 σε €4,7 δις και €2,9 δις αντίστοιχα, με εντυπωσιακή άνοδο σε σύγκριση με το 2019. Οι εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων αντιστοιχούν στο 9,4% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών όλων των αγαθών για το 2020. Ακόμα, ο κλάδος της φαρμακευτικής βιομηχανίας παρουσίασε την μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ όλων των υπόλοιπων ελληνικών εξαγωγικών κλάδων, της τάξεως του 49,2%, κατατάσσοντας τη φαρμακευτική βιομηχανία ως τον δεύτερο μεγαλύτερο ελληνικό εξαγωγικό κλάδο για το 2020 μετά τα ορυκτά καύσιμα και τα προϊόντα διύλισης. Η εξέλιξη αυτή είναι

εντυπωσιακή αν αναλογιστεί κανείς ότι για το 2019 η φαρμακοβιομηχανία αποτελούσε τον τέταρτο μεγαλύτερο παραγωγικό και εξαγωγικό κλάδο της Ελλάδας, κατέχοντας το 8,5% των συνολικών εξαγωγών μεταποιητικών προϊόντων (πλην πετρελαίου).

Οι εξελίξεις στις εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας το έτος 2020 διαφοροποιήθηκαν σημαντικά τόσο μεταξύ των διαφόρων κλάδων όσο και μεταξύ γεωγραφικών προορισμών, με την εμπορική σχέση της χώρας με συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες και προορισμούς να φαίνεται ότι έχει συμβάλει στην ανθεκτικότητά της απέναντι στις συνθήκες της πανδημίας. Μεγάλο τμήμα των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας κατευθύνεται προς τις χώρες της Ευρώπης, με πρώτη κατά σειρά αξίας την Ευρωζώνη, ακολουθούμενη από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Για το έτος 2020, οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την Ευρωζώνη παρέμειναν σχετικά σταθερές. Μεταξύ των υπόλοιπων γεωγραφικών ζωνών, αξιοσημείωτη αύξηση παρουσίασαν ακόμα οι εξαγωγές προς τη Νότια Ασία και την Αφρική. Από την άλλη πλευρά, σημαντική κάμψη καταγράφηκε το έτος 2020 στην εξαγωγική δραστηριότητα προς τις ευρωπαϊκές χώρες εκτός ΕΕ και τις χώρες της Μέσης Ανατολής, ενώ πτώση σημείωσαν και οι εξαγωγές προς την Αμερική. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνονται λεπτομερώς τα στοιχεία των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας στις διάφορες γεωγραφικές ζώνες για τα έτη 2019 και 2020, καθώς και η μεταξύ τους ετήσια ποσοστιαία μεταβολή (σε τρέχουσες τιμές).

Πίνακας 5: Αξία εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας ανά γεωγραφική ζώνη τα έτη 2019 και 2020, και ετήσια ποσοστιαία μεταβολή το έτος 2020 (τρέχουσες τιμές)

Γεωγραφική Ζώνη	Αξία εξαγωγών (εκατ.€)		Μεταβολή (%)
	2019	2020	2020/2019
Ευρωζώνη	13.205	13.213	0,1
Άλλες χώρες της ΕΕ	5.316	5.633	6,0
Λοιπές ευρωπαϊκές χώρες	3.092	2.522	-18,4
Μέση Ανατολή	5.825	3.631	-37,7
Νότια Ασία	1.884	2.094	11,2
Κεντρική Ασία	156	136	-12,9
Αφρική	1.399	1.420	1,5
Αμερική	2.168	1.754	-19,1
Ωκεανία	332	330	-0,5

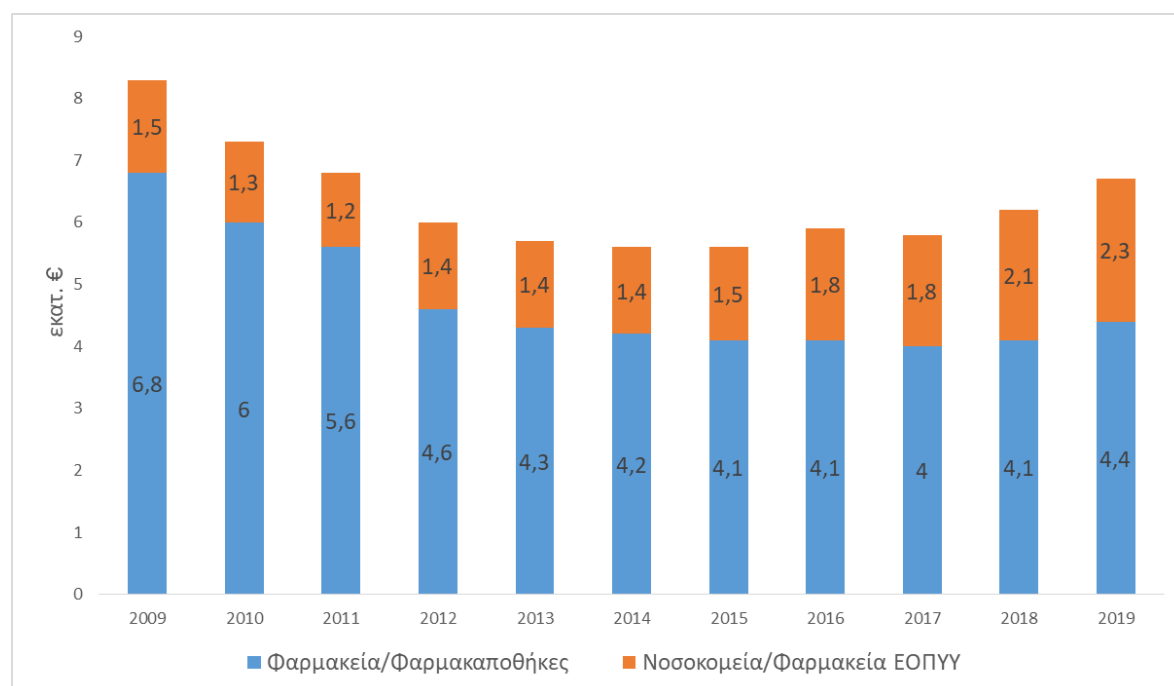
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων UN Comtrade, Μάρτιος 2021

Σε σχέση με τις προοπτικές του εξαγωγικού τομέα της Ελλάδας για το έτος 2021, οι εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον πρόκειται να συντελέσουν στη δημιουργία ευνοϊκότερων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών, αν και οι αβεβαιότητες που σχετίζονται με την πορεία της πανδημίας εξακολουθούν να δυσχεραίνουν σε σημαντικό βαθμό την όποια εκτίμηση. Με βάση τις μέχρι στιγμής ενδείξεις, η ευρωπαϊκή και η παγκόσμια οικονομία προβλέπεται ότι θα ανακάμψουν μερικώς κατά το έτος 2021, δίνοντας έτσι ώθηση στο διεθνές εμπόριο. Παράλληλα οι ανάγκες για φαρμακευτικά προϊόντα αναμένεται να παραμείνουν αυξημένες, ενώ οι τιμές του πετρελαίου διαμορφώνονται σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με το προηγούμενο έτος, γεγονός που, σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση, αναμένεται να ενισχύσει σημαντικά την αξία των εξαγωγών πετρελαιοειδών της Ελλάδας σε τρέχουσες τιμές.

3.2. Πωλήσεις φαρμάκων

Το έτος 2019, οι πωλήσεις φαρμάκων σε φαρμακεία καθώς και φαρμακαποθήκες (σε αξία) διαμορφώθηκαν στα 4,4 € δις, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 6,8% συγκριτικά με το 2018. Από την άλλη, οι πωλήσεις στα νοσοκομεία και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ διαμορφώθηκαν στα 2,3 € δις, σημειώνοντας συγκεκριμένα αύξηση της τάξης του 9,4%. Από το σύνολο των πωλήσεων, το 65,7% διοχετεύθηκε στις φαρμακαποθήκες και τα φαρμακεία, ενώ το υπόλοιπο 34,3% στα νοσοκομεία και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ (IOBE,2020). Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι πωλήσεις φαρμάκων σε αξία (€ δις) στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Παρατηρείται πως οι πωλήσεις σε φαρμακεία και φαρμακαποθήκες είναι πάντα διπλάσια έως και τριπλάσια συγκριτικά με τις πωλήσεις φαρμάκων στα νοσοκομεία και στα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ. Το 2019, οι πωλήσεις στα φαρμακεία και τις φαρμακαποθήκες ανήλθαν στα 4,4 € εκατ., ενώ στα νοσοκομεία και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ στα 2,3 € εκατ.

Διάγραμμα 21: Πωλήσεις φαρμάκων σε αξία € δις – Ελλάδα

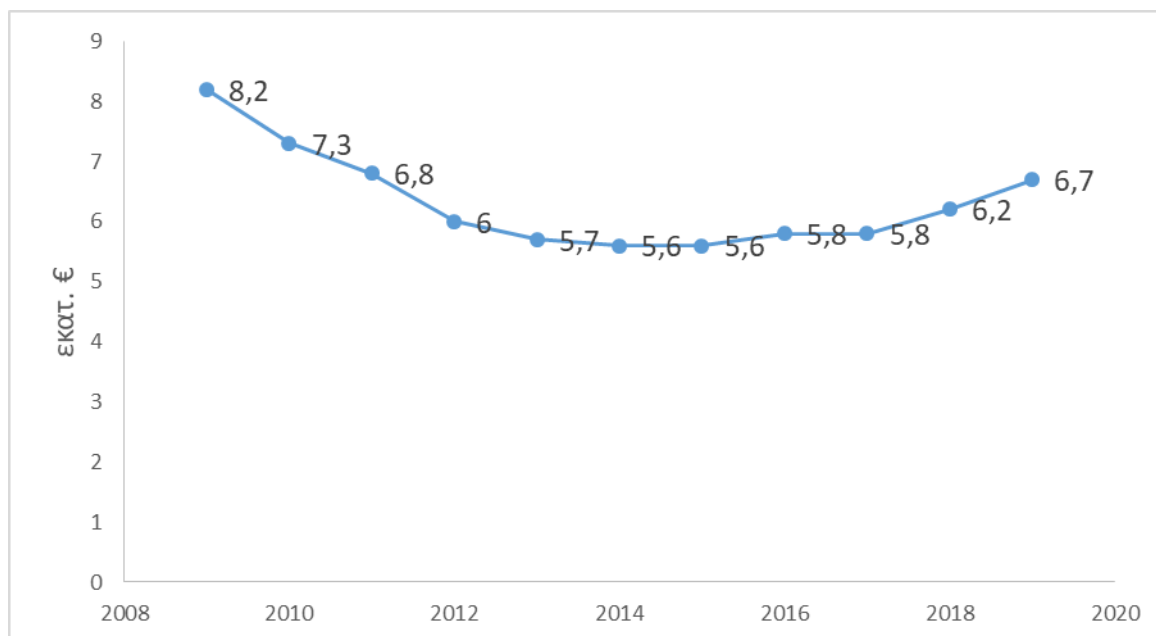

Πηγή: ΕΟΦ, 2020, επεξεργασία στοιχείων IOBE

Στο επόμενο διάγραμμα, παρουσιάζεται η καμπύλη των συνολικών πωλήσεων φαρμάκων σε αξία στη χώρα. Από το 2008, όπου οι πωλήσεις ανήλθαν στα 8,2 € δις.,

μέχρι το 2019 όπου οι πωλήσεις άγγιξαν τα 6,7 € δις, σημειώθηκε πτώση των πωλήσεων κατά 18,9%.

Διάγραμμα 22: Συνολικές πωλήσεις φαρμάκων σε αξία - Ελλάδα

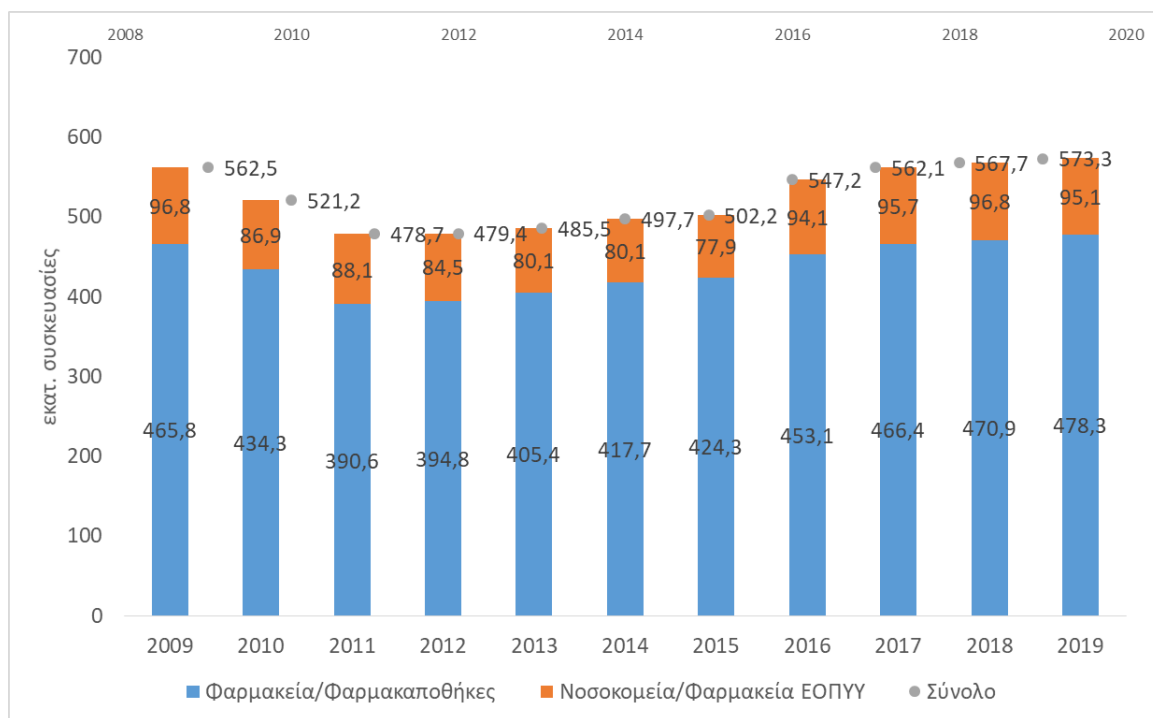

Πηγή: ΕΟΦ, 2020

*Οι συνολικές πωλήσεις φαρμάκων καταγράφονται σε μηνιαία βάση από τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκων (ΕΟΦ) και περιλαμβάνουν τις πωλήσεις φαρμακευτικών προϊόντων από τις φαρμακευτικές επιχειρήσεις προς τα Νοσοκομεία (σε νοσοκομειακές τιμές) και τις Φαρμακαποθήκες/Φαρμακεία (σε λιανικές τιμές). Οι πωλήσεις καταγράφονται και σε όρους αριθμού συσκευασιών. Περιλαμβάνονται οι παράλληλες εξαγωγές οι οποίες το 2019 διαμορφώθηκαν στα 338 € εκατ.

Σε ότι αφορά στον αριθμό των συσκευασιών που πουλήθηκαν, σημειώθηκε άνοδος κατά 1,0% συγκριτικά με το 2018, στις 573,3 εκατ. συσκευασίες, με αύξηση κατά 1,6% στα φαρμακεία και τις φαρμακαποθήκες και μείωση 1,8% στα νοσοκομεία και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ. Στο διάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζονται αναλυτικά όλα τα διαθέσιμα στοιχεία πώλησης φαρμάκων σε όγκο (εκατομμύρια συσκευασίες) τόσο σε νοσοκομεία κα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ όσο σε φαρμακεία και φαρμακαποθήκες.

Διάγραμμα 23: Πωλήσεις φαρμάκων σε όγκο (εκατ. συσκευασίες)

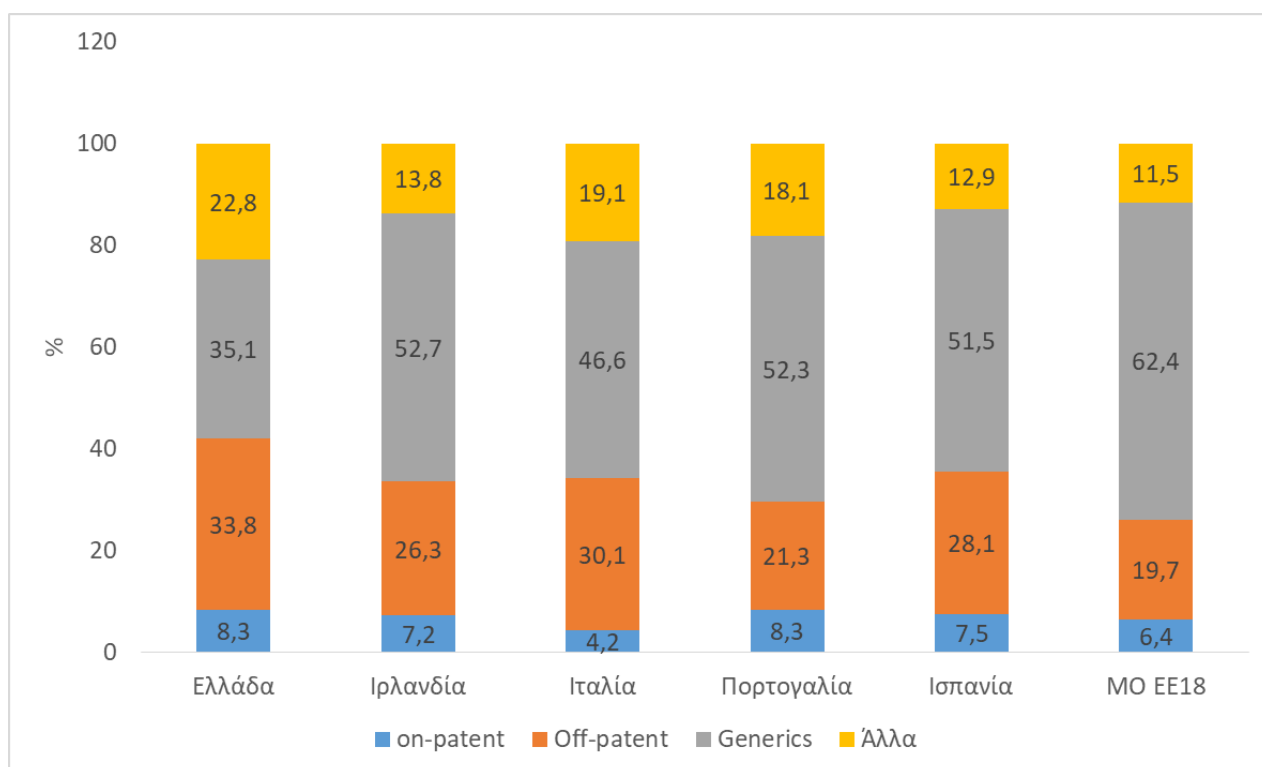
Πηγή: ΕΟΦ, 2020

Τα φάρμακα διακρίνονται με κριτήριο την προστασία τους ή μη από διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Έτσι λοιπόν γίνεται διάκριση σε πρωτότυπα και γενόσημα. Τα εγκεκριμένα φάρμακα που κυκλοφορούν στην αγορά διακρίνονται βάσει της προστασίας τους από διπλώματα ευρεσιτεχνίας σε προστατευμένα (on-patent), των οποίων η πατέντα δεν έχει λήξει και σε μη προστατευμένα, τα οποία περιλαμβάνουν τα επώνυμα προϊόντα με πατέντες που έχουν λήξει (off-patent) και τα γενόσημα (generics). Μετά τη λήξη της πατέντας, μπορεί να γίνει παραγωγή αντιγράφου ή γενόσημου φαρμάκου από άλλη φαρμακοβιομηχανία. Γενικά, ως γενόσημο ορίζεται κάθε φαρμακευτικό προϊόν που παρασκευάζεται με τον ίδιο τρόπο με το πρωτότυπο προϊόν, ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια και η αποτελεσματικότητά του, περιέχει την ίδια δραστική ουσία σε ίδια ποσότητα και άρα είναι «ισοδύναμο» με το πρωτότυπο.

Με βάση στοιχεία από την IQVIA (Q4 2020), στην Ελλάδα η διείσδυση σε όγκο των προστατευμένων φαρμάκων αντιπροσωπεύει το 8,3% της αγοράς, ποσοστό υψηλότερο από το 6,4 % που αντιπροσωπεύει τον μέσο όρο της ΕΕ18, όπως δικαιολογείται από τις σημαντικά χαμηλότερες τιμές αυτών των προϊόντων έναντι των χωρών της ΕΕ18 (€0,89 ανά μονάδα έναντι €1,84).

Η διείσδυση σε όγκο των μη προστατευμένων φαρμακευτικών προϊόντων (off-patent και generics) ανέρχεται συνολικά στο 68,9% (33,8% και 35,1%, αντίστοιχα). Αξίζει να σημειωθεί ότι η διείσδυση σε όγκο των off patent στην Ελλάδα είναι υψηλότερη από το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ18 (19,7%), ενώ αντίθετα για τα γενόσημα είναι πολύ χαμηλότερη από το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ18 (62,4%) (IOBE,2020).

Διάγραμμα 24: Ποσοστό διείσδυσης φαρμάκων με βάση το καθεστώς προστασίας ΕΕ18,2020 (σε όγκο)

Πηγή: IQVIA, Q4/2020

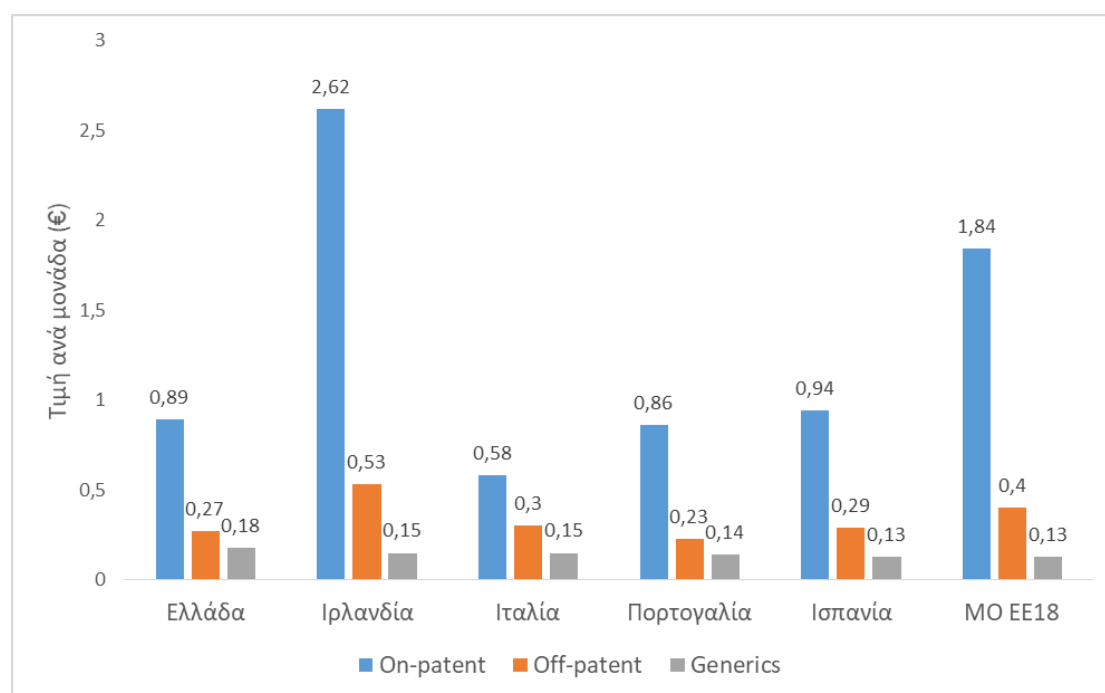
* Συμπεριλαμβάνονται μόνο στοιχεία λιανικών πωλήσεων για όλες τις χώρες.

** Ο μέσος όρος ΕΕ αποτελείται από τα διαθέσιμα στοιχεία 18 χωρών: Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Ην Βασίλειο, Φινλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Αυστρία, Τσεχία, Ουγγαρία Πολωνία και Σλοβακία.

Επιπρόσθετα, με βάση τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία από την IQVIA (Q4/2020), η διείσδυση σε όγκο των μη προστατευμένων φαρμάκων (off-patent και generics) δικαιολογείται για τα μεν off-patent από τις σημαντικά χαμηλότερες τιμές τους έναντι των χωρών της ΕΕ18 (€0,27 ανά μονάδα έναντι €0,40) και για τα γενόσημα από τις

σχετικά υψηλότερες τιμές τους έναντι των χωρών της ΕΕ18 (€0,18 ανά μονάδα έναντι €0,13). Στο διάγραμμα που ακολουθεί πραγματοποιείται μια σύγκριση της τιμολόγησης των προστατευμένων (on-patent) και μη φαρμάκων (off-patent, generics) σε Ελλάδα, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες καθώς και στο μέσο όρο της ΕΕ18.

Διάγραμμα 25: Τιμολόγηση φαρμάκων με βάση το καθεστώς προστασίας ΕΕ18, 2020 (€/ μονάδα)

Πηγή: IQVIA, 2020

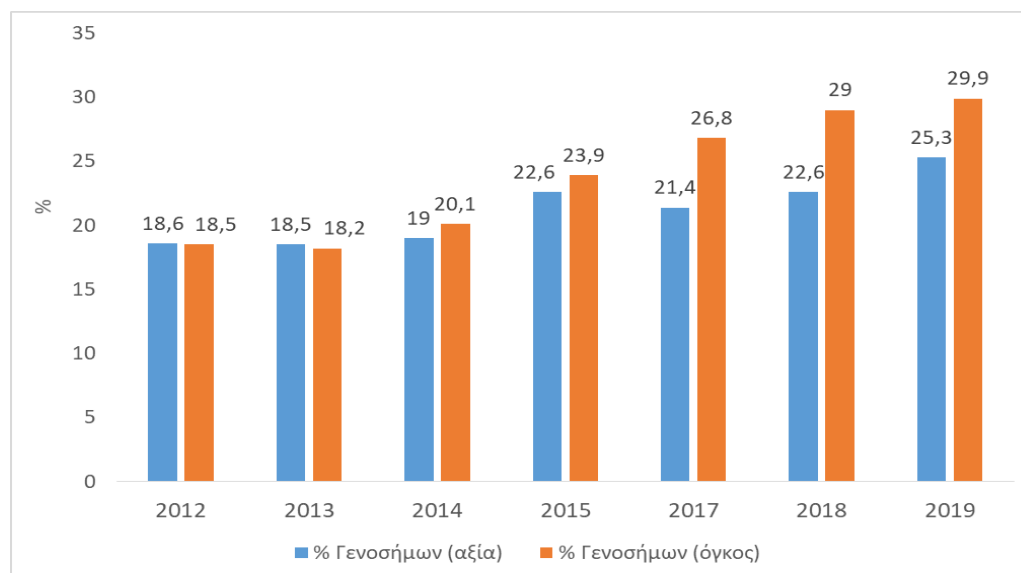
* Συμπεριλαμβάνονται μόνο στοιχεία λιανικών πωλήσεων για όλες τις χώρες.

** Ο μέσος όρος ΕΕ αποτελείται από τα διαθέσιμα στοιχεία 18 χωρών: Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Ην Βασίλειο, Φινλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Αυστρία, Τσεχία, Ουγγαρία Πολωνία και Σλοβακία.

Δίνεται ενδεικτικά στο διάγραμμα που ακολουθεί το ποσοστό γενοσήμων (generics) στην Ελλάδα τόσο σε αξία όσο και σε όγκο για το χρονικό διάστημα από το 2012 έως και το 2019, πριν το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID-19. Αυτό που παρατηρείται μελετώντας το διάγραμμα είναι πως, ενώ το 2012 η αξία και ο όγκος των γενοσήμων

είναι σχεδόν παρόμοια, με το πέρασμα των χρόνων αυξάνεται το ποσοστό του όγκου των γενοσήμων σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι η ποσοστιαία αξία τους.

Διάγραμμα 26: Ποσοστό γενοσήμων στην Ελλάδα σε αξία και όγκο (2012-2019)

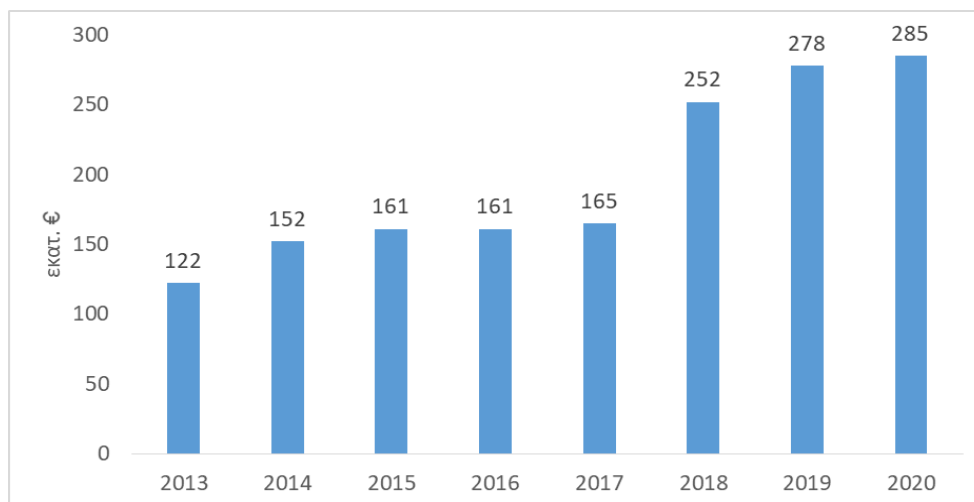

Πηγή: OECD Statistics, 2020

Επιπρόσθετα, ανοδική πορεία παρουσιάζει και η αγορά των Μη Συνταγογραφούμενων Φαρμάκων (ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ.), σε αξία, καθώς από €165 εκατ. το 2017 διαμορφώθηκε στα €285 εκατ. το 2020, σημειώνοντας αύξηση 72,7% μετά την αναθεώρηση και εφαρμογή της Ενδεικτικής Λιανικής Τιμής του Ν 4472/2017 (ΦΕΚ 74/Α/19 05 2017). (ΙΟΒΕ, ΣΦΕΕ,2020). Να σημειωθεί πως ως Μη Συνταγογραφούμενα Φάρμακα (ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ) ή πιο σωστά Μη Υποχρεωτικώς Συνταγογραφούμενα Φάρμακα (Μ.Υ.ΣΥ.ΦΑ) ορίζονται τα φαρμακευτικά σκευάσματα εκείνα, τα οποία μπορούν να χορηγηθούν απευθείας σε έναν ασθενή από το φαρμακοποιό, χωρίς να είναι απαραίτητη η ύπαρξη ιατρικής συνταγής (ΕΦΕΧ, 2016). Πρόκειται δηλαδή για φάρμακα, τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως στη θεραπευτική για μεγάλο χρονικό διάστημα και σε μεγάλη πλειονότητα χωρών και άρα υπάρχουν σαφείς ενδείξεις τόσο για την αποτελεσματικότητά τους όσο και για τις πιθανές ανεπιθύμητες ενέργειες. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, διατίθενται αποκλειστικά στα φαρμακεία, αλλά μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαφήμισης από διάφορα Μ.Μ.Ε, εφόσον είναι φάρμακα τα οποία έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να

μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς την παρέμβαση κάποιου ιατρού, όσον αφορά τη διάγνωση και τη θεραπεία της εκάστοτε πάθησης.

Διάγραμμα 27: Πωλήσεις ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ σε αξία (εκατ. €)

Πηγή: ΕΦΕΧ, 2021.

Οι πωλήσεις αφορούν τα ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ. σε λιανικές τιμές και όχι όλα τα προϊόντα αυτοθεραπείας.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται το φαινόμενο της αυτοθεραπείας, το οποίο περιλαμβάνει τη χρήση φαρμακευτικών προϊόντων από τους ίδιους τους ασθενείς, χωρίς την λήψη ιατρικής γνωμάτευσης, για τη θεραπεία μικρών προβλημάτων υγείας με ήπια συμπτώματα, τα οποία έχουν αναγνωρίσει μόνοι τους. Για την επίτευξη του σκοπού της αυτοθεραπείας, χορηγούνται στους ασθενείς ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ απευθείας από το φαρμακείο, χωρίς να απαιτείται επίσκεψη σε ιατρό.

Τα Γενικής Διάθεσης Φάρμακα (ΓΕ.ΔΙ.ΦΑ.) αποτελούν υποκατηγορία των ΜΗ.ΣΥ.ΦΑ. και διατίθενται και εκτός φαρμακείων. Πρόκειται για αναλγητικά αντιπυρετικά, αντικνησμάδη, φάρμακα τοπικής χρήσης, βιταμίνες, συμπληρώματα διατροφής, αδυνατιστικά, υπακτικά φάρμακα και στοματικά διαλύματα. Από τα προϊόντα αυτοθεραπείας (self-medication) τα αναλγητικά, τα προϊόντα για το βήχα και το κρυολόγημα, τα προϊόντα του πεπτικού συστήματος, τα δερματολογικά και οι βιταμίνες σημείωσαν τις μεγαλύτερες πωλήσεις. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι

πωλήσεις προϊόντων αυτοθεραπείας σε εκατομμύρια ευρώ στην Ελλάδα με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία από το AESGP.

Πίνακας 6: Πωλήσεις προϊόντων αυτοθεραπείας (σε εκατ.€)

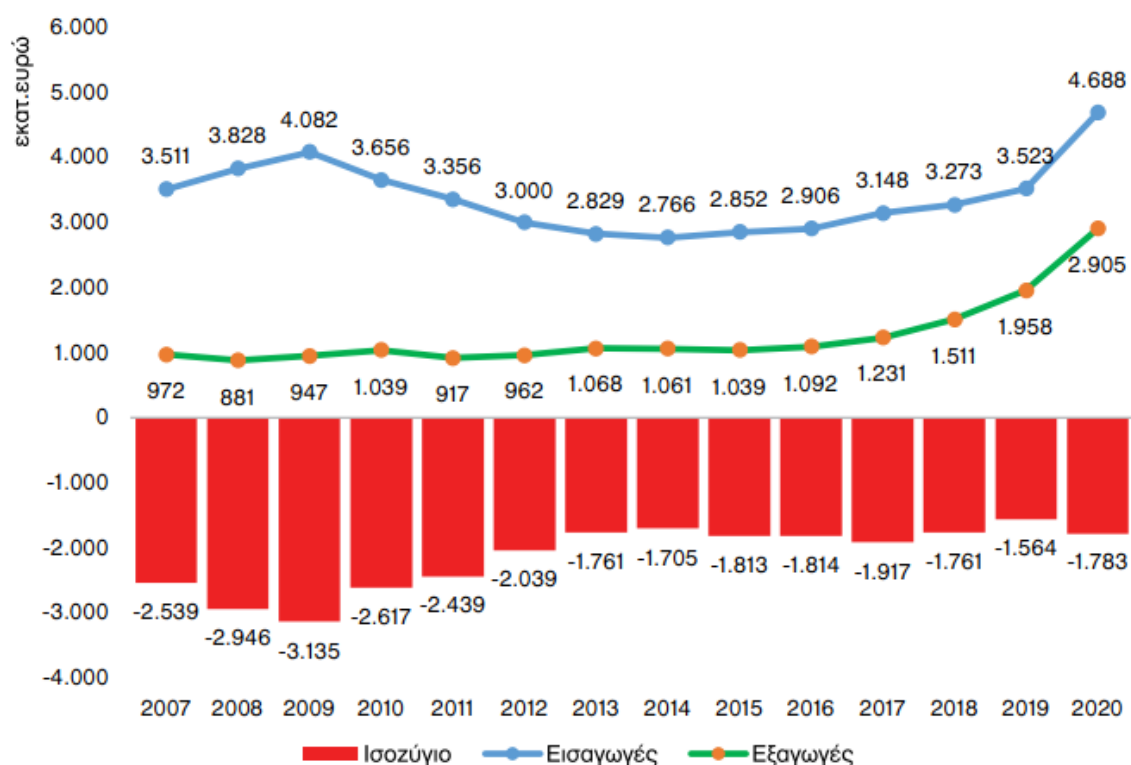
Κατηγορία	2013	2014	2015	2016	2017	%17/16
σκευάσματος						
Αναλγητικά	60	65	64	65	71	9,2%
Βήχας, κρυολόγημα	67	69	66	65	75	13,9%
Πεπτικού Συστήματος	23	24	25	28	32	12,7%
Δερματολογικά	33	32	32	32	30	-5,1%
Βιταμίνες	62	70	68	67	72	7,2%
Υπόλοιπα	81	64	24	83	89	7,7%
ΣΥΝΟΛΟ	323	340	335	339	368	8,4%

Πηγή: AESGP, 2018

3.3. Εξωτερικό εμπόριο

Το 2020, οι εισαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων ανήλθαν σε €4,7 δις, αυξημένες κατά 33,1%, ενώ οι εξαγωγές κατέγραψαν θεαματική άνοδο κατά 48,3%, στα €2,9 δις, με αποτέλεσμα το έλλειμμα να διαμορφωθεί στα €1,8 δις (IOBE,2020). Η εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου της φαρμακοβιομηχανίας παρουσιάζει αυξητική πορεία μετά το 2016, ωστόσο η αύξηση του 2020, η οποία ανέρχεται στα €947 εκατ., είναι διπλάσια σε αξία σε σύγκριση με την αύξηση που είχε σημειωθεί το 2019 (+€447 εκατ.). Στο επόμενο διάγραμμα διαφαίνονται η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας από το 2007 μέχρι και το 2020, καθώς και η διακύμανση των εισαγωγών και εξαγωγών φαρμάκων (σε εκατομμύρια €) κατά τη διάρκεια αυτών των ετών. Παρατηρείται πως από το 2012 κι έπειτα, τόσο οι εξαγωγές όσο και οι εισαγωγές φαρμάκων παρουσιάζουν σταθερή αύξηση.

Διάγραμμα 28: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου φαρμάκων (εκατ. €)

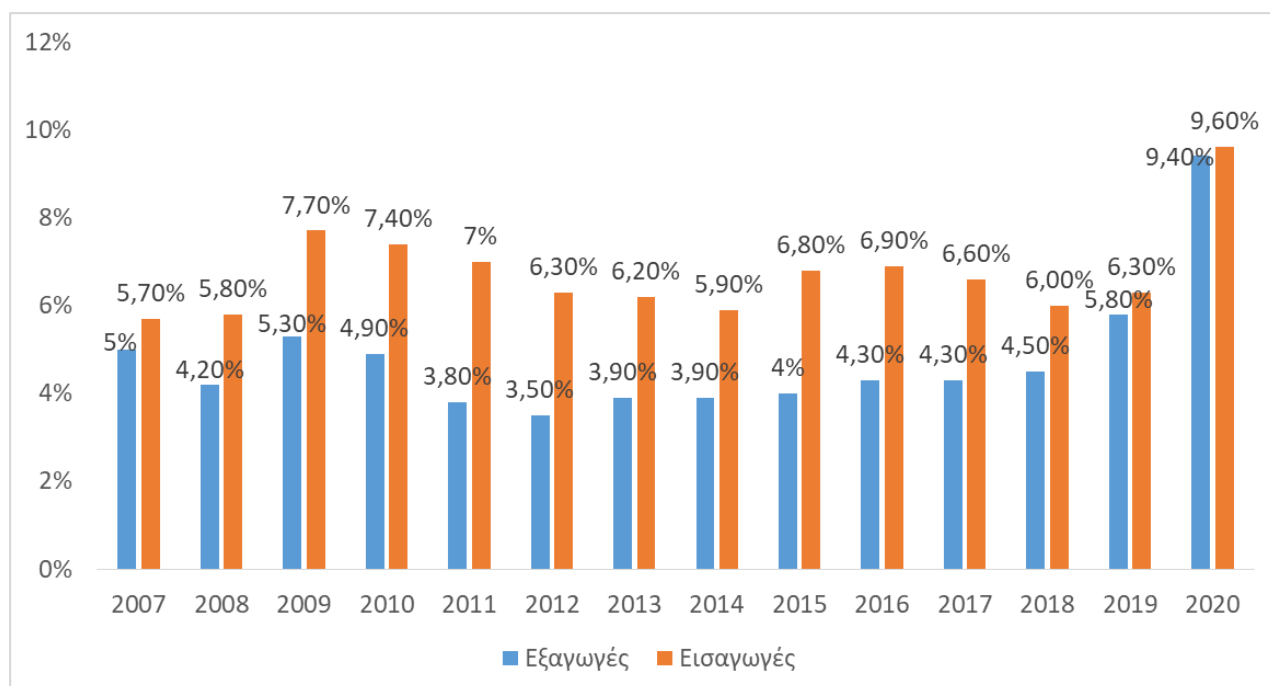

Πηγή: Eurostat, International Trade, EU Trade since 1988 by CPA, 2021, επεξεργασία στοιχείων IOBE

Οι εξαγωγές των προϊόντων της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας ως προς το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών όλων των αγαθών αντιστοιχούν σε ποσοστό 9,4% το 2020, λόγω της θεαματικής αύξησής τους, έναντι ποσοστού 5,8% το 2019. Αντίστοιχα, οι εισαγωγές αποτελούν περίπου το 9,6% των συνολικών εισαγωγών της χώρας το 2020, έναντι 6,3% το 2019.

Ακολουθεί διάγραμμα με την αναλυτική πορεία του μεριδίου των εξαγωγών και εισαγωγών φαρμάκων ως ποσοστό του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών και εισαγωγών αγαθών από το έτος 2007 έως και το 2020.

Διάγραμμα 29: Μερίδιο εξαγωγών-εισαγωγών φαρμάκου (% σύνολο εξαγωγών-εισαγωγών)

Πηγή: Eurostat, International Trade, EU Trade since 1988 by CPA, 2021

Η υγειονομική κρίση του COVID-19 μετέβαλε τα μερίδια στις εξαγωγές φαρμάκων ανά χώρα, καθώς σε ορισμένες χώρες καταγράφηκε τριψήφια ακόμα και τετραψήφια αύξηση εξαγωγών το 2020. Για το συγκεκριμένο λοιπόν έτος, η Γαλλία αποτελεί την πρώτη χώρα-προορισμό των ελληνικών εξαγωγών φαρμάκων, με μερίδιο 32,2%, καταγράφοντας αύξηση 131,3% συγκριτικά με το 2019. Ακολουθεί η Γερμανία με μερίδιο 10,0%, παρά την πτώση που σημείωσε σε σύγκριση με το 2019 κατά 3,4%. Ωστόσο, την μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση εξαγωγών σημείωσε η Ιαπωνία, με αύξηση 4.062,6%, αποτελώντας το 8,0% των συνολικών εξαγωγών φαρμάκων της ελληνικής οικονομίας με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία. Στην πρώτη δεκάδα χωρών (οι οποίες φαίνονται και στον παρακάτω πίνακα), οι εξαγωγές μειώθηκαν όχι μόνο στη Γερμανία αλλά και στην Ιταλία κατά 5,7%. Από την άλλη, σε ότι αφορά στις εισαγωγές, η Ιρλανδία βρίσκεται στην πρώτη θέση με μερίδιο 32,7%, με σημαντική αύξηση την περίοδο 2019-2020, ενώ ακολουθεί η Γερμανία με μερίδιο 20,0% και το Βέλγιο με 8,7% σημειώνοντας αξιοσημείωτη άνοδο κατά 32,4% συγκριτικά με το 2019.

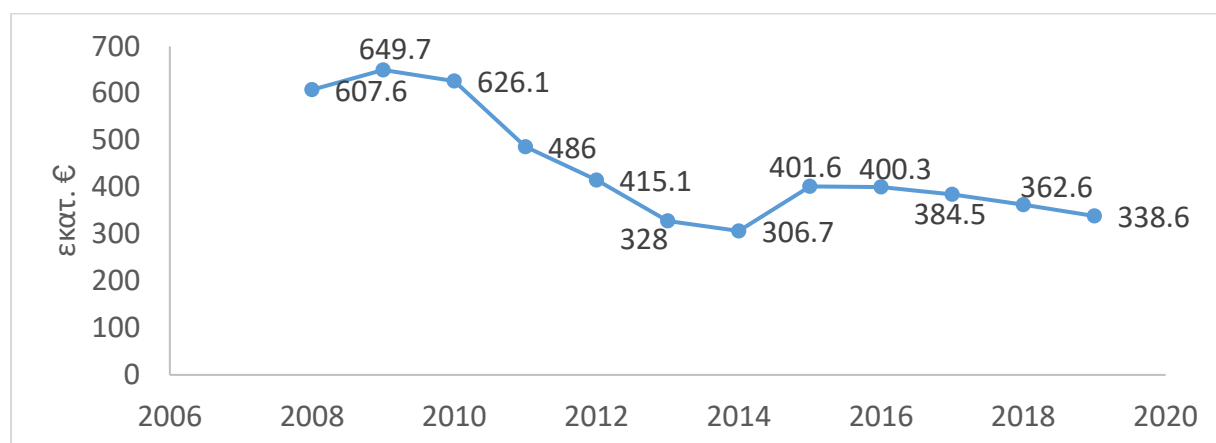
Πίνακας 7: Εξαγωγές φαρμάκων ανά χώρα (2020)

Χώρα	Εξαγωγές	Μερίδιο	% μεταβολή (2020 vs 2019)
Γαλλία	935.058.006	32,2%	131,3%
Γερμανία	290.367.184	10%	-3,4%
Ιαπωνία	233.765.953	8%	4.062,6%
Ηνωμένο Βασίλειο	190.416.022	6,6%	4,5%
Ισπανία	125.038.339	4,3%	31,3%
Κύπρος	123.306.860	4,2%	5,7%
Αυστρία	120.880.195	4,2%	33,9%
Ιταλία	95.457.671	3,3%	-5,7%
Νότια Κορέα	79.621.692	2,7%	25,2%
Ολλανδία	77.292.358	2,7%	30,2%

Πηγή: Eurostat, International Trade, EU Trade since 1988 by CPA, 2021

Μέρος των εξαγωγών είναι οι παράλληλες εξαγωγές, οι οποίες καταγράφονται από τον ΕΟΦ βάσει των πωλήσεων που δηλώνουν οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις. Οι παράλληλες εξαγωγές φαρμάκων σε αξία για το χρονικό διάστημα από 2008 έως και 2019 παρουσιάζονται στο διάγραμμα.

Διάγραμμα 30: Παράλληλες εξαγωγές φαρμάκων (σε αξία) 2008-2019

Πηγή: ΕΟΦ, 2020

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται τα νεότερα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για το 2021 σχετικά με το εμπορικό ισοζύγιο της φαρμακευτικής βιομηχανίας. Οι εισαγωγές φαρμάκων για το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Ιούλιο του 2021 ανήλθαν στα € 6.409 εκατ., με προέλευση τόσο τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και τις Τρίτες Χώρες, ενώ μόνο τον Ιούλιο του ίδιου έτους οι εισαγωγές που καταγράφηκαν ήταν € 907,4 εκατ. Από την άλλη πλευρά, σε ότι αφορά τις εξαγωγές φαρμάκων για το 2021, το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Ιούλιο του 2021 αυτές ανήλθαν στα € 3.433 εκατ. με προορισμό και πάλι την ΕΕ αλλά και τις Τρίτες Χώρες, ενώ μόνο τον Ιούλιο του 2021 ανήλθαν στα € 596 εκατ. Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά τα διαθέσιμα στοιχεία των εισαγωγών και εξαγωγών φαρμάκων στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των πρώτων επτά μηνών του τρέχοντος έτους.

Πίνακας 8: Εισαγωγές και Εξαγωγές φαρμάκων (σε € εκατομμύρια) για το διάστημα Ιανουάριο-Ιούλιο 2021

	Εισαγωγές (€ εκατομμύρια)			
	Ιούλιος 2021		Ιανουάριος-Ιούλιος 2021	
	ΕΕ	Τρίτες Χώρες	ΕΕ	Τρίτες Χώρες
Φαρμακευτικά-χημικά προϊόντα	729,9	177,5	5.219,1	1.189,9
	Εξαγωγές (€ εκατομμύρια)			
	Ιούλιος 2021		Ιανουάριος-Ιούλιος 2021	
	ΕΕ	Τρίτες Χώρες	ΕΕ	Τρίτες Χώρες
Φαρμακευτικά-χημικά προϊόντα	415,1	180,9	2.427,6	1.005,7

3.4. Σημαντικότερες ελληνικές φαρμακοβιομηχανίες και εξαγόμενα προϊόντα

Όπως έχει προαναφερθεί, η εξαγωγική δυναμική και η σημασία του ελληνικού φαρμάκου για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας καταδεικνύονται από την εντυπωσιακή αύξηση κατά 59,7% που παρουσίασαν οι εξαγωγές φαρμάκων στο πρώτο εξάμηνο του 2020, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2019, σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία του Πανελλήνιου Συνδέσμου Εξαγωγέων, που παρουσιάζει η Πανελλήνια Ένωση Φαρμακοβιομηχανίας (ΠΕΦ). Η αύξηση των εξαγωγών για το ελληνικό φάρμακο έγινε σε μια ιδιαίτερα δυσμενή περίοδο, που οι διεθνείς εφοδιαστικές αλυσίδες υπολειπόμενες λόγω της πανδημίας και υπήρχαν τεράστιες καθυστερήσεις στο διεθνές εμπόριο. Ωστόσο, υπήρξαν κάποιες ελληνικές φαρμακοβιομηχανίες που ξεχώρισαν για την αυξημένη εξαγωγική τους δραστηριότητα μέσα στις δύσκολες συνθήκες που διαμόρφωσε η πανδημία.

Από τις σημαντικότερες φαρμακευτικές βιομηχανίες της Ελλάδας που συνετέλεσε σημαντικά στην αύξηση των εξαγωγών φαρμάκων είναι η ELPEN. Η φαρμακοβιομηχανία ELPEN, με δραστηριότητα στον ελληνικό χώρο για περισσότερα από 50 χρόνια, αναπτύσσει και παράγει υψηλής ποιότητας πρωτότυπα και γενόσημα φάρμακα τόσο για την ελληνική όσο και για τη διεθνή αγορά. Τα μικτά κέρδη της εταιρίας για το 2020 ανήλθαν σε € 70.967.981,65 έναντι € 59.744.877,06 το 2019. Η εταιρία προχώρησε επιτυχώς στην παρασκευή ξηράς σκόνης για την χορήγηση φαρμάκων του κατώτερου αναπνευστικού και τα προϊόντα της Formopen, Fluticapen και Rolenium κατέχουν σήμερα ηγετική θέση στην ελληνική φαρμακευτική αγορά. Σήμερα η εταιρία βρίσκεται στην 6η θέση αναμεσα σε 250 ελληνικές και πολυεθνικές εταιρίες, έχοντας συνάψει συνεργασίες για την παραγωγή σκευασμάτων μεγάλων πολυεθνικών όπως η Bayer, Novartis, Ferring, Taketa (www.elpen.gr). Ακόμα, η ELPEN πρωτοπορεί με τη δημιουργία μιας Νέας Γενιάς Εισπνευστικής Συσκευής με το όνομα Elpenhaler. Τόσο η Elpenhaler όσο και όλα τα φαρμακευτικά σκευάσματα που χορηγούνται με αυτήν (Formopen, Fluticapen, Rolenium, Pulmoton) είναι επώνυμα φάρμακα με κατοχυρωμένα σήματα σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Η ELPEN σήμερα εξάγει φάρμακα σε χώρες της Ευρώπης, της Αφρικής, της Ωκεανίας και της Ασίας και στα φάρμακα που εξάγει συγκαταλέγονται τα αντιβιοτικά,

αντιφλεγμονώδη, αντιβακτηριακά, αντισυλληπτικά, φάρμακα για το νευρικό και το καρδιαγγειακό σύστημα και αντιπηκτικά αίματος.

Μία άλλη ελληνική φαρμακευτική εταιρία με αξιοσημείωτη πορεία και εξαγωγική δραστηριότητα αποτελεί η BIANEΞ, η οποία παρουσιάζει εξαγωγική δραστηριότητα πάνω από 20 χρόνια, γεγονός που την κατατάσσει μεταξύ των μεγαλύτερων εξαγωγέων της Ελλάδας. Η εταιρία έχει σε κυκλοφορία εγκεκριμένα προϊόντα σε 35 χώρες της Ευρώπης, στη Μέση Ανατολή, στην Αφρική και στην Ασία. Το 2011 η BIANEΞ παίρνει την έγκριση του Παγκόσμιου Οργανισμού Φαρμάκου ως προμηθευτή και το 2013 συνάπτει συμφωνία με την εταιρία Lilly για την παραγωγή 10.000.000 τεμαχίων βανκομικίνης ετησίως και εξαγωγή του στην Κίνα. Η εταιρία αποδίδει την επιτυχία και την ανάπτυξη των εξαγωγών της στην υψηλή ποιότητα των παραγόμενων φαρμακευτικών προϊόντων, στην ικανότητα παραγωγής μεγάλου όγκου φαρμακευτικών προϊόντων χάρη στις συνεχείς επενδύσεις στον μηχανολογικό της εξοπλισμό, στην επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό καθώς και στην Έρευνα και την Ανάπτυξη. Ο κύκλος εργασιών μετά την αφαίρεση του clawback και του rebate της κλειόμενης χρήσεως 01/01/2020 - 31/12/2020 παρουσίασε αύξηση 25,06% και ανήλθε σε ποσό Ευρώ 346.650.046,92 έναντι ποσού Ευρώ 277.187.524,32 της προηγούμενης χρήσεως (www.vianex.gr).

Η BIANEΞ παράγει ή εισάγει, συσκευάζει, προωθεί και διανέμει ένα μεγάλο αριθμό γνωστών φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων που καλύπτουν όλες τις θεραπευτικές κατηγορίες. Σήμερα, ο αριθμός αυτών των προϊόντων υπερβαίνει τα 200 (σε όλες τις φαρμακοτεχνικές μορφές τους) και τεκμηριώνει το εύρος της συνεργασίας αλλά κυρίως την εμπιστοσύνη με την οποία περιβάλλουν τη BIANEΞ οι γνωστές διεθνείς φαρμακευτικές εταιρίες με τις οποίες συνεργάζεται. Οι θεραπευτικές κατηγορίες στις οποίες εντάσσονται τα προϊόντα της BIANEΞ είναι τα συνταγογραφούμενα φάρμακα, που περιλαμβάνουν τα γαστρεντερολογικά, αντιυπερτασικά, δερματολογικά, αντιοστεοπορωτικά, αντιβιοτικά, εμβόλια, αντιφλεγμονώδη, νευρολογικά/ψυχιατρικά, ουρολογικά, αντιασθματικά και οφθαλμολογικά, τα μη συνταγογραφούμενα φάρμακα, που περιλαμβάνουν τα αναλγητικά φάρμακα και τα αντισηπτικά, αλλά και τα συμπληρώματα διατροφής και τα προϊόντα περιποίησης του δέρματος.

Μία ακόμα φαρμακευτική εταιρία με αξιοσημείωτη δραστηριότητα είναι η Pharmathen. Η Pharmathen ιδρύθηκε το 1969 και μέχρι σήμερα έχει καταφέρει να βρίσκεται σε εξέχουσα θέση στην ελληνική φαρμακοβιομηχανία, αφού είναι μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες έρευνας και ανάπτυξης στην Ευρώπη και σημαντικό επενδυτή για τα ελληνική φαρμακοβιομηχανία. Βασική δραστηριότητα της είναι η ανάπτυξη και εμπορία φαρμακευτικών προϊόντων, ενώ κατέχει ιδιαίτερα ισχυρή θέση στον τομέα των γενόσημων ιδιοσκευασμάτων. Τα προϊόντα της διατίθενται σε περισσότερες από 85 χώρες και στις πέντε ηπείρους αντιπροσωπεύοντας το 1% των συνολικών εξαγωγών της Ελλάδας, ενώ έχει συνεργασίες με περισσότερες από 200 ξένες φαρμακευτικές εταιρείες ([www. pharmathen.com](http://www.pharmathen.com)). Ο κύκλος εργασιών της εταιρείας το 2020 ανήλθε σε € 227.265.378 έναντι € 205.068.100 το 2019, δηλαδή σημείωσε αύξηση κατά € 22.197.278 ή σε ποσοστό 11%.

Μέχρι στιγμής, τα προϊόντα της Pharmathen έχουν φτάσει σε περισσότερους από 1 δισεκατομμύριο ασθενείς, που εκτείνονται τις πέντε ηπείρους. Τελευταία, διεύρυνε την εμβέλειά της καλύπτοντας τις αναδυόμενες αγορές γενόσημων στη Βόρεια Αφρική, τη Μέση Ανατολή, τη Λατινική Αμερική και την περιοχή Ασίας Ειρηνικού, δίνοντας έμφαση στην αναπτυσσόμενη κινεζική αγορά. Η εταιρία εστιάζει στην παραγωγή προϊόντων οφθαλμικής φροντίδας, μεταξύ των οποίων εναιωρήματα, ενέσιμα προϊόντα, σκληρές κάψουλες και σταγόνες.

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η εξαγωγική δραστηριότητα των ελληνικών φαρμακευτικών εταιριών ανθεί και παρουσιάζει συνεχώς τάσεις βελτίωσης και ανόδου. Τα φάρμακα που εξάγονται από τις ελληνικές φαρμακευτικές εταιρίες είναι φάρμακα που ανήκουν σε όλες τις θεραπευτικές κατηγορίες, από συνταγογραφούμενα και μη φάρμακα, έως συμπληρώματα διατροφής και προϊόντα βρεφικής φροντίδας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, καθίσταται σαφές πως η ελληνική φαρμακοβιομηχανία προσδίδει αξιοσημείωτη δυναμική στην ελληνική εξαγωγική δραστηριότητα και φυσικά και γενικότερα στην ελληνική οικονομία, πετυχαίνοντας ολοένα και αυξανόμενα κέρδη.

3.5. Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία

Ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών υπολογίζεται με βάση τις προβλέψεις παραγωγής, τις εκτιμήσεις για το ύψος των αποθεμάτων και τις εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και τη ζήτηση στην βιομηχανία. Έτσι λοιπόν, τον Ιούλιο του 2021 ο Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία ενισχύθηκε σε σημαντικό βαθμό στις 112,3 μονάδες από 105,3 τον Ιούνιο, επίπεδο πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο περυσινό (88,2 μονάδες) και παράλληλα το μεγαλύτερο από τον Ιούνιο του 2007 (IOBE,2021). Από τις μεταβλητές του συγκεκριμένου δείκτη, το αρνητικό ισοζύγιο των εκτιμήσεων για τις παραγγελίες και την τρέχουσα ζήτηση μεταστράφηκε σε θετικό, το ύψος των αποθεμάτων υποχώρησε αισθητά, ενώ το ισοζύγιο προβλέψεων για την παραγωγή αγαθών τους προσεχείς μήνες ενισχύθηκε οριακά. Με βάση λοιπόν τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του IOBE (2021), σε ότι αφορά το Δείκτη Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία στην Ελλάδα γενικότερα ισχύουν τα εξής:

1) Οριακά θετικά διαμορφώθηκε ο αρνητικός δείκτης του προηγούμενου μήνα σε ότι αφορά το επίπεδο παραγγελιών και τρέχουσας ζήτησης, στις +1 μονάδες από -7 μονάδες τον Ιούνιο, με το 18% των επιχειρήσεων να αναφέρουν χαμηλές για την εποχή παραγγελίες και το 19% να δηλώνει το αντίθετο.

2) Στους δείκτες εξαγωγικής δραστηριότητας καταγράφηκαν τον Ιούλιο κατά κύριο λόγο τάσεις βελτίωσης. Συγκεκριμένα, οι θετικές εκτιμήσεις για τις εξαγωγές κατά το τελευταίο τρίμηνο διατηρήθηκαν στις +21 μονάδες, οι ήπια αρνητικές εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και τη ζήτηση εξωτερικού μεταστράφηκαν σε θετικές, στις +3 (από -4) μονάδες, ενώ παράλληλα, οι θετικές προβλέψεις για εξαγωγές τους προσεχείς μήνες ενισχύθηκαν σημαντικά και διαμορφώθηκαν στις +45 μονάδες (από +38).

3) Στα αποθέματα έτοιμων προϊόντων, το σχετικό ισοζύγιο υποχώρησε κατά πολύ και διαμορφώθηκε στις +1 (από +12) μονάδες, με το 15% των επιχειρήσεων να δηλώνει υψηλά για την εποχή αποθέματα και το 14% να αναφέρει το αντίθετο.

4) Στις προβλέψεις για την εξέλιξη της παραγωγής τους επόμενους τρεις με τέσσερις μήνες, το σχετικό ισοζύγιο ενισχύθηκε οριακά και διαμορφώθηκε στις +26 μονάδες (από +25), με το 35% (από 40%) των επιχειρήσεων να προβλέπει αύξηση της παραγωγής του το επόμενο τρίμηνο και το 9% (από 14%) μείωσή της. Οι μήνες

εξασφαλισμένης παραγωγής διατηρήθηκαν στους 4,4 μήνες, με το ποσοστό χρησιμοποίησης εργοστασιακού δυναμικού να ενισχύεται στο 78,3% από 77,0%.

5) Οι θετικές προβλέψεις για τις πωλήσεις τους προσεχείς μήνες ενισχύθηκαν οριακά, με το ισοζύγιο να διαμορφώνεται στις +41 μονάδες (από +40) και το 45% (από 47%) των επιχειρήσεων να αναμένει αύξηση των πωλήσεων το επόμενο χρονικό διάστημα, ενώ το 4% (από 7%) μείωσή τους. Ταυτόχρονα, ο θετικός δείκτης εκτιμήσεων για τις τρέχουσες πωλήσεις ενισχύθηκε, στις +26 από +22 μονάδες.

6) Ο δείκτης προβλέψεων για την απασχόληση υποχώρησε ελαφρώς, στις +11 μονάδες (από +13 μονάδες), με το ποσοστό των επιχειρήσεων που προβλέπει άνοδο απασχόλησης το προσεχές τρίμηνο να υποχωρεί στο 16% (από 18%).

7) Στο τριμηνιαίο ερώτημα σχετικά με την ανταγωνιστική θέση των επιχειρήσεων στις αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνται, οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων ενισχύθηκαν ήπια έναντι του προηγούμενου τριμήνου ως προς την εγχώρια αγορά (+15 από +10 μονάδες ο δείκτης), ενώ αντίθετα, ενισχύθηκαν οριακά στις λοιπές αγορές (+11 από +10 μονάδες το ισοζύγιο) και υποχώρησαν ήπια στην αγορά της ΕΕ (+13 από +15 μονάδες ο δείκτης).

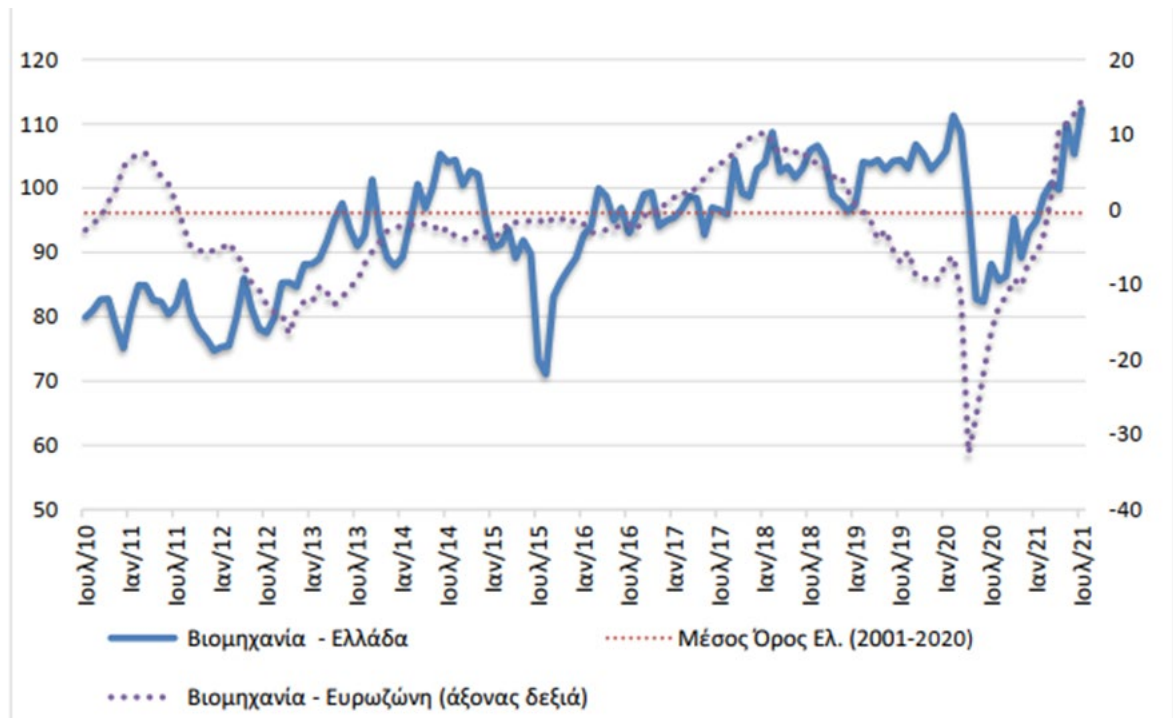
Εικόνα 7: Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στην Ελληνική Βιομηχανία

Τομέας		Ακραίες τιμές			Μέσος όρος						
Βιομηχανία (2000-2010=100)		Min	Max	2001-2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
		66,2 (Φεβ. 2009)	117,6 (Μάρ. 2000)	96,2	86,3	96,1	98,1	102,8	103,6	93,9	
2020											
I	Φ	M	A	M	I	I	A	Σ	Ο	N	Δ
105,8	111,3	108,7	97,6	82,8	82,3	88,2	85,6	86,5	95,4	89,2	93,3
2021											
I	Φ	M	A	M	I	I	A	Σ	Ο	N	Δ
94,9	98,9	100,8	99,8	110,0	105,3	112,3					

Πηγή: IOBE,2021

*Σημείωση: Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών υπολογίζεται με βάση τις προβλέψεις παραγωγής, τις εκτιμήσεις για το ύψος των αποθεμάτων και τις εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και τη ζήτηση.

Διάγραμμα 31: Δείκτης Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία (2000-2010=100)

Πηγή: IOBE, DG Ecofin, 2021

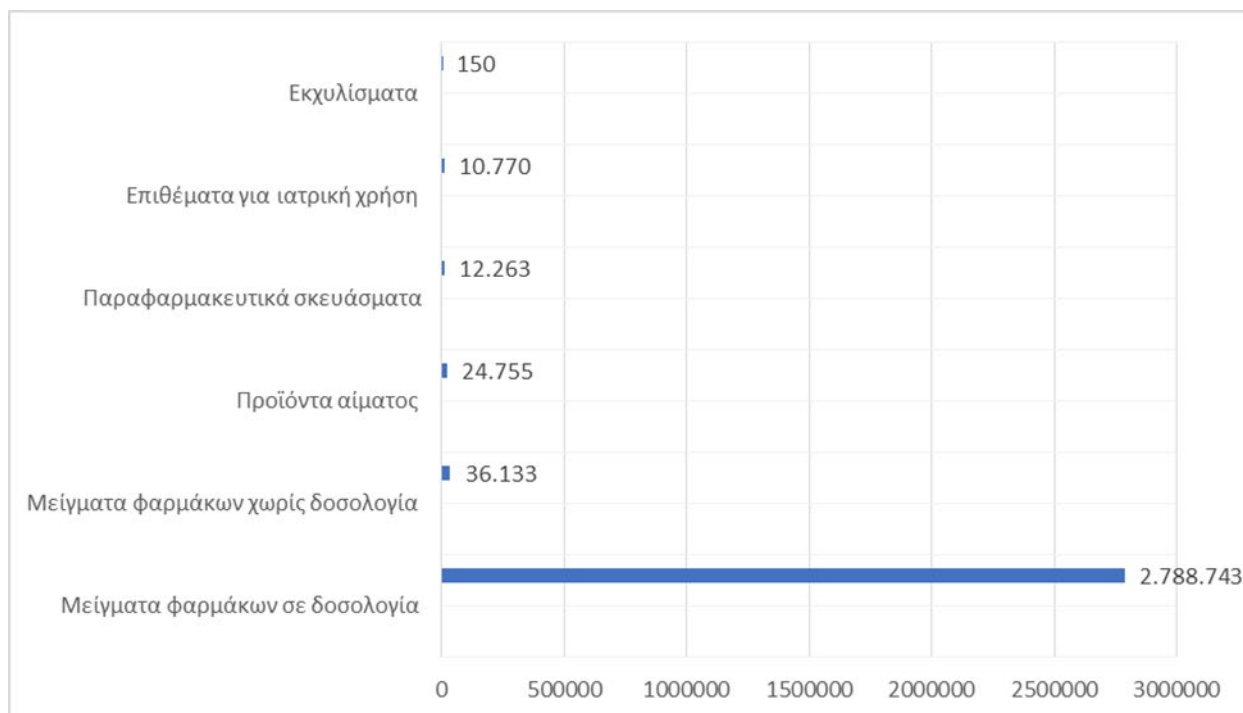
Συμπερασματικά, όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, το έτος 2020 ο τομέας των εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας επέδειξε σημαντικό βαθμό ανθεκτικότητας στο ιδιαίτερα δυσμενές διεθνές περιβάλλον που διαμόρφωσε η πανδημία της Covid-19. Η Ελλάδα κατάφερε να αυξήσει τις εξαγωγές των αγαθών της κατά 4,2% σε πραγματικούς όρους και συγκαταλέγεται στις λίγες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσίασαν θετική επίδοση ως προς το μέγεθος αυτό στη συγκεκριμένη δύσκολη συγκυρία. Οι επιδόσεις αυτές συναρτώνται με την επιτυχή αντιμετώπιση του πρώτου επιδημιολογικού κύματος της πανδημίας στη χώρα, αλλά σχετίζονται και με τη διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών, κυρίως από πλευράς κλαδικής δομής, αλλά και από την άποψη των γεωγραφικών προορισμών. Ταυτόχρονα, στην ανθεκτικότητα των ελληνικών εξαγωγών συνέβαλλαν τα υψηλά μερίδια και ο συγκριτικά υψηλός βαθμός διαφοροποίησης των προϊόντων που εξάγει η χώρα στην ΕΕ.

Η Ελλάδα επωφελήθηκε από τη σημαντική εξαγωγική της δραστηριότητα, τόσο στην κατηγορία των προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, όσο και στα φαρμακευτικά προϊόντα, οι ανάγκες για τα οποία αυξήθηκαν λόγω της πανδημίας και παραμένουν ακόμα αυξημένες εξαιτίας των συνθηκών. Συγκεκριμένα, η ελληνική φαρμακευτική βιομηχανία πέτυχε την μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ όλων των υπόλοιπων ελληνικών εξαγωγικών κλάδων, της τάξεως του 49,2%, κατατάσσοντας τον κλάδο παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων στον δεύτερο μεγαλύτερο ελληνικό εξαγωγικό κλάδο για το 2020. Ακόμα, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το 9,4% του συνόλου ελληνικών εξαγωγών για το 2020 αποτέλεσε η εξαγωγή φαρμάκων.

Σε γενικές γραμμές, τα φάρμακα που εξάγει παγκοσμίως η ελληνική φαρμακευτική βιομηχανία χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλομορφία και δεν αντιπροσωπεύουν μόνο μία συγκεκριμένη κατηγορία. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από αξιοσημείωτη εξειδίκευση στην παραγωγή ενεργών φαρμακευτικών συστατικών και γενοσήμων, τα οποία εξάγει είτε σε μορφή συσκευασμένων φαρμάκων (σε συγκεκριμένη δοσολογία) και έτοιμα για λιανική πώληση, είτε ως συστατικά για μετέπειτα ενσωμάτωση σε κάποιο άλλο φαρμακευτικό προϊόν που παράγεται στο εξωτερικό.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί φαίνεται τόσο η αξία των φαρμακευτικών προϊόντων που εξήχθησαν από την Ελλάδα το 2020, όσο και η ποσότητά τους. Είναι φανερό πως τη μεγαλύτερη συνεισφορά στην εξαγωγική δραστηριότητα των ελληνικών φαρμακοβιομηχανιών προσφέρουν οι φαρμακευτικές ουσίες που είναι συσκευασμένες σε συγκεκριμένη δοσολογία, ενώ ακολουθούν φαρμακευτικά μείγματα που δεν είναι συσκευασμένα και άρα δε φέρουν καθορισμένη δοσολογία. Ακολουθούν οι εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων για το αίμα, διάφορα άλλα παραφαρμακευτικά σκευάσματα και επιθέματα για ιατρική χρήση. Τέλος, τη μικρότερη συνεισφορά στις εξαγωγές καταγράφουν τα φαρμακευτικά εκχυλίσματα.

Διάγραμμα 32: Αξία φαρμακευτικών προϊόντων που εξήχθησαν από την Ελλάδα το 2020, ανά είδος (σε 1.000 ευρώ)

Πηγή: Statista, 2022

Έτσι, η ελληνική φαρμακευτική βιομηχανία παράγει και εξάγει πληθώρα τόσο φαρμακευτικών συστατικών όσο και παραϊατρικών σκευασμάτων και ιατρικού εξοπλισμού. Τα πιο ευρέως διαδεδομένα φαρμακευτικά προϊόντα που εξάγει η Ελλάδα λοιπόν είναι φαρμακευτικές ουσίες (καρβαπενέμη, παρακεταμόλη, πενικιλίνη κ.ά.), αποστειρωμένα οφθαλμικά διαλύματα, ενέσιμα διαλύματα, σιρόπια, ενέσιμα γενόσημα φαρμακευτικά σκευάσματα, κτηνιατρικά φάρμακα, αντισηπτικά, συμπληρώματα διατροφής, βιταμίνες, καλλυντικά και τέλος, ιατρικές συσκευές, εξοπλισμό και ιατρικά αναλώσιμα είδη (κύπελλα ούρων, χειρουργικά εργαλεία, σύριγγες, μάσκες οξυγόνου, ρινικούς σωλήνες για οξυγονοθεραπεία, γάντια κ.ά).

Συμπερασματικά, η χώρα μας διαθέτει εξωστρεφή, ισχυρή εγχώρια φαρμακοβιομηχανία, που παράγει υψηλής ποιότητας, διεθνώς εμπορεύσιμα και ανταγωνιστικά φάρμακα και μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας και στη στήριξη της ελληνικής κοινωνίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πανδημία του COVID-19 αποτέλεσε μία πρωτόγνωρη υγειονομική κρίση για όλον τον κόσμο και υπογράμμισε την αδιαμφισβήτητη σημασία που φέρει η ανακάλυψη, η έρευνα και ανάπτυξη και φυσικά η πρόσβαση σε νέες θεραπείες, νέα διαγνωστικά και εμβόλια για την αντιμετώπιση παγκόσμιων απειλών για την ανθρώπινη υγεία. Καθίσταται πλέον σαφές ότι η απάντηση σε αυτού του είδους τις υγειονομικές κρίσεις δίνεται μονάχα από την καινοτομία και την ταχεία ανάπτυξη διαγνωστικών και θεραπευτικών μέσων και εμβολίων. Επιπρόσθετα, η πανδημία του COVID-19 κατέδειξε την καθοριστική σημασία που διαδραματίζει η παραγωγική δυνατότητα τόσο της Ευρώπης συνολικά όσο και της χώρας μας. Συγχρόνως, επισημαίνει την άμεση ανάγκη δημιουργίας και στήριξης ενός οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος που υποστηρίζει, την καινοτομία και την Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D).

Η πανδημία του κορωνοϊού δημιούργησε σημαντικές και πρωτόγνωρες προκλήσεις στην παγκόσμια κοινότητα τόσο το 2020, έτος που ο COVID-19 έπληξε την παγκόσμια κοινότητα, όσο και το 2021 που ξεκίνησε το εμβολιαστικό πρόγραμμα. Εκτός από τις απώλειες ανθρώπινων ζωών, τον σημαντικό αριθμό νοσούντων και την ασφυκτική πίεση που δέχτηκαν τα συστήματα υγείας πολλών χωρών ανά τον κόσμο, συντελείται ταυτόχρονα και οικονομική κρίση λόγω της παύσης ή του περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας σε πολλούς παραγωγικούς και όχι μόνο κλάδους. Το μερικό ή γενικό lockdown εκτιμάται ότι οδήγησε στην πτώση των περισσότερων οικονομιών το 2020, ανάμεσα σε αυτές και την ελληνική. Είναι καθολικά αποδεκτό ότι η κρίση του κορωνοϊού έχει προκαλέσει σε σημαντικό βαθμό την οικονομική υποχώρηση της ελληνικής οικονομίας, με ποσοστό ύφεσης -8,2%, όπως και σε άλλες ανεπτυγμένες και βιομηχανοποιημένες χώρες του κόσμου, πλήττοντας κυρίως την εστίαση και τις τουριστικές δραστηριότητες. Παράλληλα, τα ευρωπαϊκά συστήματα υγείας καλούνται να επαναξιολογήσουν τη δημόσια χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας.

Υπό το πρίσμα αυτών των υγειονομικών εξελίξεων, ήδη από τις αρχές του 2020 η παγκόσμια φαρμακευτική βιομηχανία κινητοποιήθηκε άμεσα με σκοπό την έρευνα και την παραγωγή φαρμάκων και φαρμακευτικών σκευασμάτων για την αντιμετώπιση του τόσο μεταδοτικού ιού SARS-CoV-2. Μέχρι σήμερα, δέκα εμβόλια έχουν εγκριθεί από τουλάχιστον μία εθνική ρυθμιστική αρχή για δημόσια χρήση. Σε αυτά συγκαταλέγονται δύο εμβόλια RNA (από την εταιρία Pfizer-BioNTech και την εταιρία

Moderna), τρία συμβατικά αδρανοποιημένα εμβόλια (BBIBP-CorV, Covaxin και CoronaVac), τέσσερα εμβόλια υικού φορέα (Sputnik V, το εμβόλιο Oxford-AstraZeneca, Convidicea και το εμβόλιο Johnson & Johnson) και ένα εμβόλιο πεπτιδίου (EpiVacCorona). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει μέχρι στιγμής χορηγήσει τέσσερις άδειες κυκλοφορίας υπό όρους για τα εμβόλια που ανέπτυξαν οι εταιρείες BioNTech και Pfizer, Moderna, AstraZeneca και Janssen Pharmaceutica NV, μετά τις θετικές αξιολογήσεις του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων (EMA) όσον αφορά την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητά τους. Αρκετά άλλα εμβόλια βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια αξιολόγησης από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων.

Για την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη έλαβε αποφάσεις με μακροπρόθεσμο ορίζοντα για την προστασία της υγείας των πολιτών της ΕΕ και για τη διάσωση ανθρώπινων ζωών. Για την υποστήριξη της έρευνας, κυρίως για την ανάπτυξη εμβολίων και τη θεραπεία από τον κορωνοϊό από τον Ιανουάριο του έτους 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κατευθύνει περισσότερα από €660 εκατ., στο πλαίσιο του προγράμματος «Ορίζων 2020», για την ανάπτυξη εμβολίων, νέων θεραπευτικών αγωγών, διαγνωστικών εξετάσεων και ιατρικών συστημάτων ώστε να αποφευχθεί η εξάπλωση του κορωνοϊού και να σωθούν ανθρώπινες ζωές. Σε οικονομικό επίπεδο και σε πρώτη φάση ενεργοποιήθηκε το προσωρινό πρόγραμμα SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency), για τη συγκράτηση της απασχόλησης στα κράτη μέλη.

Η φαρμακευτική βιομηχανία της Ευρώπης χαρακτηρίζεται από ισχυρή εξαγωγική δραστηριότητα και για ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες αποτελεί τον πρώτο εξαγωγικό κλάδο της οικονομίας τους. Παρουσιάζει ωστόσο βραδύτερο ρυθμό ανάπτυξης συγκριτικά με τους ανταγωνιστές της στις ΗΠΑ και την Ασία. Ακόμα, οι επιμέρους ρυθμιστικές παρεμβάσεις του κάθε κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν της επιτρέπουν να λειτουργήσει σαν μια ενιαία οντότητα στον κλάδο της φαρμακοβιομηχανίας. Οι πολιτικές της για τα φαρμακευτικά προϊόντα στοχεύουν στην εξασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου δημόσιας υγείας και καινοτομίας και συγχρόνως, στην υποστήριξη για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής βιομηχανίας που διασφαλίζει ότι η Ευρώπη εξακολουθεί να επωφελείται από νέα φάρμακα. Με το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης του COVID-19, υπήρξε επιτακτική ανάγκη για την ανάπτυξη φαρμάκων που θα αντιμετωπίσουν τον νέο αυτό ιό. Επομένως, οι φαρμακευτικές εταιρίες της Ευρώπης επένδυσαν μεγάλα χρηματικά ποσά στην Έρευνα και την

Ανάπτυξη με απώτερο σκοπό την παραγωγή εμβολίων και φαρμάκων κατά του κορωνοϊού, τόσο με γνώμονα την προστασία της ανθρώπινης υγείας όσο και τον ανταγωνισμό μεταξύ των φαρμακοβιομηχανιών των ΗΠΑ και της Ασίας.

Κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας του COVID-19 σε Ελλάδα και Ευρώπη, τα περιοριστικά μέτρα και το lockdown οδήγησαν σε πτώση του λιανικού εμπορίου φαρμακευτικών προϊόντων. Σε αυτό το αποτέλεσμα συνετέλεσαν και οι προκλήσεις της εφοδιαστικής αλυσίδας λόγω των κλειστών εργοστασίων παγκοσμίως, καθώς και των κλειστών συνόρων εντός της ΕΕ. Οι ελλείψεις που προέκυψαν σε φαρμακευτικά προϊόντα και εξοπλισμό υγειονομικής περίθαλψης σε ορισμένες χώρες αντιμετωπίστηκαν από την ύπαρξη αποθέματος φαρμακευτικών προϊόντων και υγειονομικού εξοπλισμού σε όλο τον κόσμο καθώς και στην ΕΕ. Επομένως, δεδομένου ότι λειτουργούσαν κατά το δυνατό οι αλυσίδες εφοδιασμού, το βασικό πρόβλημα υπήρξε αυτό της διανομής εξαιτίας των κλειστών συνόρων, του περιορισμού των εργαζομένων καθώς και του περιορισμένου αποθέματος. Από την άλλη, το λιανικό εμπόριο εντός των χωρών της ΕΕ ενισχύθηκε εκ νέου και αυξήθηκε αργά αλλά σταθερά. Κατά το δεύτερο κύμα της πανδημίας, το Φθινόπωρο του 2020, τα κανάλια διανομής αποκαταστάθηκαν και οι ελλείψεις αποτράπηκαν. Η παραγωγή στον φαρμακευτικό τομέα έχει αυξηθεί σημαντικά, όπως και η ζήτηση, λόγω της ανάπτυξης εμβολίων για την αντιμετώπιση του ιού. Ομοίως, τον Σεπτέμβριο του 2020, το λιανικό εμπόριο φαρμακευτικών προϊόντων αυξήθηκε κατά 12% σε σύγκριση με τον Απρίλιο. Ακόμα, στην ΕΕ ο τομέας της παραγωγής φαρμάκων το 2020 είναι κατά 5,1% υψηλότερος από το 2019, λόγω των συνθηκών που διαμόρφωσε η πανδημία.

Σχετικά με την ελληνική φαρμακοβιομηχανία, αυτή παρουσιάζει άριστες προοπτικές ανάπτυξης και εξέλιξης. Για το 2020, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία του IOBE ο κύκλος εργασιών της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων παρουσίασε άνοδο περίπου 15,8% συγκριτικά με το 2019 και παράλληλα, τα φαρμακευτικά προϊόντα αποτέλεσαν το 9,4% των συνολικών εξαγωγών αγαθών της Ελλάδας προς την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο.

Σε αυτήν την αξιοσημείωτη ετήσια πορεία της ελληνικής φαρμακευτικής βιομηχανίας, συνετέλεσε σε σημαντικό βαθμό η κατανάλωση αντιϊκών φαρμάκων για την αντιμετώπιση των συμπτωμάτων του κορωνοϊού. Τα αποτελέσματα ερευνών που διενεργήθηκαν σχετικά με τα περισσότερο χρησιμοποιούμενα φάρμακα για το 2020

έδειξαν αξιοσημείωτη αύξηση για τα αντιυικά φάρμακα (170%), την υδροξυλωροκίνη (387%) και τα αντιβιοτικά (57%), που ήταν οι πιο εφαρμοσμένες θεραπείες κατά του COVID-19 κατά το πρώτο κύμα στην Ελλάδα. Σε αντίστοιχη κλίμακα φυσικά κινήθηκαν και οι πωλήσεις φαρμάκων και φαρμακευτικών σκευασμάτων στην Ελλάδα, τόσο στα φαρμακεία και τις φαρμακαποθήκες, όσο στα νοσοκομεία και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ. Αξίζει ακόμα να αναφερθεί πως παρατηρήθηκε και αύξηση στην πώληση αγχολυτικών και αντικαταθλιπτικών φαρμακευτικών σκευασμάτων για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας του COVID-19 στην ψυχική υγεία των ανθρώπων. Στις σημαντικότερες συνέπειες της πανδημίας στην Ελλάδα συγκαταλέγονται η οικονομική κρίση που επήλθε από τα γενικά και μερικά lockdown που εφαρμόστηκαν για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού και η ασφυκτική πίεση του συστήματος υγείας για την διαχείριση των περιστατικών COVID-19 και όχι μόνο.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει την πανδημία του κορωνοϊού, ο κλάδος της φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα ισχυροποιήθηκε σε σημαντικό βαθμό, επιτυγχάνοντας αξιοσημείωτες επιδόσεις στις πωλήσεις και στην εξαγωγική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές φαρμακευτικών προϊόντων ανήλθαν το 2020 σε €2,9 δις, παρουσιάζοντας αξιοσημείωτη άνοδο συγκριτικά με το 2019. Οι εξαγωγές φαρμάκων πραγματοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο προς χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία κ.ά) αλλά και προς τις διεθνείς αγορές και ειδικότερα την Ιαπωνία και τη Νότια Κορέα. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση της Ιαπωνίας που αποτέλεσε το 8% των συνολικών εξαγωγών φαρμάκων για το 2020 αλλά εμφάνισε την μεγαλύτερη ποσοστιαία μεταβολή από το 2019 (4.062,6%).

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα όσα προαναφέρθηκαν, αντιλαμβάνεται κανείς την σημαντική και ολοένα και αυξανόμενη δυναμική της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας, καθώς και την αναγκαία και αναπόσπαστη θέση της στην εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας μας, εφόσον αποτελεί κλάδο με πολύ μεγάλα κέρδη. Με βάση λοιπόν τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της εξαγωγικής δραστηριότητας της φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα, οι προοπτικές ανάπτυξης και εξέλιξης στην μετά COVID-19 εποχή καθίστανται ιδιαίτερα ευοίωνες.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Σύνδεσμος Φαρμακευτικών Επιχειρήσεων Ελλάδος, «Η φαρμακευτική Αγορά στην Ελλάδα: Γεγονότα & Στοιχεία 2020», Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2021

Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2020-2021», Ιούνιος 2021

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 45, 2021, σ. 62-73

Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο Τύπου-Εμπορευματικές Συναλλαγές της Ελλάδας: Ιούλιος 2021, 7 Σεπτεμβρίου 2021

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, «Η Ελληνική Οικονομία, Τριμηνιαία Έκθεση, 04/20», 2021

Τσακανίκας, Μουστάκας, Αθανασιάδης. Συνοπτική επισκόπηση μελέτης IOBE για την Πανελλήνια Ένωση Φαρμακοβιομηχανίας, «Η Φαρμακευτική Βιομηχανία στην Ελλάδα-Όροι και Προϋποθέσεις για μία νέα αναπτυξιακή δύναμη», Σεπτέμβριος 2020

Ξένη Βιβλιογραφία:

Chatterjee, P. Indian pharma threatened by COVID-19 shutdowns in China. *Lancet* 2020, 395, 675

Ehnts Dirk , Paetz Michael«COVID-19 and its economic consequences for the Euro Area» (2020), Eurasia Business and Economics Society 2021

Fouda, Mahmoudi, Moy, Paolucci, (2020) «The COVID-19 pandemic in Greece, Iceland, New Zealand, and Singapore: Health policies and lessons learned», Fellowship of Postgraduate Medicine. Published by Elsevier Ltd

Furman J (2020) Protecting people now, helping the economy rebound later. In: Baldwin RE, Weder B, Mitigating the COVID economic crisis act fast and do whatever it takes, 191–196.

Galania, Alygizakis, (2021) «Patterns of pharmaceuticals use during the first wave of COVID-19 pandemic in Athens, Greece as revealed by wastewater-based epidemiology», ScienceDirect, Science of The Total Environment, Volume 798

Garattini, Natsis, and Banzi., 2021, Pharmaceutical Strategy for Europe: Reflections on Public Health-Driven Drug Development, Regulation, and Policies.

Hancher L. (2010). The EU pharmaceutical market: Parameters and pathways. In E. Mossialos, G. Permanand, R. Baeten., T. K. Hervey (Eds.), Health systems in Europe: The role of European Union law and policy (pp. 635-683). Cambridge University Press

Hazakis Konstantinos (2021), «Is there a way out of the crisis? Macroeconomic challenges for Greece after the Covid-19 pandemic», European Politics and Society

Hill, A.; Wang, J.; Levi, J.; Heath, K.; Fortunak, J. Minimum costs to manufacture new treatments for COVID-19. Journal of Virus Eradication 2020, 6, 61-69

Kounnou, Kyrkilis (2020), «Competitiveness, Profitability and R/D Intensity: The Case of the Domestic Pharmaceutical Industry in Greece», Business Performance and Financial Institutions in Europe pp 47-55

Mariolis, Rodousakis & Soklis (2021), Inter-sectoral analysis of the Greek economy and the COVID-19 multiplier effects, European Politics and Society

Nayyereh Ayati, Parisa Saiyarsarai & Shekoufeh Nikfar, (2020) «Short and long term impacts of COVID-19 on the pharmaceutical sector», , Journal of Pharmaceutical Sciences volume 28, pages 799–805

Nicola Maria , (2020) «The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review», et al., International Journal of Surgery, Volume 78, June 2020, Pages 185-193

Ozili, P.K.; Arun, T. Spillover of COVID-19: Impact on the global economy. SSRN Electron. J. 2020

Susskind D, Vines D (2020) The economics of the COVID-19 pandemic: an assessment. Oxf RevEcon Policy 36: S1–S13.

Beatriz G. de la Torre , «The Pharmaceutical Industry in 2020. An Analysis of Drug Approvals FDA from the Perspective of Molecules»

Jan Maarten De Vet, Daniel Nigohoyan, (2021) Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, Directorate-General for Internal Policies

Wang C, Horby PW, Hayden FG, et al. (2020) A novel coronavirus outbreak of global health concern. Lancet 395: 470–473

Πηγές από το διαδίκτυο:

<https://www.marketresearchreports.com/blog/2019/01/31/global-pharmaceuticals-market-forecast-drivers-value-chain-analysis-trends>

<https://www.statista.com/statistics/272181/world-pharmaceutical-sales-by-region/>

<https://www.statista.com/>

<https://www.elpen.gr/>

<https://www.vianex.gr/ergo/sub-eksagwges>

<https://www.pharmathen.com/>

